

«VI VIL IKKE LEKE MED DEG FORDI DU ER BRUN»

– EN UNDERSØKELSE AV OPPLEVD RASISME BLANT UNGDOM.

«VI VIL IKKE LEKE MED DEG FORDI DU ER BRUN»

– EN UNDERSØKELSE AV OPPLEVD RASISME BLANT UNGDOM»

PROSJEKTANSVARLIG: **MARIA WASVIK**

REDAKSJONGSRUPPE: **MARI K. LINLØKKEN OG RUNE BERGLUND STEEN**

FAGLIG RESSURSGRUPPE: **SINDRE BANGSTAD OG SUNIL LOONA**

FORSIDEFOTO: **SAMIR MADAD**

DENNE RAPPORTEN ER UTGITT AV ANTIRASISTISK SENTER

STORGATA 25, 0184 OSLO

www.antirasistisk.no

ISBN 978-82-90789-71-3

«Vi vil ikke leke med deg fordi du er brun»

– En undersøkelse av opplevd rasisme blant ungdom

INNHOOLD

Oppsummering	4
Innledning	6
Norsk rasisme – finnes den?	6
Hvorfor ungdom?	8
Noen ord om arbeidet med denne rapporten	10
Referansegruppe og faglig ressursgruppe	10
Informasjonsinnsamlingen	10
Dybdeintervjuene	11
Informanter	11
Spørreundersøkelsen	13
Resultater	14
Skolen	15
«Bæsj, brunost, neger» – skjellsord og ordbruk	17
«Å, du har pute på hodet!» – kommentarer og vitser om utseende	19
«Er det du som er jøden?»	21
Fysiske hendelser og utfrysning	23
Forventninger	26
Fra lærere eller andre voksenpersoner	26
Lave forventninger på ungdommenes vegne	27
Stereotypiske forventninger og fordomsfulle holdninger	30
Fra medelever	32

«En symmetrisk behandling av asymmetriske situasjoner»	34
«De fleste vokser det av seg»	39
På fritiden og sammen med venner	41
Sosiale medier	46
Den offentlige debatten	48
På byen - alle hvite slipper inn, men ikke du	52
Offentlige steder	57
På gaten	57
I butikker og på kjøpesentre	59
Kollektivtrafikk	61
Offentlige eller private tjenestemenn	65
Hatkriminalitet og hatefulle ytringer	67
«Hvor kommer du egentlig fra?»	69
Aldri helt norsk – alltid en representant	70
Andre steder	73
Fritidsaktiviteter	73
Jobb	74
På offentlige «knutepunkter» (for eksempel Oslo S, Bussterminalen)	75
Tilfeldige kontroller på flyplasser	76
I parker	77
Helsevesenet	78
Sier ungdommene noe om hva de tenker om opplevelsene sine?	79

Oppsummering

Informasjonsinnhenting

Vi har benyttet to former for informasjonsinnsamling, henholdsvis individuelle dybdeintervjuer med 25 personer, og skriftlige skjemaer som er fylt ut av i overkant av 500 personer. Spørsmålene er kategorisert etter ulike arenaer hvor vi ønsket å kartlegge om man har opplevd diskriminering, eksempelvis skole, offentlig transport, utesteder, butikker, på gata, osv.

Skolen – en primær arena for rasisme

En av samfunnsarenaene hvor ungdommene i størst grad melder fra om opplevelser med rasisme, er i skolen. Det meldes fra om aller mest i barne- og ungdomsskolen, men også på videregående.

En av samfunnsarenaene hvor ungdommene i størst grad melder fra om opplevelser med rasisme, er i skolen.

Av respondentene som oppgir at én av eller begge foreldrene er født i et annet land enn Norge, oppgir **14,2 prosent at de opplevde urettferdig eller negativ forskjellsbehandling ukentlig mens de gikk på barneskolen, og 15 prosent på ungdomsskolen. Så mange som 24 prosent, eller én av fire, opplevde rasisme, diskriminering eller urettferdig behandling regelmessig, det vil si 2-3 ganger hver måned eller oftere, på barneskolen, og så mange som 25,6 prosent på ungdomsskolen.**

Det er på et vis ikke overraskende at mange av opplevelsene med rasisme er i skolen, simpelthen fordi skolen er den arenaen vi har undersøkt hvor barn og ungdom tilbringer mest tid. Det er imidlertid urovekkende at en så høy andel har opplevd dette problemet i et så stort omfang.

Det som gjør situasjonen enda mer alvorlig, er de nokså gjennomgående tilbakemeldingene fra dem som har opplevd dette om at skolene så ofte synes å ha fulgt disse sakene dårlig opp. Det kan handle om et komplett fravær av oppfølging, eller det kan handle om en åpenbart mangelfull oppfølging. Mange lærere synes usikre på hvordan de skal håndtere rasisme, eller ser simpelthen ikke ut til helt å forstå alvoret. Når det vil være snakk om opplevelser som kan prege barnas og ungdommenes skoletilværelse, og i verste fall deres oppvekst som sådan, er dette urovekkende. For noen er opplevelser med grov rasisme simpelthen noe av det som preger denne delen av livet aller sterkest. Da er det ikke til å leve med at skolen alt for ofte ikke er bedre forberedt på å håndtere dette.

Et nokså nedslående funn er at noen elever med minoritetsbakgrunn forteller at når den gruppen de selv tilhører er en del av undervisningstematikken, bidrar det til å utsette dem for rasistisk sjikane. Spesielt en ung person med bakgrunn fra reisende slekt fortalte om dette. Vi har observert lignende før også hva gjelder jøder. Dette er selvsagt ikke et argument for ikke å undervise i disse temaene – langt fra – men derimot en påminnelse til lærerne om at kunnskap ofte er bare halvparten av jobben. Det er vel så viktig med holdninger, og man kan dessverre ikke simpelthen sette sin lit til en slags iboende empati i hele elevmassen med elever som kommer fra grupper som ofte har vært ofre for grov urett.

Offentlige arenaer og politi

Etter skolen er det spesielt kollektivtransport og møter med politi, som gjerne også skjer i det offentlige rom, som ungdommer melder fra som arenaer for opplevelser med rasisme og etnisk diskriminering. Det kan eksempelvis dreie seg om grove, rasistiske utsagn fra fremmede. Det må være et tankekors at en del ungdommer – de som ennå er i en oppvekstfase – opplever politiet, spesielt gjennom «tilfeldige» kontroller, som en utøver av rasisme. Det er i en del sammenhenger politiets oppgave å beskytte ungdom mot rasisme og etnisk diskriminering. Dette blir alt for ofte snudd på hodet.

Offentlig debatt

Mange oppgir også at de opplever offentlig debatt som fiendtlig og belastende. Dette er selvsagt komplisert. Innenfor et demokrati kan samfunnsdebatten selvsagt ikke reguleres på et slikt vis at eksempelvis det stadige fokuset på muslimer antar mer rimelige proporsjoner enn dagens situasjon. Samtidig må det dessverre stadfestes som et faktum at deler av norsk offentlighet oppleves av mange som en faktor som svekker opplevelsen av inkludering og reelt fellesskap.

Rasisme mot majoritetsungdommer

Ca. halvparten av respondentene for de 500 spørreskjemaene har majoritetsbakgrunn. Årsaken til dette er at skjemaet ofte har blitt delt ut til større grupper av ungdom med ulik bakgrunn, eksempelvis skoleklasser.

Statistisk rapporterer ungdom med majoritetsbakgrunn i langt mindre grad at de har opplevd rasisme enn ungdom med minoritetsbakgrunn. De fleste med majoritetsbakgrunn som har beskrevet konkrete episoder, har beskrevet hendelser som ikke har skjedd med den selv, men eksempelvis med venner og bekjente med minoritetsbakgrunn.

Dette tilsier selvsagt ikke at hvite ungdommer ikke opplever rasisme; det gjør de, noe flere konkrete tilfeller som vi har beskrevet nedenfor, viser. Det vil være åpenbart feil å benekte eller nedtone den rasismen noen hvite ungdommer utsettes for. Samtidig kan overdrevne forestillinger om rasisme fra minoritetsungdom mot hvit ungdom i seg selv ha noe rasistisk ved seg, og gå inn i fiendebilder som en del har utviklet av disse ungdommene og områdene de bor i.

Etter skolen er det spesielt kollektivtransport og møter med politi som ungdommer melder fra som arenaer for rasisme.

Innledning

Den pågående globale flyktningkrisen, framveksten av IS og de mange terrorangrepene den siste tiden har bidratt til en stadig skarpere debatt om innvandring og det flerkulturelle samfunn. I USA lover president Donald Trump å stenge muslimer ute og å bygge murer mot resten av verden. I England var innvandringsmotstand en av hovedforklaringene på Brexit. Både her hjemme og ellers i Europa har vi sett angrep på flyktninger og asylmottak, samt en økning av tilfeller av alvorlig hatkriminalitet, og ekstreme miljøer mobiliserer.

Det er lite som diskuteres så mye, så intenst, og på så mange steder, som innvandring, og konsekvenser av innvandring. Grensene for hva som ytres i den offentlige debatten er flyttet langt på kort tid, og «toleransen» for fremmedfiendtlig og høyre-radikalt tankegods i det offentlige rom synes hevet.

Samtidig snakker vi skremmende lite om rasisme og diskriminering og konsekvensene av å oppleve dette. Det er noe kunnskap om hva voksne opplever, men svært lite om ungdom. Antirasistisk Senter har i mange år tatt imot og registrert henvendelser fra personer som opplever diskriminering, og svart på lignende henvendelser fra nettsiden Ung.no. Den siste tiden har vi registrert en økning i slike henvendelser, samtidig som hatet når nye høyder i kommentarfeltene.

I lys av denne utviklingen satte Antirasistisk Senter i gang arbeidet med denne rapporten, for å finne ut mer om hva ungdommer som vokser opp i denne virkeligheten opplever av rasisme og diskriminering, hvordan det arter seg, og på hvilke arenaer det skjer. Bare ved å kjenne fenomenet kan man jobbe forebyggende på en god måte.

Det vi ønsker å undersøke er derfor bredt og tredelt: I hvilken grad opplever norske ungdommer rasisme, diskriminering, urettferdig eller negativ behandling på grunn av hudfarge, avstamning, etnisitet, religion eller livssyn⁽¹⁾? Hvordan skjer det? Og på hvilke arenaer skjer det?

Norsk rasisme – finnes den?

Norge er et av verdens beste land å bo i, det slås fast gang på gang. Muligens er det derfor det har blitt stadig vanskeligere å snakke om rasisme som et fenomen som faktisk finner sted også her.

Høsten 2013 fikk offentligheten innblikk i et unikt kildemateriale gjennom twitter-strømmen #norskrasisme, hvor enkeltpersoner redegjorde for sine erfaringer. Det var ofte snakk om unge mennesker, og til dels svært grove forhold.

En av erfaringene som innledet tråden var denne, fra medisinstudent Warsan Ismail:

«Et nabopar hadde sendt to schæferhunder etter henne. Hun hadde kommet seg helskinnet gjennom, men ristet og gråt på kjøkkenet #norskrasisme»

1 Knyttet til diskrimineringsgrunnlaget etnisitet og «rase».

Historiene var over et bredt spekter:

@MalaWang «Når naboungene ønsket oss velkommen med egg på ruta, og foreldrene trakk på skuldrene og kalte trusselbrevet for guttestreker. #norskrasisme»

@reemjumaily «Sto i køen i en butikk da en gammel, norsk mann gikk foran meg og sa «du er utlending, du må gå bakerst»

@LiridonaQaka: «Den gangen noen satte fyr på et stort kors midt på plenen på asylmottaket, og kastet en murstein gjennom vinduet vårt»

@MunsayMonaEbrahim «I femte klasse gikk medelever forbi meg i gangen og sa, høyt og tydelig, «Her lukter det faenmeg neger!» #norskrasisme»

@HumusFatimus Da læreren i 4. klasse brukte Kevin som satt på bakerste rad som eksempel for å forklare oss hva ordet «neger» betød. #norskrasisme»

Antirasistisk Senter har gjennom mange år mottatt en rekke henvendelser fra mennesker som har opplevd rasisme på kroppen, i tråd med erfaringene som ble formidlet gjennom #norskrasisme. Mange av disse har aldri tidligere fortalt sin historie. Lite har blitt gjort for å avdekke hvordan mennesker som blir utsatt for det faktisk opplever rasisme, og hvilken betydning det har for dem. Dette er historier som fortjener å bli fortalt, historier og erfaringer som ellers er usynlige.

#norskrasisme var viktig for mange nordmenn med minoritetsbakgrunn nettopp fordi de plutselig opplevde at historiene deres ble hørt. Det kan lett få motsatt effekt hvis historiene like raskt blir glemt. Twitter-strømmen fra 2013 viste at det at noe ikke snakkes om, ikke nødvendigvis betyr at det ikke forekommer. Det handler om hvilke spørsmål samfunnet velger å stille.

Dessverre har lite skjedd siden den gang, men dette er ikke nytt. Antirasistisk Senter har jobbet for mer forskning på dette feltet i mange år. Flere andre aktører anbefaler det samme, blant annet var det konklusjonen etter kunnskapsgjennomgangen av diskrimineringsfeltet initiert av HL-senteret i 2015.⁽²⁾ Samtidig viser Statistisk Sentralbyrås levekårsundersøkelse fra 2016 at så mange som én av fem voksne med innvandrerbakgrunn oppgir at de opplever forskjellsbehandling og diskriminering på ulike arenaer på grunn av hudfarge eller den nasjonale eller etniske bakgrunnen deres.⁽³⁾ Dette gjelder særlig på arbeidsmarkedet, der en fjerdedel oppgir at de har opplevd diskriminering i ansettelsesprosesser, men også i andre situasjoner og på andre arenaer, som i utdanningssammenheng, i det offentlige rom, i sosiale sammenhenger og på boligmarkedet.⁽⁴⁾

Dette er historier som fortjener å bli fortalt, historier og erfaringer som ellers er usynlige.

2 HL-senteret (2015) *Etnisk diskriminering og rasisme – rapport fra konferanse Bygdøy, 5. mai 2015* URL: <http://www.hlsenteret.no/aktuelt/2015/etnisk-diskriminering-og-rasisme.pdf> (besøkt 30.06.2017 10:56)

3 Statistisk Sentral byrå (SSB) (2017) *Levekår blant innvandrere i Norge 2016* URL: http://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/_attachment/309211?ts=15c2f714b48 (besøkt 13.07.2017)

4 Statistisk Sentral byrå (SSB) (2017) *Levekår blant innvandrere i Norge 2016* URL: http://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/_attachment/309211?ts=15c2f714b48 (besøkt 13.07.2017)

” *Det du opplever i ungdomstida preger deg resten av livet, hvem du blir og hvordan du forholder deg til andre mennesker.*

Hvorfor ungdom?

Ungdomsarbeid har alltid vært en viktig del av Antirasistisk Senterets virksomhet, og Senteret har lenge vært en møteplass for barn og unge som vokser opp i Oslo-området. I 1998 ble Agenda X etablert som et ressurscenter for ungdom, med særlig fokus på kultur og med et tilhørende musikkstudio. Og i 2004 ble Jobb X, et karrieresenter for ungdom, opprettet. Ungdomsavdelingene gir Antirasistisk Senter en spesiell nærhet til, og et unikt innblikk i, ungdoms situasjon. Disse avdelingene har også en særlig kompetanse hva gjelder ungdom med minoritetsbakgrunn, og erfaringene fra deres arbeid gjennom de siste årene er med og danner bakgrunnen for denne rapporten.

Ungdom er i en situasjon i livet der de skal utvikle og definere sin egen identitet, finne sin plass i en sosial gruppe og utforske kjønnsrelasjoner. Noen blir opptatt av grunnleggende eller eksistensielle spørsmål om tro og livssyn, og mange blir opptatt av maktforhold i samfunnet og sosiale strukturer. Hva er rettferdig? Hva er riktig? Hvem er jeg? Hvem vil jeg være? Med hvilken gruppe føler jeg fellesskap? Denne situasjonen gir ungdom en spesiell sårbarhet, som eventuelt også kan gjøre dem særlig mottakelige for radikale synspunkter og holdninger.⁵ Eller som flere av informantene i denne undersøkelsen selv påpeker: «*Det du opplever i ungdomstida preger deg resten av livet, hvem du blir og hvordan du forholder deg til andre mennesker.*»

Fram til 2012 var spørsmål om hvorvidt elevene i norske skoler hadde opplevd rasisme og diskriminering en obligatorisk del av Elevundersøkelsen. Siden den gang er de blitt frivillige, noe som medfører at de tallene undersøkelsen gir har mistet mye av verdien, da de ikke lenger kan brukes uten flere forbehold. Våren 2012 indikerte undersøkelsen at 3,8 prosent av elevene på 10. trinn var blitt utsatt for urettferdig behandling/diskriminering på skolen på grunn av nasjonalitet, og 3,6 prosent oppga det samme på grunn av religion eller livssyn. I 2015 var tallene for det samme trinnet henholdsvis 3,8 prosent og 2,7 prosent, men disse baserer seg på utvalg bestående av langt færre elever, og er dermed langt mer usikre.

Som samfunn snakker vi lite om rasisme og effekten av å oppleve det, men vi snakker en del om mobbing. Mobbing er ikke det samme som rasisme, men de to fenomenene kan sies å være beslektet. Rasisme kan arte seg som en form for mobbing, da kalles det gjerne «identitetsbasert mobbing».⁶ Både mobbing og rasisme eller diskriminering handler om krenkelser, krenkende/truende ord eller handlinger, der en persons verdighet, integritet eller opplevelse av trygghet blir skadelidende. Slike krenkelser kan være verbale, fysiske eller relasjonelle, og det kan omfatte alt fra enkeltstående ytringer eller handlinger, til gjentatte episoder.

Ifølge Elevundersøkelsen 2016 oppga 6,3 prosent av elevene at de i en eller annen kombinasjon har blitt mobbet av medelever, voksne på skolen eller

5 Vestel, Viggo (2016) *I gråsonen: Ungdom og politisk ekstremisme i det nye Norge*, Oslo: Universitetsforlaget

6 Bakken og Nordahl (2003) «*Ung 2008*» referert i Fandrem, Hildegunn (2015) *Mobbing og vennerelasjoner blant barn med innvandrerbakgrunn* (foredrag for Kompetanse for Mangfold våren 2016)

digitalt av medelever, to til tre ganger i måneden eller oftere.⁽⁷⁾ En undersøkelse gjort av NOVA for Oslo kommune i 2015 viser at selv om andelen som oppgir at de trives på skolen har økt over tid i Oslo, er det store sosiale forskjeller blant ungdommene i hovedstaden.⁽⁸⁾ Undersøkelsen viser at det er dobbelt så mye mobbing på skolene i bydelene i øst, bydeler der andelen familier med lavere sosioøkonomisk status er høyere enn i bydeler i vest.⁽⁹⁾

I snitt sier hver tiende elev på ungdomsskolen og videregående i Oslo at de månedlig eller oftere blir utsatt for plaging, trusler eller utfrysning av andre på skolen eller i fritiden. Ulike former for krenkelse – eller trusler om slike krenkelser – av individet og av menneskeverdet kan forstås som opplevelser av «tap, nederlag og fremmedgjøring». Skjer dette over tid, danner de et mønster som under visse omstendigheter kan bli tydelige for dem som opplever dem, og danne utgangspunktet for protest, motstand, vold eller selvdestruktivitet.⁽¹⁰⁾ Over tid kan slike opplevelser manifestere seg både psykisk og fysisk hos de som utsettes for det.⁽¹¹⁾ Grovt sett kan man dermed si at ofre for rasistiske krenkelser og diskriminering kan reagere med å enten vende reaksjonen innover, mot seg selv, eller utover, mot samfunnet.

Norsk forskning på mobbing tyder på at ungdom med minoritetsbakgrunn statistisk sett opplever mer mobbing enn ungdom med majoritetsbakgrunn, og at det er større sjanse for å oppleve mobbing på skoler med høy andel av elever med minoritetsbakgrunn. Dette er likevel ikke entydig, da forskning også viser at ungdom med minoritetsbakgrunn også oftere mobber andre ungdommer.⁽¹²⁾

Mobbing oppgis dessuten som en av grunnene til at ungdom ikke fullfører videregående opplæring, sammen med ensomhet og psykiske problemer. Tall fra Statistisk Sentralbyrå viser at særlig ungdom med innvandrerbakgrunn og ungdommer fra familier med lav sosioøkonomisk status er sårbare for å falle ut av utdanningsløpet, og at utfordringene ofte har oppstått før elevene begynte i videregående opplæring.⁽¹³⁾ Norskfødte med innvandrerforeldre fullfører videregående opplæring i like stor grad som unge generelt. Elever som ikke er født i Norge, fullfører i mindre grad, og 27 prosent slutter underveis i utdanningsløpet.⁽¹⁴⁾

I snitt sier hver tiende elev på ungdomsskolen og videregående i Oslo at de månedlig eller oftere blir utsatt for plaging, trusler eller utfrysning av andre på skolen eller i fritiden.

7 Utdanningsdirektoratet (2017) *Elevundersøkelsen 2016*, URL: <https://www.udir.no/tall-og-forskning/finn-forskning/rapporter/elevundersokelsen-2016-mobbing-og-arbeidsro/> (besøkt 13.07.2017)

8 Reisjå, Mari (2015) *Dobbelt så mye mobbing i enkelte bydeler i Oslo* (NRK) URL: <https://www.nrk.no/norge/dobbelt-sa-mye-mobbing-i-enkelte-bydeler-i-oslo-1.12544628> (besøkt 13.07.2017)

9 Eriksen, Nina (2015) *Store sosiale forskjeller blant Oslo-ungdom* (NOVA/Ung i Oslo 2015)

10 Vestel, Viggo (2016) *I gråsonen: Ungdom og politisk ekstremisme i det nye Norge*, Oslo: Universitetsforlaget

11 Øverland, Klara (2014) *Mobbing setter fysiske og psykiske spor*, URL: <https://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/Mobbing-setter-fysiske-og-psykiske-spor-82147b.html> (besøkt 13.07.2017)

12 Fandrem, Hildegunn (2016) *Mobbing og vennereelasjoner blant barn med innvandrerbakgrunn* (foredrag for Kompetanse for Mangfold våren 2016)

13 Gustavsen & Høy Andvik (2012) URL: <https://www.nrk.no/nordland/derfor-dropper-de-ut-av-skolen-1.11571814> (besøkt 14.07.2017)

14 Bufdir (2017) URL: https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Oppvekst/Barnehage_og_skole/Gjennomforing_og_frafall_i_skolen/ (besøkt 12.07.2017) NB: Problemet er imidlertid størst på slutten av videregående, der rundt tre av ti jenter viser tegn på depressive symptomer. Det er på videregående Oslo skiller seg fra resten av landet.

Det finnes etterhvert også en god del forskning som handler om hvordan utenforskap potensielt sett kan føre til radikaliserings av det ene eller andre slaget.⁽¹⁵⁾

Noen ord om arbeidet med denne rapporten

Denne rapporten er i sin helhet produsert ved hjelp av egne midler og ressurser, med de fordeler og ulemper det medfører. Antirasistisk Senter har lang erfaring fra kartlegging og dokumentasjon av rasisme og diskriminering, og har en bred kontaktflate med både ungdom og institusjoner som arbeider med ungdom. Dette er særlig på grunn av ungdomsavdelingene Agenda X og Jobb X.

Antirasistisk Senter er imidlertid ikke en forskningsinstitusjon. Det er flere utfordringer ved å skulle kartlegge *opplevelser* av rasisme og diskriminering. Ulike metoder gir ulike svar og har ulike fordeler og ulemper, og disse har vi forsøkt å være bevisste på. Dette er blant annet bakgrunnen for at vi i løpet av prosessen har innhentet råd og veiledning fra ressurspersoner.

Referansegruppe og faglig ressursgruppe

Før arbeidet med undersøkelsen begynte, inviterte vi ungdom fra Antirasistisk Senter ungdomsavdelinger til å delta i en referansegruppe. Denne referansegruppen bisto med utformingen av intervjuguiden og spørreundersøkelsen, og kom med innspill til hvordan prosessen skulle foregå.

Det ble også nedsatt en faglig ressursgruppe, bestående av prosjektleder og to fagpersoner med bred kunnskap og erfaring fra arbeid med temaet: Sunil Loona, psykolog og seniorrådgiver ved Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring (NAFO), og Sindre Bangstad, forsker og sosialantropolog tilknyttet KIFO – Institutt for kirke-, religions- og livssynsforskning. Den faglige ressursgruppen møttes innledningsvis, før arbeidet med undersøkelsen ble satt i gang, og de ga sine innspill til prosjektplanen. Det er viktig å påpeke at de faglige ressurspersonene hadde en *rådgivende* rolle, og ikke er ansvarlige for innholdet i denne rapporten.

Informasjonsinnsamlingen

Vi har benyttet to former for informasjonsinnsamling, henholdsvis individuelle dybdeintervjuer med 25 personer, og skriftlige skjemaer som er fylt ut av i overkant av 500 personer. Mens dybdeintervjuene gir mer inngående beskrivelser og mulighet for utdypninger og avklaringer gjennom intervjuprosessen, bidrar skjemaene til å øke antallet respondenter, så resultatet blir et tilstrekkelig grunnlag for å beskrive noen tendenser eller bekrefte eller avkrefte antakelser.

Spørsmålene er kategorisert etter ulike arenaer hvor vi ønsket å kartlegge om man har opplevd diskriminering, eksempelvis skole, offentlig transport, utesteder, butikker, på gata, osv.

15 Vestel, Viggo (2016) *I gråsonen: Ungdom og politisk ekstremisme i det nye Norge*, Oslo: Universitetsforlaget

Dybdeintervjuene

Rasisme og diskriminering er vanskelige begreper, og temaer det kan være vanskelig å snakke om med fremmede. Dybdeintervjuer kan gi kvalitativt gode svar på spørsmålene man ønsker å utforske, og man får anledning til å ta seg tid til å nærme seg de vanskelige spørsmålene forsiktig. Man har også en mulighet til å be informantene selv om å gi sine definisjoner av begrepene, for slik å sikre at man har den samme forståelsen av innholdet i dem.

Dybdeintervjuer tar tid og det er begrenset i hvilken grad funnene kan generaliseres. Utgangspunktet for denne rapporten er imidlertid snarere å formidle hva et utvalg norske ungdommer har opplevd. Det er likevel et poeng for oss å kunne si noe om *mulige tendenser*, og derfor er utvalget, både til dybdeintervjuene og spørreundersøkelsen, med hensikt gjort så mangfoldig og «tilfeldig» som mulig, det vil si at vi ikke har gått ut og søkt etter intervjuobjekter som har «opplevd mye».

Informantene har vi funnet fram til både gjennom en etterlysning i sosiale medier, og gjennom ungdom vi har møtt i vårt arbeid. I det endelige utvalget av intervjuede informanter er det med 25 ungdommer i alderen 17 til 30 år, ungdom som er født i Norge og ikke, ungdom med foreldre født i og utenfor Norge, ungdommer som har kommet som flykninger, skeive, streite, kristne, jødiske, katolske og muslimske ungdommer, ateister, agnostikere og ungdom med romani-/taterbakgrunn.

Nedenfor følger en kort presentasjon av ungdommene vi har intervjuet. De er anonymisert, og navnene er aliaser.

Informanter

Awar

Awar er 22 år gammel og bor like utenfor Oslo. Han er født i Norge, av foreldre fra Bosnia, som kom hit på begynnelsen av 1990-tallet. Verken Awar eller familien hans er spesielt religiøse.

Veronica

Veronica er 28 år gammel og bor i Oslo. Hun er født i Norge av en norsk mor og en nigeriansk far, men er oppvokst med moren. Veronica er oppvokst i nærheten Oslo.

Aran

Aran er 21 år gammel og bor i Oslo. Han er født i Thailand av thailandsk mor og norsk far, men familien flytta til Norge før Aran begynte på skolen. Aran har vokst opp i Oslo, og er oppdratt katolsk.

Andreas

Andreas er 21 år gammel og bor i Oslo. Han er født i Norge av to norskfødte foreldre, og har vokst opp og gått på skole på Oslos østkant.

Haydar

Haydar er 25 år gammel og bor i Oslo. Han er født i Norge av iranske kurdere, og har vokst opp og gått på skole på Oslos østkant. Verken Haydar eller familien hans er religiøse.

Bushra

Bushra er 19 år gammel og bor i Oslo, selv om hun for tiden går på folkehøyskole i en annen by. Hun er født i Norge av pakistanske foreldre, og har vokst opp i Oslo. Bushra har vokst opp i et muslimsk hjem, men er ikke sikker på om hun selv er religiøs.

Mohamed

Mohamed er 17 år gammel og bor i Oslo. Han er født i Somalia, men kom sammen med foreldrene til Norge som liten. I Norge bosatte familien seg i Drammen, før de flyttet til Oslo. Mohamed og familien hans er muslimer.

Adam

Adam er 24 år gammel og bor i Oslo. Han er født i Norge av foreldre fra Kongo, og har vokst opp på et lite tettsted like utenfor Oslo. Adam er muslim.

Shira

Shira er 22 år gammel og bor i Oslo. Hun er født i Norge av jødiske foreldre, og bekjenner seg også til jødedommen. Shira er vokst opp like utenfor Oslo, og har gått på skole der.

Amir

Amir er 25 år gammel og bor i Oslo. Han er født i Norge av iranske foreldre, og har vokst opp på Østlandet. Familien flyttet til Oslo før Amir begynte på skolen. Amir er ikke religiøs.

Aisha og Laila

Aisha og Laila er søstre og henholdsvis 28 og 30 år gamle. Søstrene er født av en norsk og en nordafrikansk forelder, og har vokst opp og gått mesteparten av skolegangen på et lite sted ikke så langt fra Oslo, der begge bor i dag. De er usikre på om de er religiøse, men definerer seg selv som «søkende».

Luis

Luis er 17 år gammel. Han er født i Portugal av foreldre som har innvandret til Portugal fra et afrikansk land. Luis bor i Oslo, og har gått mesteparten av skolegangen her. Han er født av muslimske foreldre og er selv muslim.

Noah

Noah er 20 år gammel, og har jødisk bakgrunn. Han er født og oppvokst i Norge, med én norsk og én israelsk forelder. Noah har vokst opp og gått på skole på Oslos Vestkant. Noah bekjenner seg til jødedommen.

Shirin

Shirin er 29 år gammel og bor i Oslo. Hun er født i Iran av iranske foreldre, og flyttet til Norge som liten. Hun er vokst opp i Oslo, og kaller seg selv «kulturell muslim».

Marwa

Marwa er 28 år gammel og bor i en av de større byene i østlandsområdet. Hun er født i Irak, og kom til Norge som liten. Familien bosatte seg på Østlandet, og Marwa begynte på norsk skole i sjette klasse.

Tigest

Tigest er 27 år gammel og bor i Oslo. Hun er ikke født i Norge, men flyttet sammen med familien sin fra Eritrea til et lite sted på utenfor Oslo. Tigest var åtte år gammel da hun begynte på norsk skole. Hun og familien er kristne.

Amina

Amina er 21 år gammel og bor i Oslo. Hun er født i Norge av en norsk og en marokkansk forelder, én kristen og én muslim. Selv er hun ikke religiøs.

Sophia

Sophia er 26 år gammel og bor i Oslo. Hun er født i Norge av en norsk og en sør-afrikansk forelder, og har vokst opp i Oslo. Sophia og familien hennes er kristne.

Johanne

Johanne er 25 år gammel og bor i Oslo. Hun er født i Norge av foreldre med tater-/romanibakgrunn, og har flyttet mye i løpet av oppveksten. Mesteparten av skolegangen har hun gjennomført i en av de større byene på Østlandet. Johanne er ikke religiøs.

Ali Reza

Ali Reza er 22 år gammel, og kom til Norge som enslig mindreårig flyktning fra Afghanistan som 13-åring. Han er bosatt på Oslos vestkant, og fullførte skolen der. Ali Reza er ikke religiøs.

Rakel

Rakel er 19 år gammel, og har jødisk bakgrunn. Hun er født og oppvokst i Norge, av én norsk og én utenlandsfødt forelder. Rakel har vokst opp og gått på skole på Oslos Vestkant. Rakel bekjenner seg også til jødedommen.

Maria

Maria kommer fra Oslo, og har én forelder fra Latin-Amerika og én norskfødt. Hun er i begynnelsen av tjuetårene, og har gått på skole både på byens vest- og østkant.

Fredrik

Fredrik er 30 år gammel, og har romani-/taterbakgrunn. Han er født og oppvokst i Norge, i Oslo-området. Han har gått på skole i flere ulike byer på Østlandet. Fredrik og familien hans er kristne.

Boris

Boris er 21 år gammel. Han er født av foreldre med bakgrunn fra Albania, og har bodd og gått på skole på Oslos Østkant. Boris og familien hans er muslimer.

Spørreundersøkelsen

Ved å gjennomføre en spørreundersøkelse med samme typer spørsmål som i intervjuguiden, kan man få noen kvantitative resultater, som med noen forbehold om utvalgets størrelse, kan hjelpe oss med å avgjøre om resultatene fra dybdeintervjuene, og de tendensene vi har merket oss der, kan avkreftes eller bekreftes.

Arbeidet med spørreundersøkelsen begynte med at vi tok kontakt med alle skoler og fritidsklubber i Oslo-området, og tilbød oss å komme og holde workshoper. Antirasistisk Senter får ofte henvendelser fra omtrent de samme aktørene om å komme og holde foredrag om temaene vi jobber med i det daglige, og vi tok da med oss undersøkelsen og fikk hjelp av lærere til å distribuere den. Dermed hadde vi muligheten til å klargjøre de sentrale begrepene i plenum i forkant, og dessuten til å forklare og rettlede underveis i utfyllingen. Spørreundersøkelsen ble siden sendt ut til alle skoler i Oslo, fritidsklubber og ungdomsorganisasjoner (både religiøse, politiske og ideelle) med en kortfattet veiledning.⁽¹⁶⁾

I alt har 502 ungdommer i alderen 15 til 30 år fylt ut skjemaet, enten på nett eller på papir, i løpet av det siste året. Dette er et relativt lavt antall, men sammenholdt med resultatene fra dybdeintervjuene vil dette hjelpe oss å identifisere noen tendenser.

Respondentene består av ungdommer med mange ulike bakgrunner. 52 prosent av respondentene er kvinner, 44 prosent menn. Mer enn 60 prosent av respondentene er under 20 år gamle. Nærmere 80 prosent av disse er født i Norge, ca 50 prosent av én eller to foreldre som ikke er født i Norge, mens noen er helt nyankomne. Det er en liten overvekt av ungdom som har oppgitt at de bekjenner seg til en religion eller et livssyn, blant disse er kristne, muslimer, jøder, katolikker, hinduer, Jehovas vitner, gresk ortodokse, Baha'i, agnostikere og spiritualister representert.

Resultater

Vi skal se at mange av ungdommene som har deltatt i denne undersøkelsen hadde opplevelser av rasisme, diskriminering og urettferdig forskjellsbehandling, på skolen, og også fra skolens side, og det er dermed naturlig å begynne der. Etter skole følger flere arenaer der mange av ungdommene ga uttrykk for at de har hatt negative opplevelser på grunn av hudfarge, etnisitet, religion eller livssyn: Den sosiale arenaen, både sammen med venner, ute på byen og i sosiale medier. Den offentlige arenaen, på gaten, i butikker eller i kollektivtrafikken, og i «tilfeldige» kontroller fra politi eller vektere. Den offentlige debatten – et av utgangspunktene for denne rapporten - er også en arena der vi skal se at mange ungdommer fortalte eller oppga at de opplevde som problematisk.

I flere av intervjuene kom informantene også inn på forhold som opplevelsen av å ikke bli akseptert som helt norsk, men heller en representant for innvandrere. Etter å ha sett nærmere på de arenaene der det er flest responser, kommer vi innom ungdommenes kommentarer her.

Nedenfor vil vi gå gjennom de ulike arenaene vi har sett på i undersøkelsen, fra barneskole til fritid og kollektivtrafikk, og sammenstille det vi har funnet ut gjennom både dybdeintervjuene og spørreundersøkelsen.

16 Spørreundersøkelsen ble ikke lagt åpent tilgjengelig ut på internett.

Skolen

Den norske skolen skal være inkluderende, passe for alle, og alle elevene skal få like muligheter til å utvikle sine evner. Skolen er dessuten lovpålagt å arbeide aktivt for å fremme et godt psykososialt miljø, der den enkelte eleven kan oppleve trygghet og sosial tilhørighet.⁽¹⁷⁾ De fleste av oss tilbringer en ganske stor del av livene våre på skolebenken, og kanskje er det nettopp derfor skolen er et tema som tilsynelatende opptar mange av ungdommene vi snakket med.

Skolen utpeker seg likevel som en arena der mange i vårt utvalg har negative opplevelser å fortelle om, enten det er opplevelser en selv har opplevd, eller vært vitne til. Om ungdommene sa ifra til noen voksne, og om det ble tatt på alvor og satt i gang tiltak, varierer også stort.

I 2011 viste analyser av Elevundersøkelsen at det var 9,7 prosent av elevene på ungdomstrinnet og videregående opplæring som oppga at de har vært diskriminert på *minst ett* av disse områdene: kjønn, etnisitet, funksjonsevne, legning, nasjonal opprinnelse, to til tre ganger i måneden eller oftere.⁽¹⁸⁾ Siden spørsmålene om diskriminering er blitt frivillige siden den gang, er det nærmeste sammenlignbare i den nyeste Elevundersøkelsen (2016) tallene over mobbing, som indikerer at 6,3 prosent opplever å bli mobbet 2-3 ganger hver måned.⁽¹⁹⁾

Tallene fra vårt utvalg er, som vi skal se lenger nede, en del høyere. I vårt utvalg oppga så mange som 10 prosent å ha opplevd urettferdig eller negativ forskjellsbehandling på grunn av etnisitet, hudfarge, religion eller livssyn ukjentlig på barneskolen, og så mange som 11 prosent oppga det samme om ungdomsskolen.

Så skal vi huske at det kan være flere grunner til at utvalget i spørreundersøkelsen vår ikke nødvendigvis sammenfaller statistisk med et gjennomsnitt av den norske befolkningen. For eksempel var det cirka like mange respondenter som oppga at de var født i Norge, som de som oppga at de ikke var det.

Hvis vi derimot isolerer de respondentene som oppgir at én eller begge foreldrene er født i et annet land enn Norge fra det totale utvalget, blir tallene markant høyere. Dette omfatter et utvalg på 247 personer. **Så mange som 14,2 prosent oppga at de opplevde urettferdig eller negativ forskjellsbehandling ukjentlig mens de gikk på barneskolen, og hele 15 prosent på ungdomsskolen.**

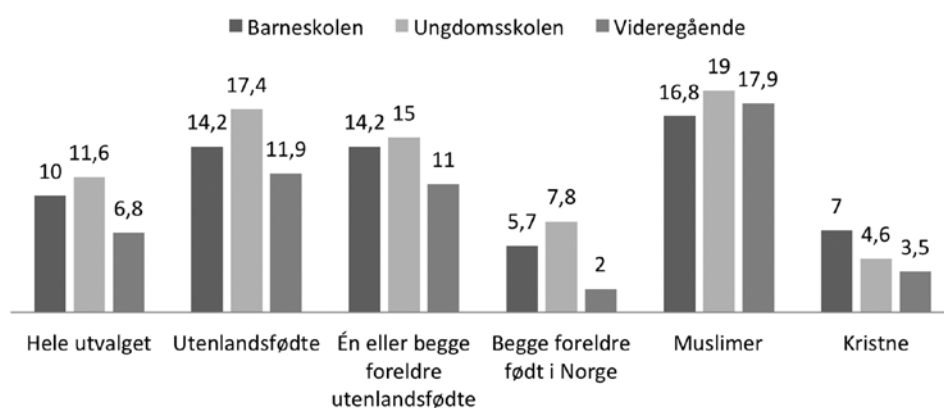
17 Opplæringsloven (1998) URL: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61> (besøkt 10.07.2017)

18 Wendelborg, Christian, Røe, Melina og Skaalvik, Einar (2011) *Analyse av Elevundersøkelsen 2011*. Merknad fra undersøkelsen: «Imidlertid er det hele 2,2 prosent som oppgir at de har opplevd urettferdig behandling/diskriminering på samtlige fem områder (kjønn, funksjonshemming, nasjonalitet, religion eller livssyn, seksuell orientering) to til tre ganger i måneden eller mer. Denne gruppa er vanskelig å tolke og håndtere. Det er ikke sannsynlig at en så stor gruppe reelt opplever å bli diskriminert på samtlige områder. Det er mer sannsynlig at det enten er et uttrykk for generell opplevelse av urettferdig behandling eller at en har svart useriøst.» URL: https://www.udir.no/globalassets/upload/forskning/2011/elevundersokelsen_2011_analyse.pdf (besøkt 29.06.2017)

19 Utdanningsdirektoratet (2017) *Elevundersøkelsen 2016*, URL: <https://www.udir.no/tall-og-forskning/finn-forskning/rapporter/elevundersokelsen-2016-mobbing-og-arbeidsro/> (besøkt 29.06.2017)

Så mange som 24 prosent, eller én av fire, i denne gruppen opplevde rasisme, diskriminering eller urettferdig behandling *regelmessig*, det vil si 2-3 ganger hver måned eller oftere, på barneskolen, og så mange som 25,6 prosent på ungdomsskolen.

De av respondentene som oppgir å ha opplevd rasisme, diskriminering eller urettferdig behandling osv. på skolen *ukentlig* - sortert etter ulike bakgrunner

Figuren over viser andelen som oppga å ha opplevd rasisme, diskriminering eller urettferdig behandling *ukentlig* mens de gikk på skolen, koblet til religiøs bakgrunn, og til om en selv, eller foreldrene, er utenlandsfødte eller født i Norge.⁽²⁰⁾ Den gruppen som klart skiller seg ut er muslimer, der så mange som 19 prosent oppga at de hadde opplevd rasisme, diskriminering eller urettferdig behandling *ukentlig* på ungdomsskolen. Videre følger de som oppga at de selv ikke er født i Norge, der hele 17,4 prosent oppga at de opplevde det samme på ungdomsskolen.

For den gruppen som angir at begge foreldrene deres er født i Norge, er tallene lavere. Det samme gjelder andelen som oppga å bekjenne seg til kristendommen. Når andelen som oppgir å ha opplevd slikt ukentlig likevel er såpass høy som den er, 7 prosent på barneskolen, kan det være ulike forklaringer på dette. Som vi så fra intervjuene og kommentarene var det noen hvite, norske ungdommer som oppga å ha opplevd rasistiske kommentarer.

Vi kan likevel ikke uten videre anta at de som tilhører kristendommen, eller er født av norskfødte foreldre, har majoritetsbakgrunn. Så mange som 24 prosent av dem som oppga å bekjenne seg til kristendommen, oppga også at de selv ikke er født i Norge, og 42,5 prosent oppga at én eller begge foreldre er født utenfor Norge. Det er også nasjonale minoriteter, som reisende (romani/tate-

20 De av respondentene som oppga å tilhøre andre religioner eller livssyn, blant annet jødedommen og katolisismen, var for få til at vi tok dem med i egne kategorier i denne oversikten.

re), og samer representert blant respondentene, grupper som begge har familiebakgrunn i Norge, men som gjennom historien har opplevd mye rasisme og diskriminering. Vi vet dessuten at andelen som oppga å være født av to norskfødte foreldre inneholder både muslimer, katolikker og jøder i tillegg til kristne og ateister eller agnostikere.

Noe kan også forklares med ordlyden i spørsmålet. Hva innebærer det når man spør om «*har du opplevd...*»? Underveis i arbeidet oppdaget vi at flere oppfattet at spørsmålet også gjaldt opplevelser som ikke var rettet mot dem direkte, men for eksempel venner eller klassekamerater.⁽²¹⁾ Det er med andre ord vanskelig å si noe definitivt om gruppenes nasjonale eller etniske bakgrunn.

Tallene fra spørreundersøkelsen, og tendensene disse viser, rimer med inntrykket vi har fra intervjuarbeidet og kommentarene fra spørreundersøkelsen.

«Bæsj, brunost, neger» – skjellsord og ordbruk

De fleste av ungdommene vi dybdeintervjuet hadde opplevd rasistiske eller diskriminerende skjellsord og nedsettende kommentarer om utseendet, religionen eller bakgrunnen deres.⁽²²⁾ De som ikke hadde opplevd slike kommentarer rettet mot en selv, hadde hørt dem rettet mot andre. Det var ikke et eget spørsmål om skjellsord, men kommentarene tyder på at det samme gjaldt mange av respondentene i spørreundersøkelsen:

Ei jente på 18 år fra Asker krysset av for at hun opplevde rasisme, diskriminering eller urettferdig forskjellsbehandling ukentlig gjennom hele barne-, ungdomsskolen og videregående skole, og la igjen blant annet denne kommentaren: «*Jeg ble mobbet på barneskolen for å være mørk. Ble kalt forskjellige navn, som «bæsj», «brunost», «neger».*»

En gutt på 19 år fra Oslo skrev: «*Jeg ble kalt «neger». Mange ganger»* og krysset av for at han hadde slike opplevelser regelmessig, 2-3 ganger hver måned, på både barne-, ungdomsskole og videregående.

Ei jente på 15 år fra Oslo med ukjent bakgrunn skrev: «*(...) På barneskolen var det et stort skille mellom etnisk og ikke-etnisk norske. På ungdomsskolen (nå) er det mye skjellsord og fordommer. For det meste på kjødd, men det blir fort litt mye eller sannhet, på en måte.*»

Noen av ungdommene skrev om hendelser som har rammet andre. En 17 år gammel gutt fra Oslo, født i Norge av én eller to utenlandsfødte foreldre, krysset av for ukentlig på barne- og ungdomsskolen, og skrev:

Ungdommene har fortalt at de har opplevd å bli kalt alt fra «brunost» eller «ostepop», til «neger» eller «jævla svarting», og «ape» eller «Michael Jackson». Andre eksempler på skjellsord eller negativ ordbruk utvalget vårt har opplevd er: «Jævla jøde», «såanne som deg», «brunbæsj», «jævla pakkis», «jævla terrorist» og «muslimjævel».

” *Jeg ble mobbet på barneskolen for å være mørk. Ble kalt forskjellige navn, som «bæsj», «brunost», «neger».*

21 Vi ba respondentene spesifisere det, dersom de snakket om hendelser som rammet andre enn dem selv. En stor andel av respondentene med foreldre født i Norge oppga å være vitner.

22 Alle utenom et par (Ali Reza, Andreas og kanskje Bushra).

Mange av informantene fortalte at de opplevde skjellsord som handlet om den etniske bakgrunnen deres. Aisha (28) og søsteren vokste opp i en by i nærheten av Oslo, og gikk på en skole de selv omtaler som «hvit og homogen». Hun fortalte om en hendelse fra barneskolen som hun husker særlig godt:

«Jeg husker én episode fra barneskolen hvor jeg gikk i en trapp, og en som gikk et par år over meg ropte «Jævla svarting! Neger!» Og jeg gikk og gråt nedover trappen, og det var jo egentlig helt forferdelig. Nå tenker jeg jo «stakkars han», men da var det jo helt jævlig. Jeg tror jeg gikk i andreklasse. (...) Og når det var krangel mellom guttene og jentene, da var det jo «negers» eller «jævla svarting» som kom veldig fort.»

Storesøsteren hennes Laila (30) fortalte at hun også hadde hatt slike opplevelser: *«...på skolen, både inne på skolen, men også ute eller på vei til skolen.»*

Awar (22) vokste opp i en større by på Østlandet og gikk på skole der få av elevene hadde innvandrerbakgrunn. På barneskolen opplevde han mye mobbing som handlet om at han hadde en utenlandsk bakgrunn: *«Jeg ble mobba på grunn av navnet mitt. Jeg ble kalt neger, araber, pakkis, muslimjævel. Ingen av de tingene gjelder meg, jeg er likbleik og har blå øyne! Det eneste er at jeg har et annet navn.»*

Også informantene som gikk eller hadde gått på skoler med elever med mange ulike bakgrunner forteller at rasistiske eller diskriminerende skjellsord og nedsettende kommentarer basert på etnisitet eller identitet var utbredt. Sophia (26) vokste opp og gikk på skole på Oslos østkant, og forteller om en skolehverdag med elever med mange ulike bakgrunner, som hun opplevde medførte en høy grad av toleranse for ulikhet, men også en høy grad av bevissthet om ulikhetene.

«Det kom jo alltid skjellsord, og de var basert på kjønn og etnisk bakgrunn. «Lanker» og pakkis. (...) Det var veldig sånn på grupper, og så lo de. Og så lå det egentlig veldig mye under. Det lå alltid veldig mye under de ordene som blir sagt.»

Adam (24) begynte på barneskolen i en av bydelene i Oslo Øst der det var barn med mange ulike bakgrunner, og opplevde at det var en bevissthet om det. Han sa at «ord ble slengt rundt», men at noen gjorde mer vondt andre:

«Det kunne være veldig banale ting, som å bli kalt «ape». Særlig den er.. Det er vondt. Jeg ble kalt «ape», eller de sa «Åh, du er så svart som..» et eller annet, sånne ting. Men «ape» var den som virkelig traff.»

Amir (25) gikk på en sentrumsnær barneskole i Oslo, og forteller at skjellsord var vanlige der også. Han husker en spesifikk hendelse der hans (antatte) bakgrunn ble brukt som et skjellsord mot ham av en gutt i klassen hans:

«Han hadde lånt pennen min uten å spørre, og så sa han at jeg måtte spørre for å få den tilbake. Og jeg svarte «Men det er min penn». «Og du er en ekte jævla pakkis», sa han til meg da. Og da sto læreren min fire meter unna. Hun hørte det klart og tydelig, for han sa det høyt, flere ganger. Men hun reagerte ikke på det, hun sa bare «Nå må dere være stille». Til oss begge. (...) Da var jeg ni år, tror jeg. Og da ble jeg skikkelig lei meg.» (Amir, 25 år)

” **Jeg ble kalt neger, araber, pakkis, muslimjævel.**

” **Det kunne være veldig banale ting, som å bli kalt «ape». Særlig den er.. Det er vondt.**

Aran (21) gikk på en skole på Oslos østkant, der et flertall av elevene hadde innvandrerbakgrunn. Han forteller at han hørte nedsettende kommentarer som «hvitost» eller «potet» rettet mot de hvite elevene, eller de som ikke hadde innvandrerbakgrunn. Noen av kommentarene fra spørreundersøkelsen reflekterte også dette, for eksempel:

«Setninger som «Kom´a polakk, mal huset mitt!» (17 år gammel katolsk jente, ikke født i Norge)

«Jeg ble forskjellsbehandlet og kalt skjellsord. På grunn av hvit hudfarge og norsk etnisitet.» (18-19 år gammel gutt fra Oslo, født i Norge av norskfødte foreldre)

En 18-19 år gammel jente krysset av for at hun opplevde rasisme og diskriminering ukentlig på barneskolen, og kommenterte at hun «*var den eneste etnisk norske jenta i klassen*».

Aran og Andreas (begge 21) opplevde også at ordet «jøde» ble brukt som skjellsord «hver dag», og Aran sa blant annet: *«Jeg ville ikke en gang si «jøde» nå til deg, for det ble brukt i så mange stygge settinger da.»*

Også de jødiske ungdommene vi intervjuet fortalte at «jøde» fortsatt brukes som skjellsord i altfor mange skolegårder, selv om de ikke selv kunne huske å ha opplevd det selv i særlig grad.

En 20-21 år gammel jødisk jente skrev i spørreundersøkelsen: *«På ungdomsskolen ble jeg mobbet av en gjeng gutter i niende klasse. Da det startet slang de en kommentar om at jeg var jøde. Jeg følte det var grunnen til mobbingen.»*

«Å, du har pute på hodet!» – kommentarer og vitser om utseende

I tillegg til skjellsord fortalte en del av ungdommene om nedsettende kommentarer, vitser eller hendelser som dreide seg om utseendet deres, matpakka eller håret deres, kommentarer som ofte refererte seg til den utenlandske bakgrunnen deres. Både Veronica (28) og Tigest (27), som begge har afrikansk bakgrunn, fortalte om hendelser og kommentarer om utseendet, og særlig håret deres:

«Vi hadde et kjempeproblem med to gutter som var noen år eldre enn meg. De kommenterte så sykt mye, de kalte meg Michael Jackson og det var mange kommentarer, spesielt om håret mitt. Jeg hadde veldig stor afro når jeg var liten, og mamma brukte mange år på å lære meg å synes at det var greit. Men det ble jeg veldig mobbet for. «Å, du har pute på hodet!» Sånne ting. Og læreren vår bare «Hehe, jaja.» Men det var jo rasistisk. Det handlet jo om hårstrukturen min, og det afrikanske, på en måte. (...)

I femte eller sjette klasse, var jeg Lucia. Jeg hadde rastafletter, sånn at jeg skulle ha langt hår, sånn som Lucia. Og da var det mange jenter som sa «Det går ikke liksom, du kan ikke. Det går ikke an å være Lucia når ikke man har blondt hår.» Det var sånne kommentarer hele veien, som bare bygget opp den annerledesheten jeg følte.» (Veronica)

” *«Og du er en ekte jævla pakkis».*

” *Jeg ville ikke en gang si «jøde» nå til deg, for det ble brukt i så mange stygge settinger da.*

Bare småting som jeg husker, at folk dro meg i rastaflettene mine, og sa «Det her er ikke det ekte håret ditt» og «Det er ingen i Afrika som har så langt hår». Jeg prøvde å forklare dem at jeg er fra Eritrea, og at det er det samme som når dere har langt hår. Det er ikke alle i Afrika som har kort hår. Det sitter igjen, for det er så banalt. Kanskje folk tenker at det «bare var hår», men det er ikke gøy å bli dratt etter håret, og folk som sier «det er bare fletta inn» og «det der er ikke håret ditt» og «bevis for oss at det er håret ditt». Men jeg ville ikke flette det opp for å bevise det. Det var jo håret mitt. Og det var sånn det starta, på barneskolen. (Tigest)

I kommentarene fra spørreundersøkelsen var det flere kommentarer om hår. En 26-27 år gammel jente som oppga at hun ikke er født i Norge, skrev at folk «vil ta på det hele tiden og synes det er annerledes», men at hun ikke sier ifra at hun synes det er slitsomt hvis hun ikke har energi til å ta diskusjonen. En 18-19 år gammel kristen jente fra Oslo, som også oppga å ikke være født i Norge, skriver at hun ble gjort narr av på grunn av håret og hvordan hun ser ut:

«Det var tilfeller der et par medelever syntes det var morsomt å gjøre narr av meg. Hvordan jeg lignet en ape, og hvordan skillet på hendene mine og hudfargen min minnet dem om skillet en får fra spray tan. På ungdomsskolen ble jeg gjort narr av for å ha «hår som lignet bomull» mer enn én gang.»

Blant ungdommene vi intervjuet var det flere som fortalte om hendelser relatert til niste eller mat. Shirin (29) fortalte at hun «kunne bli ledd av fordi vi hadde annen mat i matpakka».

En 17 år gammel jente fra Asker skriver i spørreundersøkelsen at hun (på barne- og ungdomsskolen) opplevde det som veldig vanskelig at de andre i klassen syntes at «den etniske matpakken hennes stinket». At læreren ringte foreldrene og anbefalte dem å lage «normal matpakke» til henne, gjorde ikke saken bedre.

En 19 år gammel jente fra Oslo skrev i spørreundersøkelsen: «Ei jente sluttet å komme på skolen når en av guttene sa «Æsj, nå mista jeg matlysten!» når hun kom inn, og flere andre hendelser.»

Amir (25) fortalte om en situasjon der en gutt i klassen hans sa at han stinket, og latet som om han skulle kaste løk på ham:

«På vgs var det mye drittkasting. En episode jeg husker godt var da en medelev i friminuttet tok en bit løk ut av bagetten han hadde. Han snudde seg mot meg og en gjeng andre ikke etnisk norske og sa «Dette er noe dere sikkert liker, siden det alltid stinker av dere». Vi hadde mange etnisk norske i vår vennegjeng, som vi kjente godt og hang mye sammen etter skoletid, og vi tulla litt med hverandre uten å ta det personlig. Men han her kjente vi ikke, og det var første gang han oppsøkte oss.»

Noe som gikk igjen, både i intervjuene og spørreundersøkelsen, er hvordan slike kommentarer både kan være vanskelige å definere og å reagere på, særlig når det grenser mot vitser eller erting. En 18-19 år gammel gutt, hindu, født i Norge av norskfødte foreldre, skrev:

” Ei jente sluttet å komme på skolen når en av guttene sa «Æsj, nå mista jeg matlysten!» når hun kom inn, og flere andre hendelser.

«(Det var) ...generelt mye casual rasisme. Mange spøker og så videre, men om ting som gjør at jeg blir veldig bevisst på at jeg ikke er som alle andre. Altså, ikke alltid ting som er ment rasistisk, men som folk ikke skjønner at er uggent for den som opplever det, liksom. Men grov rasisme hvor folk viser at de virkelig ikke liker meg på grunn av etnisiteten min skjer kanskje en gang i måneden. (...) Jeg er blitt veldig vant til det, så vanligvis prøver jeg å forklare hva som er greit og ikke. Men det er slitsomt å forklare 100 ganger, liksom.»

Dette kommer vi mer tilbake til i forbindelse med den sosiale arenaen. Det med usikkerhet om hvorvidt noe kan defineres som rasisme eller diskriminering er for øvrig noe som gikk igjen fra de fleste av informantene, og i flere av kommentarene.

«Er det du som er jøden?»

Tre av informantene er jøder, og to av dem er romanifolk/tatere, begge folkegrupper som er «usynlige minoriteter» i det norske samfunnet. Shira (22), som har jødisk bakgrunn, fortalte at hun ikke hadde opplevd så mange stygge kommentarer, men at hun opplevde å «bli kategorisert» i skolesammenheng, både i grunnskolen, og nå på Universitetet i Oslo, og at hun synes det er ekkelt.

«Jeg gikk i andreklasser, husker jeg spesielt godt, og en syvendeklassing kom bort bare for å stadfeste at jeg var jøde. Det var ganske ubehagelig, for han kom bort med en gjeng, og det var ikke noe positivt ment. Det var mer sånn «du er jøden, ikke sant?». (...) Og så var det to stykker som slang «jøde». Det var ikke «jævla jøde», men det var et eller annet ord de hadde puttet foran. Jeg tok ikke dette personlig, jeg reagerte på det husker jeg, men jeg gjorde ikke noe med det.

På universitetet var det også en som spurte «Er det du som er jøden?». Og jeg svarte «Ja, det er jeg som er jøden, var det noe du lurte på?» «Nei, nei. Jeg ville bare plassere deg.»

Shira (22) fortalte også om hvordan hun som jøde har forholdt seg til en viss frykt for «bli oppdaget», og at hun hadde ei venninne som ikke engang turte fortelle vennene sine at hun var jøde.

«Jeg var i en bursdag, jeg tror kanskje det var på videregående, og kom i prat med noen jenter. Så viste det seg at vi kjente samme jente, og de spurte om hvordan jeg kjente henne. «Nei, hun er jøde», svarte jeg. «Nei, det er hun ikke.» «Joo.. det er hun» «Nei, nei, jeg er bestevennen hennes, det er hun ikke». Og jeg svarte til slutt «Ånei, da har jeg tatt feil.» Jeg måtte jo bare spille med. (...)

Det var faktisk første gang jeg møtte det at noen skjuler (hvem de er). Man snakker jo ikke om det. Med mindre det blir kartlagt i undersøkelser eller sånn, så er det ikke noe man går og sier «jeg forteller ikke folk at jeg er jøde». Jeg har i hvert fall ikke opplevd det. Men da fikk jeg skikkelig sjokk. Jeg har hatt perioder der når jeg har introdusert meg, så har jeg sagt at jeg er jøde. Fordi jeg har funnet ut at det er lettere å åpne opp for det selv, enn at de skal finne ut av det på egenhånd. Fordi veldig ofte så har det vært en ice breaker.»

” Jeg er blitt veldig vant til det, så vanligvis prøver jeg å forklare hva som er greit og ikke. Men det er slitsomt å forklare 100 ganger, liksom.

” Med mindre det blir kartlagt i undersøkelser eller sånn, så er det ikke noe man går og sier «jeg forteller ikke folk at jeg er jøde».

Noah (20) og Rakel (19) fortalte også om en viss forventning om å bli kategorisert. De har begge gått på skoler med flere jødiske elever, selv om de likevel var få, og tror det kanskje har gjort det lettere for dem, selv om Noah sa at han var den som «tok alle kampene».

«For oss er det spesifikt forholdet til Israel», fortalte Noah (20). «Ja, hvis jeg sier at jeg har et forhold til Israel, at jeg har venner og familie der, så tar folk det automatisk som et politisk standpunkt. (...) og for å slippe unna den, så må jeg liksom heller si «Stakkars meg, som alltid blir forbundet med forferdelige Israel»,» bekreftet Rakel.

De fortalte at de føler at de blir behandlet som «unntakstilfeller», for selv om «alle» er enige om at antisemittisme er en dårlig ting, så opplever de stadig å møte folk som legger skylden for konflikten mellom Israel og Palestina på vanlige israelere, eller de som har en tilknytning til landet. En gang de holdt foredrag på en skole opplevde de at en lærer sa: *«Nei, nei, det er jo helt forferdelig at dere skal bli beskyldt for det som skjer i Israel, for det som skjer der er jo helt forferdelig. Men kanskje dere skulle tatt litt mer avstand?»*

Johanne (25), som har romani-/taterbakgrunn fortalte også om frykt for hva som ville skje hvis de andre elevene «fikk vite hvem hun var». For henne var det vanskelig å forholde seg til medelever som ikke skjønnte helt hvorfor hun var annerledes, men merket at hun helt klart var det, og at hun ble behandlet annerledes av både elever og lærere. Foreldrene hennes hadde opplevd mye diskriminering selv, og ville for alt i verden unngå at hun skulle gjennomgå det samme som de hadde gjort, og fortalte henne at hun ikke måtte si hva hun var til noen.

«Det var slitsomt å gå på skolen. Jeg fikk pes hjemmefra, at jeg aldri måtte si hva jeg var for noe, for da kom jeg til å bli mobba. Og jeg skjønte jo ikke det. Hvorfor skulle det være et problem, jeg var jo den jeg var. Og så begynte jeg å fortelle, for folk begynte å lure. Vi har jo ikke en veldig norsk kultur heller. Vi har vår måte å være på, så vi skiller oss jo ut. Jeg hang alltid med utlendingene, og passa bedre inn der. Og det skjønte jo ikke de norske. (...) Vi er høylytte, og vi er temperamentsfulle. Mamma kom på fester og dro meg ut, for der skulle jo ikke jeg være, og.. Så folk skjønte jo at noe var annerledes.»

Som nasjonale minoriteter opplevde både de jødiske ungdommene og de med romani-/taterbakgrunn «å være på pensum». Det gjorde ikke saken bedre for Johanne og Fredriks del.

Fredrik (30) har også bakgrunn som reisende, og husker at klassekameratene hans syntes det var kult når han fikk tidligere ferie for å reise ut med familiens campingvogn i sommerhalvåret.

«Men jeg skreik ikke det at jeg er reisende veldig høyt på skolen. (...) Det var ganske bevisst. Men jeg har møtt en del nå i ettertid, og mange visste ikke hva jeg var. For min del var det knyttet til skam. Jeg syntes ikke det var noe positivt å være. Jeg tenkte at folk hadde fordommer, og det var mest derfor jeg ikke ville ha det som noe tema blant mine venner. (...) Men foreldrene deres visste det.

” Jeg skreik ikke det at jeg er reisende veldig høyt på skolen. (...) Det var ganske bevisst.

Og folk har fortalt meg i ettertid at de ikke fikk være med meg hjem fordi jeg var reisende, og sånt.»

Han fortalte imidlertid om én lærer som syntes det var veldig kult at han var «tater», og offentliggjorde det for hele klassen uten at han hadde fått vite om det forhånd:

«Det synes ikke jeg var så moro. Det sto i læreboka at vi ble kalt omstreifere, at vi pleide å være flere, at mange var alkoholikere og barnehjemsbarn, og at man i dag kunne anse det som en utdødd folkegruppe. Noe sånt. Og i den sammenhengen var jeg det. Og det var jo ikke sånn kjempekoselig. Barnehjemsbarn, utdødd folkegruppe og meg, liksom.»

Fysiske hendelser og utfrysning

Flere av ungdommene som har bidratt til denne undersøkelsen har fortalt om hendelser som har utartet seg og fått en fysisk side, enten det er snakk om knuffing eller lugging, utfrysning og det å bli holdt utenfor eller fysisk vold, som slag eller å få kastet ting på/etter seg. Flere av disse skjedde i skoletiden.

En 18-19 år gammel jente som bor i Oslo, og som oppga at hun ikke er født i Norge, skrev i spørreundersøkelsen: *«Jeg ble verbalt trakassert, slått, dyttet og var utsatt for sosial isolasjon.»*

En annen jente på 16 år fra Oslo skrev at hun flere ganger i uka opplevde å bli kastet ting på: *«De kastet ting på meg og behandlet meg annerledes på grunn av hudfargen og religionen min.»*

En 17 år gammel jente fra Oslo, som oppga å være født av to norskfødte foreldre, krysset av for «ukentlig» og kommenterte: *«Venninna mi ble kalt svart og de sa hun bare kunne dø. Folk banket og slo. Jeg sa ifra til helsesøster og rektor, begge kom og hjalp til.»*

Flere av ungdommene vi intervjuet fortalte også om alvorlige hendelser og fysiske hendelser. Awar (22) fortalte at han opplevde å få ting kastet etter seg på barneskolen, i tillegg til skjellsord og utestenging. Barna kastet det de fikk tak i, som kongler fra furutrærne som lå ved skolegården, eller steiner.

«Det eneste var at jeg har et annet navn. Men det var nok til å få disse barna til å begynne å utestenge meg, eller fryse meg ut. Kaste kongler, steiner og sånne greier. Jeg glemmer heller aldri navna til disse folka, og lærerne som bare ignorerte det.»

Tigest (27) kom til Norge fra Eritrea som åtteåring, og bodde på et lite tettsted utenfor Oslo sammen med familien, der hun og noen Kosovo-albanere var de eneste utlendingene:

«På starten er man noe spennende og nytt, ikke sant. Jeg var sommerfuglen i vinterland, som lærerne kalte meg. De mente det jo bare fint, men skolesystemet var helt annerledes. Jeg skjønnte jo ikke noe da det ringte, for alt var annerledes. Jeg var så forvirra. Så var det snøen og kulda, og alt det der. Jeg var

” **Og folk har fortalt meg i ettertid at de ikke fikk være med meg hjem fordi jeg var reisende.**

” **De kastet ting på meg og behandlet meg annerledes på grunn av hudfargen og religionen min.**

spennende kanskje i to-tre uker, et halvt år, og etter det var jeg bare som alle andre. Jeg var ikke så gøy å henge med. Jeg kunne ikke norsk, og da var det ingen som hang med meg.»

Tigest (27) fortalte at hun ofte ble stengt ute av de andre elevene, og hvordan mobbingen besto av både rasistiske kommentarer, latterliggjøring og utfrysning.

” «Tigest, er det sant at du har svart blod eller, når du får mensen?» Sånne kommentarer. De ville ikke være på heimkunnskapsgruppe med meg. De ville ikke spise maten jeg lagde, fordi de syntes det var ekkelt.

«På ungdomsskolen sendte lærerne oss til rådgivere for meglings. Og da var det meg mot de kule gutta, de som var så «frekke». Men det var jo rasistiske kommentarer. Jeg kunne sitte og spise maten min, og så kom de ned og sa ting som: «Tigest, er det sant at du har svart blod eller, når du får mensen?» Sånne kommentarer. De ville ikke være på heimkunnskapsgruppe med meg. De ville ikke spise maten jeg lagde, fordi de syntes det var ekkelt. Jeg har opplevd mye, og det er vanskelig å snakke om det nå. Men jeg føler at det mindre-verdighetskomplekset har satt seg fast i meg. For du vet, når folk ikke vil spise maten du lager engang. Jeg er like ren som dere.»

Marwa (28) opplevde også å komme som flyktning til en klasse som allerede hadde gått sammen i flere år på barneskolen, og hvor hun var en av få med innvandrerbakgrunn. Hun opplevde også å ikke bli inkludert av de andre elevene gjennom hele skolegangen, og at lærerne ikke klarte å hjelpe henne, eller tok tak i det:

«På barneskolen var det veldig vanskelig å skille mellom rasisme og mobbing. (...) Jeg ble ikke inkludert. Jeg var, for eksempel i bursdager og sånt, den eneste som ikke ble invitert. En gang hadde alle jentene en fest, hvor alle jentene ble invitert utenom meg. Jeg tror det ble tatt opp i klassen, og at det ble sagt høyt: «Hvem er ikke invitert?» «Marwa.» Og så lo de alle sammen. Det var kanskje ikke deres skyld. Hvorfor skulle de invitere meg, jeg hadde jo akkurat kommet? Det var bare litt pinlig. Og det var jo barn som sa det, men læreren var tilstede.»

Laila (30) vokste opp sammen med søsteren sin Aisha (28) i en mindre by øst for Oslo. Hun fortalte også om hendelser som ble fysiske, både vage og mer eksplisitte.

«Det er jo litt vanskelig å si om det var rasistisk motivert eller ikke, for det var en av de mobberne. (...) Men da var det i hvert fall én gang jeg fikk kastet noe etter meg. Og det var litt sårt, for jeg husker det var et bilde i en skolebok som vi hadde, i norsk eller samfunnsfag, der var det bilde av en mørk jente som fikk kastet en appelsin etter seg, og så sprutet den i veggen. Og så var det noen som kastet en appelsin etter meg. Jeg vet ikke om de hadde tenkt på det, men jeg tenkte på det. Jeg knyttet det med én gang til det bildet. Og det gjorde veldig inntrykk på meg fra før av. (...) En annen gang var det en fyr som tok tak og dro meg etter håret, langs gulvet. Men det ble ikke tatt noe mer enn der og da. Det ble ikke noe mer.»

Ali Reza (22) kom til Norge som enslig mindreårig flyktning da han var 13 år gammel og gikk på en skole på Oslo vest der det var få elever med innvandrerbakgrunn. Han fortalte at han ikke trodde han hadde opplevd rasisme på sko-

len, men at en venn av ham, som også hadde kommet som flyktning, hadde opplevd mye. Men Ali Reza mente det nok heller var snakk om «misforståelser på grunn av ulik religion, kultur og bakgrunn»:

Da jeg gikk på ungdomsskolen var vi to stykker med utenlandsk bakgrunn, og resten var norske. Jeg var ganske åpen og snakket med dem, men han andre var mer låst. Da jeg snakket med de andre i klassen begynte de å spørre hvorfor han var sånn, om det var kultur eller hva det var. Han ble utsatt for mye, både vold og trakassering. Han hadde det veldig vanskelig. Men det var på grunn av misforståelser, for hvis du er en person som ikke vil snakke, og låser deg inne i deg selv, så er det grunnen til at du opplever rasisme. (...) Dagens generasjon tar ikke hensyn, de dømmes deg med én gang. Hvis du ikke er positiv, hvis du har opplevd mye og du har annerledes bakgrunn, så er du veldig utsatt for rasisme, vold eller trakassering.»

Det var flere av kommentarene fra spørreundersøkelsen også som beskrev utfrysning og sosial utestengelse:

En 18-19 år gammel kristen jente som bor i Oslo, og som oppga at hun ikke er født i Norge, skrev: «På videregående forekom det mindre av det som mange tenker på som typisk diskriminering og rasisme, men da (skjedde det) i form av utestengning fra sosiale aktiviteter, lite inkludering i samtaler hos folk jeg trodde jeg var venn med.»

En jente på 18-19 år, født i Norge av én eller to utenlandsfødte foreldre, krysset av for «ukentlig» på barneskolen, og «regelmessig» på ungdomsskolen, og skrev: «Folk likte meg mindre, på grunn av hudfargen. Jeg ble utestengt fra bursdager og andre sosiale aktiviteter fordi jeg ikke er lik som dem. Men det skjedde mest på barneskolen.»

Mange av kommentarene i spørreundersøkelsen refererte til situasjoner der respondenten selv hadde vært vitne til en hendelse som gikk utover noen andre som står dem nær. Et eksempel er en kristen gutt på 18-19 år som fortalte om en nær venn av ham:

«På både barne- og ungdomsskolen opplevde en som står meg nær en gjennomgående sosial ekskludering. Han ble anklaget for å stjele fra andre elever og måtte delta på egne aktiviteter i friminuttene for å ha noen å være med. Ekskluderingen og anklagene om stjeling fikk begrunnelsene: «Han er jo en neger» og «Hvorfor skal vi la sånne allahu akbar-folk være med her?»

Maria (25) forteller at det hun ble holdt utenfor førte til at hun begynte å skamme seg over den hun var, og over faren hennes som er født i Colombia:

«Da jeg gikk på skole i Vest, ble jeg holdt utenfor sammen med de andre som enten hadde en annen etnisitet, eller rett og slett ikke passet inn. Jeg gikk i ned-arvede klær, hadde stor nese og en mørk pappa. Jeg fikk kommentarer slengt i trynet osv. Jeg begynte å skamme meg over å bære et «mixa» blod. Så jeg farget håret lysblondt og brukte mellomnavnet mitt. Jeg turte ikke å bli hentet av pappa på skolen, bare mamma, fordi hun er lys.»

” «Han er jo en neger» og «Hvorfor skal vi la sånne allahu akbar-folk være med her?»

” **For eksempel hvis det er en bukse som sagger litt, så bruker jeg den ikke, for jeg vil ikke havne i noen stereotypisk bås. (...) Jeg tenker at jeg ikke vil havne i den utlendingbåsen.**

Forventninger

Noe av det som ble definert som en utfordring av flere av informantene var andres stereotypiske forventninger til en selv, enten de var utløst av manglende kunnskap eller negative holdninger og fordommer. Da vi intervjuet Adam (24) fortalte han om hvordan han hadde forsøkt å leve opp til andres forventninger mens han gikk på ungdomsskolen, og Haydar (25) fortalte om en bevissthet om å unngå å bekrefte stereotyper:

«Ja, det var jo særlig i den alderen hvor man prøver å finne seg selv, og man vil passe inn, og så videre. Særlig på ungdomsskolen var det litt sånn at jeg lot sånne type forventninger prege meg, i den forstand at det hadde betydning for hvordan de møtte meg som person. Fordi de forventet en tøffing fra Østkanten, så gikk jeg inn i rollen som tøffing fra Østkanten.» (Adam)

«Jeg er veldig nøye på at jeg skriver ting riktig, og at jeg snakker riktig, som for eksempel forskjellen på når man bruker «da» og «når» er jeg veldig opptatt av at det skal man merke at jeg kan. Jeg tenker over hvordan jeg snakker, jeg tenker også på hvordan jeg kler meg. For eksempel hvis det er en bukse som sagger litt, så bruker jeg den ikke, for jeg vil ikke havne i noen stereotypisk bås. (...) Jeg tenker at jeg ikke vil havne i den utlendingbåsen.» (Haydar)

Andres forventninger om hvem eller hvordan en er, preger en og påvirker de valgene er tar. For flere av ungdommene i vårt utvalg var det tydelig at lærere, andre voksenpersoner og medelever hadde noen klare forventninger om hvordan de skulle være eller oppføre seg, av både det gode og det dårlige slaget.

Fra lærere eller andre voksenpersoner

Forholdet man har til lærere i skoletiden påvirker ungdom både faglig og sosialt og har stor betydning for den enkelte elev. Å få god faglig støtte fra lærerne sine er viktig for trivsel.⁽²³⁾ Elevenes følelse av tilhørighet til skolen eller klassen og følelse av støtte og anerkjennelse, har stor betydning både for deres trivsel på skolen og for deres motivasjon for arbeidet med skolefagene.⁽²⁴⁾ Særlig stor betydning for både trivsel og den enkeltes sosiale velferd har det derfor at elevene opplever læreren som støttende og anerkjennende, da dette er grunnleggende psykologiske behov.⁽²⁵⁾

I undersøkelsen «Ung 2008» kom det fram at minoritetsspråklige barn i større grad enn norske opplevde å bli utsatt for mobbing fra læreren.⁽²⁶⁾ De ble møtt med en mer negativ og mer usikker holdning, de ble oftere ikke trodd, og de opplevde sårende kommentarer om utseendet deres. I tillegg til at kultur ble brukt som forklaring på negativ atferd.

23 Utdanningsdirektoratet (2012) *Elevundersøkelsen 2011*, URL: https://www.udir.no/globalassets/upload/forskning/2011/elevundersokelsen_2011_analyse.pdf (besøkt 29.06.2017)

24 Furrer og Skinner 2003; Goodenow og Grady 1993; McMahan, Parnes, Keys og Viola 2008; Shochet, Dadds, Ham og Mantague 2006; Wentzel 1998, referert i Fandrem, Hildegunn (2015) *Mobbing og vennerelasjoner blant barn med innvandrerbakgrunn* (foredrag for Kompetanse for Mangfold våren 2016)

25 Deci og Ryans (2000) teori om indre motivasjon (ibid)

26 Fandrem, Hildegunn (2015) *Mobbing og vennerelasjoner blant barn med innvandrerbakgrunn* (foredrag for Kompetanse for Mangfold våren 2016)

Lave forventninger på ungdommenes vegne

Mange av informantene fortalte om gode lærere. Blant informantene med foreldre hvor én eller begge er født i et annet land enn Norge, var det imidlertid flere som fortalte at de opplevde at lærerne hadde lavere forventninger til dem enn til elever med norsk avstamning, enten eksplisitt eller at de fikk dette inntrykket. Det kunne for eksempel være det å bli tatt ut av den vanlige klassen for å ha norsk som andrespråk eller lignende opplegg.

Både Bushra (19), Tigest (27) og Haydar (25) fortalte at de opplevde det å bli tatt ut av den vanlige klassen som ydmykende, og at det ikke ble tatt hensyn til hvilket nivå de lå på faglig. Begge opplevde det som stigmatiserende, og at de ikke hadde behov for det eller fikk noe ut av det:

«Man har pleid å ta elever ut av norskundervisningen, og gitt dem norskundervisning ved siden av. Man har kanskje også gjort det i andre fag også. På bakgrunn av at man har gått ut ifra at de trenger litt ekstra hjelp i norsken og sånn. Det husker jeg at jeg synes var veldig, veldig ydmykende å være en del av. Jeg gikk jo ut med 6 i norsk på ungdomsskolen. Og jeg hadde gått i barnehage, så jeg følte ikke, egentlig ikke at noen av oss som var der, trengte det. Jeg tror det også ble mye mer demotiverende når man tar ut elever fra klassen, og de ikke får være med resten av klassen og lære i fellesskap med klassen, men må gå i en klasse ved siden av med litt færre folk, som blir litt sånn «de som trenger litt ekstra hjelp»-klasse.» (Bushra)

«En ting jeg ikke likte med barneskolen det var at jeg ble sendt på NOA (norsk som andrespråk) (...). Det var for alle utlendinger, og det var obligatorisk, selv om mitt skrift- og talespråk var bedre enn de som var der. Jeg hadde ikke noen problemer med språk lenger. (...) Jeg ble tatt ut i visse timer, og måtte i stedet ha ekstra norskundervisning sammen med en annen person. Og det jeg husker var at vi satt og spilte scrabble, liksom. (...) Jeg ble veldig frustrert og spurte om jeg ikke kunne slippe. Jeg kunne jo alt. Men jeg måtte fortsatt dra på det.»

Jeg tror ikke jeg helt skjønnte konseptet med diskriminering da, men hadde det skjedd i dag hadde jeg nok reagert mye kraftigere på det om noen hadde kommet og sagt «Haydar, du er utlending, så du må i en spesiell klasse.» For det var jo det som skjedde, selv om det kanskje var noen av de andre som hadde behov for det. For meg så var det veldig bortkasta. Jeg ble ikke sett som individ, og mitt nivå ble ikke målt, jeg ble bare sett som utlending, og da måtte jeg i den klassen.» (Haydar)

«Jeg og Kosovo-albanerne ble tatt ut av klassen noen ganger, og da fikk vi norskopplæring, eller «forsterka norskopplæring». Men etter hvert begynte jeg å bli flinkere i språket, så foreldrene mine likte ikke at jeg ble tatt ut av klassen. De mente jeg hadde mer å lære i den vanlige klassen. (...) Det var greit for meg på starten, men etter hvert snakka jeg like bra, eller bedre, enn de som faktisk var nesten født her. Og det var noe foreldrene mine kjempa mye for; ikke ta dem ut fra klassen. La dem lære, sammen med de andre.» (Tigest)

I spørreundersøkelsen er det også kommentarer som handler om ekstraundervisning, eller, som denne, fritak i enkelte fag. En jente på 22 eller 23 år

” Jeg ble ikke sett som individ, og mitt nivå ble ikke målt, jeg ble bare sett som utlending, og da måtte jeg i den klassen.

som oppgir at hun ikke er født i Norge, skriver: «På ungdomsskolen antok læreren at jeg skulle ha fritak fra nynorsk, til tross for at jeg var god i norsk og hadde femmere i faget.»

Men det kunne også gjelde mer åpenbart lave ambisjoner på ungdommenes vegne når det gjaldt skolearbeidet. Marwa (28) fikk beskjed av en lærer om å ikke ha så høye ambisjoner, da Marwa sa at hun siktet på en femmer i faget. Hun fikk femmeren.

Shirin (29), som er født i Iran men oppvokst i Norge, forteller at kontaktlæreren hennes på videregående ikke trodde hun hadde skrevet særemnet selv, fordi språket var for godt, og at dette nesten drepte skrivegleden hennes:

” **Jeg hadde en lærer som ikke trodde på at jeg hadde skrevet særemnet mitt selv.**

«Jeg hadde en lærer som ikke trodde på at jeg hadde skrevet særemnet mitt selv. Jeg veit ikke om det var en misforståelse, om de trodde jeg var en utvekslingselev, eller hva. (Shirin hadde nettopp kommet tilbake til Norge etter et år som utvekslingsstudent) De var sånn «Ja, men du snakker så bra norsk!» Og jeg bare «Jamen, jeg har kommet fra et utvekslingsår! Det er ikke utvekslingsåret mitt her i Norge.» Da jeg fikk tilbake særemnet sto det et eller annet «Jeg godkjenner ikke fusk» eller hva hun skrev til meg. Så jeg ble dritforbanna og klarte ikke å snakke med henne da, men tok jeg et møte med henne etterpå. Og hun bare «men du snakker jo veldig bra».

Hun ødela selvtilliten min. Jeg husker jeg elska å skrive før jeg fikk henne som lærer. Og noen ganger har jeg lyst til å skrive et brev til henne, og skrive hvor dust jeg synes hun var, og hvor mye av selvtilliten min hun ødela, sånn skolemessig. At jeg hadde lyst til å slutte og sånn. Men så tenker jeg at det hadde vært litt slemt.» (Shirin)

Bushra (19), som er født i Norge av pakistanske foreldre, fortalte også om kommentarer fra lærere om hvor godt norsk hun snakket, og at hun opplevde det som både merkelig og problematisk:

” **Det var verre med lærerne. Det virker litt som om de tror at vi ikke kan, uansett, liksom.**

«Norsklæreren min var litt spesiell. På særemnet hadde vi et muntlig fremlegg, og da la hun til en pluss på femmeren «fordi jeg snakket så godt norsk». Og det var jo veldig rart. Det var jeg og en annen jente i klassen som også fikk den samme kommentaren, og det var liksom helt uforståelig. Jeg orket på en måte ikke å gjøre så mye ut av det, men du sier jo ikke det. Det var jo som om det var mye vanskeligere for meg å få en god karakter, da. Bare fordi jeg ikke er hvit, liksom.» (Bushra)

Mohamed (17) opplevde det som om lærerne ikke synes at det er så farlig med han og de andre elevene med utenlandsk bakgrunn: «Det var verre med lærerne. Det virker litt som om de tror at vi ikke kan, uansett, liksom. At det ikke er så farlig. Vi er jo bare trøbbel uansett.»

Flere av kommentarene i spørreundersøkelsen handlet også om lave forventninger fra lærere og andre voksenpersoner i skolesammenheng. En 18 år gammel jente fra Asker, som oppga at én eller begge foreldre er født utenfor Norge, skriver: «På ungdomsskolen ble folk hele tiden, inkludert læreren, sjokkert hvis

jeg fikk en 6er på en prøve, selv om jeg fikk det hele tiden. Dette er bare et par eksempler, jeg har ikke plass til å skrive alt.»

En jente på 15 år fra Oslo skrev at hun ofte opplever at lærerne behandler de som er «etnisk norske» bedre enn de som ikke er det: *«Noen lærere tror (virker det som) at etnisk norske er bedre på skolen uansett fag, og at de er mer rolige i timene enn de ikke-etnisk norske. Noen lærere slår hardt ned på brudd på regler (for eksempel mobilbruk og snakking i timen) når vi ikke-etnisk norske gjør det, men ignorerer etnisk norske som gjør akkurat det samme.»*

En av kommentarene, fra en 18-19 år gammel muslimsk jente som oppga å være født i Norge, skrev om dårligere karakterer og forhåndsdomming av elever med en annen etnisk bakgrunn: *«En etnisk norsk lærer ga dårligere karakterer til oss med en annen etnisk bakgrunn. Han noterte ned karakteren 3 på en gutt (albaner) før han en gang hadde begynt å fremføre. Han fortjente bedre, det mente alle i gruppen, men hun endret ikke på det.»*

I tillegg til skoleprestasjoner, kunne lærere eller rådgivere gi inntrykk av å ha lave ambisjoner på ungdommenes vegne, hva angikk tanker om framtiden eller karriereveiledning. Haydar fortalte om en lærer som mente han burde bli vaktmester, og at han opplevde kommentaren som veldig stereotypisk og dum:

«Det var OD, man skal jobbe og tjene to hundre kroner til et prosjekt. (...) Det ene året så fant ikke jeg jobb. Jeg kunne jobbe på skolen, og jeg hadde veldig lyst til å gjøre det bra, jeg hadde ikke lyst til å stå og selge vafler eller noe og få 200 kr for en dag, og bare levere de. Så jeg jobba for vaktmesteren på skolen. Og automatisk så er jeg sånn at jeg liker å gjøre en god jobb, så da gjorde jeg det. Da kom læreren bort til meg etterpå og sa «Ja, Haydar, du burde bli vaktmester. Det hadde passa deg, du gjorde det så bra.» Jeg synes han var veldig idiot, og at han spilte på stereotypier om at utlendinger kan bli vaktmestere og vaskehjelpere og sånt. Det var så tydelig at han tenkte sånn.» (Haydar)

Marwa (28) fortalte at hun sa til læreren sin at hun ville bli farmasøyt eller lege, men at læreren stilte spørsmål ved om det «var noe for henne»:

«Jeg vet ikke hva hun mente. Men er det sånn lærere skal oppføre seg, så vi ikke opplever skuffelser? Det som er litt rart er at jeg var en mønsterelev, jeg var en av de beste i klassen. Og selv da er jeg ikke god nok til å tenke at jeg kan bli lege?»

En kristen jente, født i Norge av én eller to utenlandsfødte foreldre, skrev en kommentar i spørreundersøkelsen om følelsen av å være usynlig blant de «norske medstudentene»:

«Til tross for hardt arbeid, og at jeg tilsynelatende gjør mer enn de norske studentene, så favoriserer veiledere/praksissteder etniske nordmenns innsats. (...) Jeg får ofte spørsmål om etnisiteten min, og om jeg er adoptert, siden jeg snakker så godt norsk. Jeg får ofte høre at praksis-/arbeidsplassen var skeptisk i begynnelsen, men når de så hvor flink jeg var og hvor godt norsk jeg kan – så er jeg jo «kjempeflink» og like norsk som de andre. Jeg må hele tiden bevise at jeg

” En etnisk norsk lærer ga dårligere karakterer til oss med en annen etnisk bakgrunn.

” Det som er litt rart er at jeg var en mønsterelev, jeg var en av de beste i klassen. Og selv da er jeg ikke god nok til å tenke at jeg kan bli lege?

er god nok, eller like god som etniske nordmenn. Ofte føler jeg arbeidsinnsatsen min er høyere, samt kompetansen min, men arbeidsgivere/praksisstedene er blinde – fordi jeg er utlending.»

Stereotypiske forventninger og fordomsfulle holdninger

Både i intervjuundersøkelsen og spørreundersøkelsen framkommer historier om stereotypiske forventninger fra lærere eller voksenpersoner. I noen tilfeller direkte fordomsfulle holdninger, slik Veronica (28) forteller at hun opplevde fra læreren sin på ungdomsskolen:

«Min lærer gjennom hele ungdomsskolen var det jeg vil definere som en rasist. Men han var jo også sexist og mannssjåvinist, liksom. Han skjønte for eksempel ikke hvorfor jentene skulle være med i sløyden. Han var et sykt dårlig forbilde å ha i tre år. Han sa aldri rett ut «neger» eller sånt, men han kunne jo snakke om «negerne». I samfunnsfag, for eksempel. Og hvis vi hadde diskusjoner, kunne han si ting som «de der» og sånt. (...) For meg ble det sånn at jeg mistet all respekten for han som en autoritetsperson, og derav lærte jeg heller ingenting av han. Så norsk for eksempel, som jeg hadde med ham – jeg har tre år med hull, liksom, hvor jeg ikke husker noen ting. Og jeg var veldig redd for ham.»

Noen av respondentene i spørreundersøkelsen skrev om negative holdninger og kommentarer fra lærere. Som en gutt på 20 år fra Oslo kommenterte: *«Det var en lærer på skolen som sa at vi var flyktninger for å få penger. Det var dårlig.»*

En 17 år gammel muslimsk jente, født av to norskfødte foreldre i Norge, skrev: *«Det var veldig mye forskjellsbehandling. Jeg ble alltid anklaget for ting jeg ikke gjorde, og de sa ting som «Kanskje dere gjør slik i landet ditt, men det gjør vi ikke her.»*

Amir (25) fortalte at han opplevde å bli møtte av stereotypiske og fordomsfulle forventninger basert på en antakelse om hans religiøse tilhørighet fra en veileder i praksis i studietiden, noe som nesten medførte at han hoppet av studiet:

«Det som skjedde var der jeg ble plassert på praksis. Du skal velge primær-pasient, og følge opp pasienten i syv uker, og jeg havna på en korttidsavdeling. Og så skulle vi velge en pasient, men det var en sykepleier der som valgte for meg, og valgte en pasient som.. For å si det sånn, pasienten kunne bare bevege øynene. Altså, hun var multihandikappet, og kunne ikke gjøre noe som helst. Og jeg snakka med flere av lærerne mine, og studentene, og til og med hjelpepleieren der var enig med meg, i at det der ikke passet. Det der passer mer for de som skal ta doktorgrad, det var såpass komplisert.

Så jeg sa at dette går ikke. Jeg spesifiserte at det ikke handla om å tilrettelegge for meg, men at jeg tenkte på det beste for, jeg ville ikke skade pasienten. Men de sa at det ikke gikk, så jeg tok det opp med veilederen, og plutselig fikk jeg beskjed om at hun hadde fått en bekymringsmelding på meg, og sykepleieren sa at de ikke ville ha meg tilbake.

Jeg skjønte ikke noe og ble veldig stressa. Så ble jeg kalt inn til møte, hvor studielederen sa at det og det har skjedd fordi du ønsker tilrettelegging. Jeg svarte

” Det var en lærer på skolen som sa at vi var flyktninger for å få penger.

” Det var veldig mye forskjellsbehandling. Jeg ble alltid anklaget for ting jeg ikke gjorde, og de sa ting som «Kanskje dere gjør slik i landet ditt, men det gjør vi ikke her.»

at «jeg har ikke bedt om tilrettelegging. Jeg sa jo direkte at jeg ikke ønsket tilrettelegging». Og så sa hun at hvis jeg hadde fortsatt med de pasienten, så hadde jeg skadet henne. Og jeg bare «Exactly! Det var derfor jeg ville trekke meg.» Og da ba de meg roe meg litt ned. (...) Det var hun veilederen som hadde sendt en bekymringsmelding. Jeg måtte i en sånn forventningsamtale, en skikkethetsvurdering. Nå er den saken heldigvis henlagt.

Hun veilederen hadde sendt en mail hvor det sto følgende, det glemmer jeg aldri: «Jeg undrer meg over at Amir er muslim, og ikke trives med å jobbe med pasienter, spesielt kvinner.» Du skulle ha sett når mamma leste det. Jeg bare kasta brevet fra meg. Jeg ble så irritert. (...) Mamma dro rett for å snakke med dem. (...) Jeg har aldri blitt så fornærmet som da jeg leste det brevet. Jeg trodde vi hadde kommet lenger i 2016. (...) Jeg hadde sagt det til dem flere ganger at jeg er ateist. Jeg tar det ikke så personlig, men jeg bare orker ikke å diskutere religion. Jeg er såpass ateist at jeg ikke orker å snakke om religion. (...) Jeg satt til og med foran henne og spiste bagett med ost og skinke.»

Andre ganger var det kanskje i utgangspunktet velment fra lærerens side, som da Awar (22) ble tatt til side og spurt om alt var bra hjemme fordi han kom for seint til timen:

«Det var på videregående, og det var fra avdelingsansvarlig på medier og kommunikasjon. Jeg hadde en tendens til å komme litt for seint, sånn ti minutter her, og ti minutter der, fordi jeg er dårlig til å stå opp. Mista første buss, og.. ikke sant. En gang jeg var for seint ute, stoppa hun meg da jeg var på vei inn til klasserommet. Vi satt oss ned på sofaen utenfor, og så sier hun «Ja, du kommer litt seint litt ofte nå, Awar.» Så spør hun «Du er sikker på at alt er bra hjemme?»

Selv om Awar er overbevist om at det bare var godt ment, følte han veldig sterkt at hun spurte ham om det på grunn av bakgrunnen hans, og hun spurte ikke noen av de andre elevene om det samme på bakgrunn av noen minutter med forsinkelse.». Da han konfronterte henne hadde hun ikke noe godt svar på hvorfor hun hadde mistenkt at det var grunnen.

Selv om det er av den positive typen fortalte flere av ungdommene om at det også kunne bli (for) mye fokus på deres annerledeshet,. Vi har allerede hørt om hvordan Tigest ble omtalt som «sommerfuggel i vinterland», når hun ikke engang visste at det var snakk om en sang, og bare ble mer forvirret. For Awar (22) sin del virket lærerens understreking av at han kom fra et annet land da han begynte i ny klasse på barneskolen, når han allerede hadde bodd mange år i Norge, som noe som bare lagd et unødvendig skille mellom ham og de andre fra begynnelsen av, sikkert uten at det hadde vært lærerens hensikt.

«Greia var at jeg ble introdusert som «Han kommer fra Bosnia». Læreren gjorde det. (...) Da jeg begynte i andre klasse. De hadde jo allerede gått et år sammen, og så kom jeg, og ble introdusert som utlending, med et navn som læreren ikke klarte å uttale.»

” «Ja, du kommer litt seint litt ofte nå, Awar.» Så spør hun «Du er sikker på at alt er bra hjemme?»

” *Og så er det jo det med at når det er læreren din, så tør man ikke klage så mye på den personen.*

Bushra (19) fortalte at det er veldig vanskelig å si ifra om slike kommentarer, både fordi det så lett misforstås, og fordi en lærer har en viss makt:

«Og så er det jo det med at når det er læreren din, så tør man ikke klage så mye på den personen, for man er redd for at det skal gå ut over karakterene. Så det er det maktforholdet der også, som gjør det vanskelig.»

Adam (24) fortalte også om å ha møtt lave forventninger, men at det også hadde fungert som en motivasjon for ham:

«Når jeg vet at folk, om de innrømmer det eller ikke, ikke forventer stort av meg, så har det fungert som en direkte «Du, vet du hva, jeg skal motbevise deg og den holdningen der. Jeg skal vise deg. Jeg skal ikke gjøre det bra, jeg skal gjøre det bedre enn deg. Bare for å vise deg, at de holdningene der, de fordommene, de må bort.»

Fra medelever

Både informantene og respondentene i spørreundersøkelsen kommer fra ulike steder i Oslo eller på Østlandet, og kommer fra mange ulike typer skole- og klassemiljøer. Dette gjelder både med hensyn til elevenes nasjonale eller etniske opprinnelse, religiøse tilhørighet og sosioøkonomiske status.

Flere av informantene fortalte om hvordan skoleklasser med et mangfold blant elevene gjorde det lettere å være «annerledes» og førte til at man utviklet høyere toleranse for hverandre. Samtidig kom det til syne en tendens til forventninger, utledet fra det samme mangfoldet. For eksempel var det flere som påpekte at det foregikk en form for «rasialisering» av klasserommet. Dette kunne både ta form av en økt avstand mellom «de norske» elevene og «de utenlandske», eller i form av en viss forventning om etnisk eller religiøs tilhørighet.

Sophia (26) vokste opp på østkanten av Oslo. Hun fortalte at hun opplevde en form for etnisk bevissthet, at det var mye fokus på bakgrunn, og hun fortalte at hun ble opprørt over hvordan enkelte «klynget seg til den ikke-norske identiteten».

«Jeg hadde alltid hatt en veldig sterk norsk identitet. Foreldrene mine hadde gitt meg det, de fortalte meg at jeg var norsk. Jeg husker jeg diskuterte det masse med vennene mine på barneskolen. Og de bare «Nei, jeg er fra Etiopia». «Men du er jo født og oppvokst her?» De klynget seg veldig til den ikke-norske identiteten. Og jeg ble veldig opprørt av det.»

Maria fortalte at hun følte seg annerledes mens hun gikk på en skole på Vestkanten, og da hun byttet til en skole på Østkanten så hun fram til å føle seg mer akseptert, men opplevde det motsatte:

«Jeg tenkte at her kunne jeg være meg selv. Men det skjedde ikke. De «andre» mente jeg var for lys i huden til å være halvt colombiansk. Jeg ble stemplet som en «poser» og løgner. De trodde jeg løy om navnet mitt. Dette holdt på helt til pappa hentet meg på fritidsklubben etter at jeg ringte han. Du kan tro de «andre» sperret opp øynene. Jeg og pappa kjørte hjem og jeg husker

” *Jeg tenkte at her kunne jeg være meg selv. Men det skjedde ikke.*

fortsatt den tanken som slo meg da; «Jeg er annerledes uansett hvor jeg går. Det er urettferdig.»

Andreas (21) gikk på en skole på Østkanten der flertallet av elevene har minoritetsbakgrunn, og fortalte at han opplevde en avstand mellom ungdommer med ulike bakgrunner gjennom grunnskolen:

«Jeg kan ikke huske at noen ble diskriminert på grunn av hudfargen. Men det var litt sånn, jeg vet ikke helt hva jeg skal kalle det, negative følelser, eller negative holdninger, dårlig stemning mot folk fordi de var norske. Men det var ikke mye av det. Jeg husker en gang en kar ropte i skolegården, det var en samling gutter fra overalt, Bosnia, Pakistan, Somalia, Sri Lanka, Norge.. Og så var det en som ropte: «Alle kom hit, unntatt de norske!»»

” «Alle kom hit, unntatt de norske!»

Flere av ungdommene fortalte at denne formen for etnisk bevissthet også var en styrke. Shirin (29) fortalte at det i hennes klasse på ungdomsskolen var en svært høy grad av bevissthet om elevenes nasjonale opprinnelse eller religiøse tilhørighet, men at denne bevisstheten ble brukt til å danne et grunnlag som ga forståelse for at det ikke var negativt å være annerledes.

«På ungdomsskolen var det nesten bare innvandrere i klassen, så det var kjempedeilig. Da måtte vi forhandle frem en felles kultur i klassen, for vi var fra veldig mange forskjellige land og bakgrunner, men felles for mange av oss var jo at vi ikke hadde de rikeste foreldrene, veldig mange hadde enslige foreldreforsørgere eller dårlig økonomi, dårlig råd. Så det var jo det å tilhøre samme klassebakgrunn, og være «rasifiserte» gjorde det jo egentlig ganske mye enklere da. Så det er kanskje det stedet jeg følte meg mest hjemme. Det var kjempedeilig.»

Bushra (19) bodde også på østkanten av Oslo og gikk i på en skole med elever med mange ulike bakgrunner. Hun fortalte at de var en veldig sammensveisa gjeng på tvers av de ulike bakgrunnene:

«Det var veldig sammensveisa. Vi var en veldig blandet og sammensveiset gjeng, både på barneskolen og ungdomsskolen. Det var ikke sånn deling på bakgrunn og etnisitet. Både etnisk norske gutter og ikke som spilte fotball sammen og jentene også, som hang mye sammen osv. Man snakket liksom aldri om bakgrunn og sånn. Men så tror jeg på ungdomsskolen at flere ble bevisste på det med etnisitet og sånn, man blir jo litt eldre.» (Bushra)

Mohamed (17) har også vokst opp og går på skole på østkanten av Oslo. Han fortalte at han opplevde en avstand mellom de «norske» og «utlendingene»:

«Det er mange med ulike bakgrunner på skolen. (...) Det er litt sånn at vi henger sammen vi som er utlendinger. Det er ikke dårlig stemning akkurat, mellom oss og de norske, det er bare litt annerledes.» (Mohamed)

Dette reflekteres også i noen av kommentarene fra spørreundersøkelsen. For eksempel er det en 15 år gammel jente fra Oslo, født én eller to utenlandsfødte foreldre, som kommenterte at «det var et skille mellom de etnisk norske og de som ikke var det.»

Det kunne også gi seg ut slag i religiøse forventninger, som denne jenta 16-17 år gamle jenta som er født i Norge av én eller to utenlandsfødte foreldre skrev om, uten at vi sikkert kan vite om kommentaren hennes dreier seg om ikke-religiøse, eller andre religiøse: *«Jeg bruker hijab, og det førte ofte til baksnakking eller «egne oppfatninger» om hva jeg kunne gjøre eller ikke blant medelever. Dette ble noen ganger svært krenkende.»*

Aran (21) fortalte at han opplevde mer rasisme etter at han flyttet til Stovner, hovedsakelig fra religiøse.

«Det var mye bevissthet om etnisitet og religion. Og da var det bare fra muslimer jeg fikk høre det. Det var nok fordi jeg så ut som dem, men var ikke som dem. At det kanskje traff dem litt ekstra.»

Andreas (21) fortalte om det samme, men at han først la merke til religiøse skillene da han gikk på videregående. Han sa trodde at han kanskje ble skånet fra det fordi han ble ansett for å være kristen, og at *«da de fant ut at jeg var ateist, var det som om de ble offended av at jeg ikke var troende»*.

En 16-17 år gammel gutt fra Oslo, som oppga å være født i Norge av én eller to utenlandsfødte foreldre, kommenterer at han har opplevd *«religiøse som ikke aksepterer meg som ikke-religiøs. Jeg har mottatt personangrep og trusler pga dette.»*

En 16-17 år gammel gutt født av to norskfødte foreldre kommenterte i spørreundersøkelsen at han på barneskolen og ungdomsskolen *«iblant ble plaget eller ertet for å være ikke-troende.»*

«En symmetrisk behandling av asymmetriske situasjoner».

Hvordan lærere og voksenpersoner på skolen reagerte på eller tok tak i rasisme og diskriminering varierte. Det samme gjorde andelen som oppga at de fortalte noen om det de opplevde. De fleste av de som svarte på spørsmålet, hadde ikke det:

En 26-27 år gammel jente som ikke er født i Norge skrev: *«Jeg sa ikke i fra til noen, ungdom og unge mangler informasjon om hvem man kan si i fra til!»*

Og en 24-25 år gammel gutt fra Oslo, født av én eller to utenlandsfødte foreldre, skrev at han angret på at han ikke sa noe: *«Jeg sa ikke ifra til noen om episodene. Noe jeg angrer på den dag i dag.»*

Det var også flere av informantene som fortalte at de ikke hadde fortalt noen, eller sagt ifra, om det de opplevde. Amina (21) fortalte at hun flere ganger ble bedt å ha seg tilbake der hun kom fra, av noen gutter på barneskolen, men at hun ikke sa ifra om det:

«Jeg skjemtes ganske mye over å være annerledes, og prøvde å tone det ned så mye som mulig. Så det er jo kanskje også derfor jeg ikke fortalte det til noen og ikke tok det opp. (...) Jeg ville bare at det skulle forsvinne og ikke være noe tema.»

” *Jeg skjemtes ganske mye over å være annerledes, og prøvde å tone det ned så mye som mulig.*

Amina kan ikke huske at det ble tatt tak i av lærerne heller. Det var også flere andre fortalte om hvordan lærerne tilsynelatende ikke la merke til det som skjedde, eller bare ikke tok tak i det. Amir (25) ble kalt «jævla pakkis» av en i klassen, mens læreren hørte på, uten at hun reagerte.

Awar (22) opplevde at verken lærere eller de andre barnas foreldre reagerte, og fortalte om hvordan foreldrene, særlig faren, ble stående aleine og forsøkte å snakke med foreldrene til de andre barna når lærerne ikke ville ta tak i det sønnen ble utsatt for på skolen:

«Jaja, jeg sa ifra, men det ble vifta bort ganske greit. Men faren min, han var fantastisk. Han sto opp, og han snakka med lærere. Han snakka også med foreldrene til de som var verst. (...) Jeg kan ikke huske at skolen tok noe initiativ. Det var faren min som tok direkte kontakt med foreldrene, og inviterte dem hjem på en kaffe.»

Awar fortalte at han faktisk byttet skole på slutten av barneskolen, fordi den rasistiske mobbingen ikke tok slutt og familien ikke fikk noen hjelp, men at han ikke selv visste at det var derfor familien flyttet før seinere.

«Det var også grunnen til at til slutt så ble faren min drittlei. Så vi flytta. Jeg slutta på den skolen i sjette klasse, og flytta og begynte på en annen. Der fikk jeg i det minste flere venner. Altså, jeg hadde venner på den gamle skolen også, men de ville ikke gå gjennom det samme som jeg måtte. De måtte jo alltid stå og hjelpe meg når drittkastinga kom, og sånt.» (...) jeg har jo blitt forma veldig mye av den erfaringen, det på barneskolen. Jeg føler at jeg har vokst på en god måte, men at jeg måtte vokse opp litt kjapt, og finne ut hvem jeg er, og mye sånt.»

Awar framhevet skolens manglende vilje til samarbeid, og initiativ til å løse problemet, som avgjørende for at foreldrene til slutt ga opp og flyttet til et annet område av byen, og en annen skole.

«Nei, jeg visste ikke at det var derfor vi flytta før et par år seinere. Jeg trodde liksom det bare var vanlig flytting, men de ville ikke ha meg på den skolen lenger. Og jeg er evig takknemlig for dem, spesielt pappa har gått gjennom mye på grunn av dette. For det er ikke lett å se barna sine gå gjennom så mye dritt. Og når det ikke hjelper å ta det opp på noe plan. Da er det ikke så veldig mye en kan gjøre, annet enn å pakke sakene sine og dra til neste sted da, på en måte.»

Av kommentarene i spørreundersøkelsen var det flere som handlet om følelsen av å bli møtt med fordommer og å ikke bli tatt på alvor hvis de sa ifra. En 18-19 år gammel jente som oppga at hun ikke er født i Norge skrev: «Jeg sa ifra, men lærerne var ofte med på diskrimineringen. Ingenting ble gjort for å hindre det som skjedde.»

En jente på 18 eller 19 år, født i Norge av én eller to utenlandsfødte foreldre, opplevde å ikke bli tatt på alvor når hun sier ifra om det hun opplever: «Jeg sier ifra, men læreren pleier bare å si «ignorer dem».

” **Det var også grunnen til at til slutt så ble faren min drittlei. Så vi flytta. Jeg slutta på den skolen i sjette klasse, og flytta og begynte på en annen.**

” **Ingenting ble gjort for å hindre det som skjedde.**

Flere av ungdommene vi intervjuet fortalte om at det de opplevde ble behandlet som vanlig krangling, eller mobbing, og at det rasistiske eller diskriminerende aspektet ved situasjonen ble usynliggjort. Adam (24) kaller dette «en symmetrisk behandling av asymmetriske situasjoner»:

«Det var ofte veldig vanskelig å skulle forklare, eller kommunisere, den urettferdige følelsen eller følelsen av forskjellsbehandling til noen andre. Som (for eksempel) den som skal megle mellom deg og den personen som kanskje kalte deg en ting, og hvordan læreren da ofte tok tak i det som to likeverdige parter, hvor jeg måtte være grei og tilgi og forstå, mens han andre måtte være grei og ikke si det, på en måte. Så det var en veldig symmetrisk behandling av en asymmetrisk situasjon. Og det var veldig frustrerende, særlig på barneskolen.»

Tigest (27) fortalte at hun også måtte til megling med guttene som plaget henne, som om de var likeverdige parter i en konflikt.

Tigest (27) fortalte at hun også måtte til megling med guttene som plaget henne, som om de var likeverdige parter i en konflikt, og hvordan det at situasjonen ikke ble tatt ordentlig tak i har påvirket henne i ettertid.

«Det var masse frekke kommentarer fra guttene, og til slutt ble det så ille at lærerne merka den intense stemningen, og sa «nå må dere gå på megling». Da var det liksom tre-fire gutter pluss meg alene og en rådgiver som bare var superchill og sa «folkens, nå må vi prøve å..», ikke sant, en ekte bygdemann som ikke skjønnte alvoret i det. «Gutter, nå må dere skjerpe dere» og «Gutter, dette er ikke akseptabelt». Selvfølgelig, men det var ingen som spurte meg om hvordan jeg hadde det. Disse tingene her har jo skapt, det vet jo mine nærmeste, det har jo gitt meg veldig, veldig lav selvtillit.»

Veronica (28) fortalte at hun ikke kjente seg igjen i det når lærerne behandlet det hun opplevde som mobbing, fordi hun ikke opplevde at hun ble mobbet, og hvordan de rasistiske aspektene ved det hun opplevde aldri var noe tema.

” Jeg opplevde rasisme, men det gikk liksom bare inn i mobbekategorien.

«Jeg husker også opplevelser fra barneskolen med en ganske sterk rasistisk karakter, som ble definert som mobbing. Eller som erting fra guttene, og ikke som rasisme. Det er veldig rart, for jeg ble aldri mobbet. Jeg var en veldig sterk karakter på skolen. Jeg opplevde rasisme, men det gikk liksom bare inn i mobbekategorien. Og jeg mener det er forskjell. Det er også mobbing, men det er stor forskjell på det og rasisme. Det at guttene i syvendeklasse hadde kommentarer om min farge, for eksempel «Nei, du kan ikke være med på leken fordi du er brun», det er jo rasisme. Men fordi ingen kalte det det, så tror jeg ikke at jeg selv skjønnte at det var det heller. Før jeg kom hjem, og mamma fortalte meg at det var det.»

Aisha (28) fortalte også om hvordan det føltes fremmed at det hun og søsteren opplevde på skolen ble definert som mobbing, når de selv ikke hadde opplevd at det var det de ble utsatt for:

«Jeg opplevde det ikke som at vi ble mobbet. Jeg opplevde det bare som «Ja, vi kranglet med guttene, og så kalte de meg neger». Men når jeg tenker på det nå, i voksen alder, så er det jo mer «Hva faen?»» (Aisha)

Søsteren hennes Laila (30) fortalte om hvordan hun opplevde det som urettfer-

dig og forvirrende at hun fikk kjeft for å svare da en i klassen hennes brukte rasistiske skjellsord mot henne:

«Jeg husker også en annen gang hvor jeg ble mobbet, eller det var en som sa «neger» og «svarting» og sånn, og så svarte jeg tilbake. Jeg tror jeg sa «din drittsekk» eller noe sånt. Og da var det jeg som fikk kjeft. Ikke han. Jeg spurte «Men han kalte meg jo for svarting?» Og da dysset de det liksom litt ned. De sa at «Han mente nok ikke noe med det», og så ble det liksom bare borte. Det var i hvert fall sånn det ble håndtert den gangen, og det var jo kanskje litt sånn det var. At det ble tatt litt der og da, men det var aldri noe større tema, eller noe som ble tatt opp som et problem.»

I noen tilfeller satte læreren inn tiltak, men det er absolutt ikke alltid det gjorde saken bedre. Tigest (27) fortalte om hvordan én opplevelse av at det hun opplevde ble tatt opp av læreren og diskutert i plenum i klassen gjorde at hun sluttet å si ifra:

«På barneskolen var jeg sikkert barn i hodet, jeg skjønnte ikke at jeg ikke burde si det. Det var et par episoder, der vi satt med hele klassen og tok det i plenum. Og det - når det hadde skjedd én gang, ville jeg ikke ta det opp igjen, for det var så flaut. Og det var den måten lærerne gjorde det på. Å ta det i plenum. Og det blir jo helt feil. For da ble det veldig meg mot dem, eller at jeg hadde støtte fra mine to venninner. Men resten av klassen skulle jo være med de kule folka. De skulle ikke tape ansikt. Så da bare lærte jeg det.»

En jente på 18 år fra Asker med én eller to utenlandsfødte foreldre, fortalte i spørreundersøkelsen om en lignende opplevelse av lærerens forsøk på tiltak for å bedre situasjonen hennes:

«På barneskolen gjorde de ikke så mye. Det lille de gjorde, gjorde bare alt mye verre. De satt meg for eksempel på en alenepult helt bakerst i klasserommet. Når elevene mobbet meg for etniske matpakke som «stinket», ringte læreren foreldrene mine og spurte om de kunne lage brødkive til meg i stedet. Når jeg var yngre snakket jeg ikke så bra norsk og læreren ba elevene rette på meg hvis jeg sa noe feil. På ungdomsskolen og videregående snakket vi ikke om rasisme i det hele tatt.»

Det kan være en sammenheng mellom hvorvidt rasisme og diskriminering var temaer som ble snakket om på skolen eller ikke, og hvordan skolen forholdt seg til det ungdommene fortalte at de opplevde. Flertallet av ungdommene vi har intervjuet forteller at de enten ikke husker at det var et tema i det hele tatt, eller at det var svært lite snakk om. Veronica (28) forteller at hun vokste opp på en skole med 600-700 elever, hvor det var hun og én til som var brune, og at hun savnet at noen snakket om eller satte ord på det hun opplevde.

«Det var veldig lite snakk om det (rasisme og diskriminering). Det var jo på 90-tallet, så ting hadde jo forandret seg litt, men det var fortsatt ikke så mange som var «ikke-etnisk norske», hvis jeg skal bruke den betegnelsen. Det var på en måte et ikke-tema. Jeg kunne veldig ofte kjenne på annerledesheten, det husker jeg. Og jeg snakket masse med moren min om det som liten. Jeg tenkte det ikke

” Det var et par episoder, der vi satt med hele klassen og tok det i plenum. Og det – når det hadde skjedd én gang, ville jeg ikke ta det opp igjen, for det var så flaut.

” Når elevene mobbet meg for etniske matpakke som «stinket», ringte læreren foreldrene mine og spurte om de kunne lage brødkive til meg i stedet.

” Jeg tenkte det ikke var noe å snakke om, fordi ingen snakket om det. Så da ble det veldig sånn «Kjære dagbok, hvorfor er ikke håret mitt rett»?

var noe å snakke om, fordi ingen snakket om det. Så da ble det veldig sånn «Kjære dagbok, hvorfor er ikke håret mitt rett? (...) Jeg kan ikke huske rasismebegrepet fra skolen, nesten i det hele tatt. Annet enn i syvendeklasse, da jeg begynte å snakke litt om det, og ta det opp. Men på barneskolen. Nei, virkelig ikke.»

Under intervjuene ble det klart at flere av ungdommene, særlig de som vokste opp på Oslo øst, husker drapet på Benjamin Hermansen som et viktig vendepunkt, eller som det som vekket bevisstheten deres. En av informantene fortalte blant annet at hun hadde gått på den samme skolen som han gikk på, og at det var en viktig del av identiteten på skolen.

Laila (30) forteller at hun følte sterkt at det angikk henne da hun fikk høre om drapet, men at hun nesten følte hun ble møtt med motstand av samfunnsfagslæreren da hun ville snakke om det i timen:

«Jeg opplevde nesten at det var litt motstand på vår skole. Jeg husker da Benjamin Hermansen ble drept, så var det jeg og en annen jente som gjerne ville ta det opp. Da gikk vi vel i femte klasse. Vi hadde samfunnsfag den dagen etterpå, og jeg og hun andre tenkte at dette måtte vi snakke om i timen, for dette var ganske alvorlig. Og det ville ikke læreren. Det var han imot at vi skulle gjøre. Vi fikk ikke noen begrunnelse for hvorfor. Kanskje det ikke passet inn i hans dagsplan, hva vet jeg, men jeg husker ikke om vi snakket om det senere. Kanskje det var noe en stund etter.»

Andre fortalte at den manglende forståelsen for deres situasjon medførte at de ble ansett som trøblete eller bråkmakere fordi de tok igjen eller reagerte på det de opplevde. Johanne (25) havnet ofte hos rektor:

«Vi begynte jo som regel å slåss, for jeg tok igjen. Jeg havna alltid hos rektor. Og han sa bare «Jasså, du er her i dag også.» Jeg ble sett på som et problem-barn. De burde jo ha stilt seg spørsmålet, hvorfor kommer alltid hun i trøbbel? Hvorfor skal hun slåss med alle? (...) De burde ha tatt det opp.»

Johanne (25), som med sin romani-/taterbakgrunn «inngikk i læreplanen», forteller at hun opplevde både pensum og lærerne som fordomsfulle. Hun forteller om hvordan det de lærte på skolen om hennes folkeslags kultur ble plukket opp og brukt i mobbingen av henne. Lærerne brøt ikke inn, men oppfordret, slik hun opplevde det, nærmest til det.

” Hun ene jenta (i klassen) hadde lest at vi var kjent for å bruke kniv og sånn. For det sto jo i samfunnsfagsboka.

«Det var liksom greia, vi var bråkmakerne. Hun ene jenta (i klassen) hadde lest at vi var kjent for å bruke kniv og sånn. For det sto jo i samfunnsfagsboka. (...) Det var ingenting om kontekst, om at de lobotomerte tatere, tok fra oss barna og sendte oss til leire og sånn. Ingenting om sammenhengen. (...) Og så var det en gang vi ikke ville ha henne med (...) Da sa hun «Ja vel, men da sier jeg at du har gjort sånn og sånn». «Ja vel», svarte jeg, og dytta henne litt. (...) Og da hadde hun løpt tilbake på skolen og sagt at jeg hadde truet henne med kniv, noe skolen tok kjempealvorlig. Så det ble et stort møte, med mamma, pappa og alle foreldrene (...) Og pappa sa «Hun har ikke brukt kniv. Hun har ikke hatt det med seg på skolen. Da svarte de «Du burde kanskje lære datteren din å ikke

lyve, siden du er så kristen.» Så det var jo jeg som løy da. Og det sa hun ene voksne høyt, at det var jo tater kjent for. (...) Det var jo «kjent» at vi løy, og vi stjal og..»

Marwa (28) fortalte også om følelsen av å få skylda, eller å bli stempla som en bråkmaker. For eksempel ble hun sendt til rektor fordi hun ikke ville være ute sammen med de andre barna i friminuttene. Hun likte ikke å være ute og hadde ofte ingen å være sammen med, men fikk ikke lov til å være inne på skolen. Flere ganger ble hun tatt for å snike seg inn likevel:

«Det var kaldt og jeg hadde en god unnskyldning, for det var noen som spyttet på meg. En gang var det noen som sa hei til meg i skolegården, men så begynte de å synge og gjøre narr av navnet mitt i stedet. Det var egentlig ikke meningen å hilse på meg. (...) Jeg pleide å gjemme meg i friminuttene. (...) Det var også noen ganger jeg gjemte meg på toalettet, men det var barn som kastet vått dopapir inn der jeg var. Jeg vet ikke hvorfor, men det var sånn det var. (...) Jeg ble sendt til rektor og fikk grå lapp. Det er litt morsomt, grå lapp for å gråte fordi jeg ikke ville være ute. De viste ingen forståelse likevel. (...) Jeg synes det var litt ekstremt å sende meg til rektor for det.»

«De fleste vokser det av seg»

De fleste av ungdommene vi intervjuet fortalte at problemene var størst på barne- og ungdomsskolen, og at det ble bedre på videregående. Likevel ble ikke fordommene eller de negative holdningene borte. Adam på 24 år fortalte at det ble bedre, men at det fortsatt var «noe»:

«Jeg husker at jeg selv hadde konfrontasjoner med folk som hadde et problem med hvem jeg var. Ikke av typen hvor de kalte meg ting, men mer en negativ holdning til meg, som om man har et problem som man ikke helt forklarer hva er. Men hvor de sa rett ut, i ettertid, at «Nei, jeg liker ikke sånne som deg», eller «Jeg har et problem med sånne som deg». Og hvor det ga seg utslag i hvordan man forholdt seg til personer. Det kunne være alt fra blikk, til knuffing, sånne ting. Så sånne ting skjedde jo. Jeg kan ikke si at det forsvant.»

Adam (24) trodde noe av grunnen til at det likevel ble bedre på videregående var det faktum at skolene ble større, man velger linje etter interesse og elevene kommer oftere fra ulike steder. Flere av opplevelsene Shirin fortalte om er imidlertid fra videregående. Det samme gjaldt for Marwa (28) som fortalte at hun var «aleneruss» på videregående:

«Jeg prøvde. Det var en gang vi skulle dele oss i grupper, og jeg snudde meg mot de bak meg og spurte «Kan jeg være sammen med dere?» Men det var ingen som svarte, de bare kikket på hverandre og lo litt. Og det var pinlig, for da måtte jeg bare bli der og være en del av gruppa deres, uten å få ta del. Det var to av dem, og hun ene var min venninne også. Hun var venninne med hun andre også, og de var på russebuss sammen. Jeg spurte henne om hvorfor de ikke hadde invitert meg, og hun venninna mi svarte at de var bedre venner, og at jeg ikke kunne forvente å bli invitert med.»

” **Det var også noen ganger jeg gjemte meg på toalettet, men det var barn som kastet vått dopapir inn der jeg var.**

” **Det var en gang vi skulle dele oss i grupper, og jeg snudde meg mot de bak meg og spurte «Kan jeg være sammen med dere?» Men det var ingen som svarte, de bare kikket på hverandre og lo litt.**

” Og det verste er at foreldrene til bursdagsbarnet bare sto og så på.

Flere av ungdommene opplevde at de fortsatt måtte forholde seg til de som hadde plaget dem i løpet av barne- eller ungdomsskolen. Det var ikke alltid like lett, avhengig av hvorvidt de hadde forstått hvor stor betydning oppførselen deres hadde fått for den det gjaldt. For Awar (22 år) var det vanskelig å møte dem som hadde plaget ham på barneskolen igjen på videregående:

«Men det verste med det her er at jeg møtte flere av dem igjen i russetida for tre år siden, og de lo. (...) Det var uskyldig i starten, men det endte jo opp med at jeg var den som løp rundt og prøvde å unngå å bli kasta på, både inne i og utenfor huset. Og det verste er at foreldrene til bursdagsbarnet bare sto og så på. (...) Da jeg møtte dem igjen i russetida sa de «Husker du den der bursdagen? Husker du den greia med kongler, det var dritgøy». (...) Og det var veldig provoserende, for da tenker jeg at de ikke klarer å se hva det egentlig var, eller hva det betydde for meg. Og det var ikke lek! Det var jo ikke det. (...) Jeg kunne tilgitt det hvis det var sånn «at man visste jo ikke bedre». Men faen, i en alder av 18-19 år, og så sier man dét, da er det et eller annet som ikke stemmer.»

Amina (21) fortalte om hvordan en av guttene som hadde plaget henne ba om unnskyldning i ettertid, helt spontant:

«Jeg husker ikke helt hvordan jeg takla det, men jeg tror bare jeg tok meg veldig nær av det og ikke greide å ta igjen så veldig. Men han ene sa unnskyld, lenge etterpå, bare sånn litt spontant. Men da nevnte han ikke det sånn spesifikt, men han sa unnskyld.»

På fritiden og sammen med venner

En stor andel av informantene hadde opplevd kommentarer fra venner som de følte seg truffet av. Noen av informantene hadde også opplevelser fra de var yngre og lekte med de andre barna i nabolaget. Ei av jentene som er oppvokst på Oslo øst, Sophia (26), fortalte at hun vokste opp i et veldig mangfoldig miljø, men at det var et visst skille mellom barna med norsk bakgrunn og de med innvandrerbakgrunn som også kom til syne på fritiden. Blant annet da en venn av henne sa til henne at hun ikke fikk lov til å leke med brune barn av moren sin:

«Det var ei som fikk beskjed av moren sin at hun ikke fikk lov til å leke med brune barn. Hun fikk ikke leke med meg, og hun venninna mi sa ifra, «Jeg kan ikke leke med deg». Jeg visste hvem moren var, så jeg bare «Okei..» Men det var veldig spesielt, for det ble veldig delt, også utifra hvor du bodde. De som bodde i rekkehus var liksom de hvite, mens vi andre bodde i blokker. Men vi hang veldig mye sammen, ikke på skolen, men når vi lekte ute hjemme. Det var også en nabo som var sånn «Han ville ikke ha innvandrerbarn utenfor». Det var to norske i den gjengen, så de fikk lov til å være der, men vi fikk ikke lov til å være der.»

Tigest (27) fortalte at hun fikk beskjed om at hun ikke var ønsket i akebakken av de andre barna i hvert fall én gang:

«Det var en episode da jeg gikk i sjuende eller åttende, hvor jeg gikk til den felles akebakken i borettslaget vårt, der alle aker. Det som er morsomt her, er at det var de andre minoritetene som mobbet meg. Kosovoalbanerne, det var spesielt to-tre der som var veldig rasistiske, og som hata svarte, liksom. Men de igjen ble jo mobba, og kalt pakkiser, ali baba og de 40 røverne, og så tok de det ut på meg. De var ikke snille. Det var to-tre som var ekstremt frekke, og de som var venner med meg, de turte ikke å snakke imot dem. Så jeg gikk ut og tok med meg akebrettet mitt for å ake, men de stoppet meg og sa jeg ikke fikk lov til å ake der. Jeg spurte «Hvorfor ikke? Det er like mye ditt som mitt», liksom. De bare «ikke faen». Jeg ble stående, og bare «Jeg skal ake her», og de «ikke faen». De kom bort, og de hadde mye aggresjon, så jeg ble litt redd, og gikk hjem.»

Amir (25) fortalte at han ble invitert i bursdagen til en gutt i klassen, han som tidligere hadde kalt ham «jævla pakkis». På forhånd hadde foreldrene hans ringt Amirs foreldre for å forsikre seg om at det ikke var nødvendig med noen spesialtilpasning eller halal-mat for Amirs del. Likevel fortalte faren hans Amir da han ankom bursdagen at «Her i huset spiser vi svin! Så ikke tro at du får noe jalla-mat!»

Laila (30) fortalte om noen grove rasistiske kommentarer hun fikk da hun var ca. ti år gammel og var på ungdomsdiskotek, noe hun i ettertid synes er ubehagelig å tenke på:

«Det var kanskje i fjerde klasse og jeg skulle på diskotek. Alle skulle dit. Og da var det en stor gutt som kom bort til meg og sa et eller annet som «white power» og «jeg skal skyte huet av deg, din neger» eller et eller annet. Helt sjuke ting. Og vi fikk jo en samtale med foreldrene hans og sånn etterpå, så det gikk jo..»

” **Det var ei som fikk beskjed av moren sin at hun ikke fikk lov til å leke med brune barn.**

Flere av ungdommene vi intervjuet som har en annen etnisk eller religiøs bakgrunn, fortalte om situasjoner med nære venner der de har opplevd en samtale eller kommentarer som «på grensen», og at det kan være en veldig ubehagelig situasjon å være i. Flere har stilt spørsmål ved hvorfor vennene ikke forstår at de noen ganger føler seg truffet eller blir lei seg av ubetenksomme kommentarer. Laila (30) forteller at det særlig gjaldt kommentarer om religion eller innvandring:

«Ja, absolutt. Jeg husker spesifikt at det hendte ofte, f.eks. i forhold til muslimer, at noen kunne si noe eller være veldig kritiske. Og pappa er jo muslim. Eller at folk kunne si noe nedsettende om innvandrere, som ikke var ment til meg i det hele tatt, men som var kjempesårende.»

” **«Ja, det er sikkert mange som synes det er litt rart at du står på slalåm siden du er brun. Jeg ser jo at folk ser på deg».**

Og jeg husker også en gang vi var på klasseset til et eller annet skisted hvor vi overnattet og sånn. Da var det en venninne av meg som sa at «Ja, det er sikkert mange som synes det er litt rart at du står på slalåm siden du er brun. Jeg ser jo at folk ser på deg». Og jeg hadde ikke tenkt på det. Samme dag var det en annen venninne som spurte om jeg syntes det var rart å gå i bunad. Jeg har ikke bunad, men om jeg ville synes at det var rart å gå med bunad? Jeg svarte bare «Nei.» Det var jo helt åpenbart ikke vondt ment. Men det var sårende likevel. Og det var nære venninner, vi er venninner enda.»

Søsteren hennes Aisha (28) fortalte også om situasjoner der venner eller bekjente av henne kom med nedlatende uttalelser om innvandrere, som hun opplevde at like godt kunne referert til faren deres, som er født i Nord-Afrika:

«Jeg husker da jeg flyttet til Oslo, vi bodde i en stor leilighet på Frogner, i et kollektiv, og da hadde vi en del fester. Jeg var sånn 16-17 år. (...) Og så var det fest hjemme hos meg, hvor noen snakket nedsettende om «svartinger». Så konfronterte jeg dem, og spurte «Hvorfor? Dere er på fest hos meg. Kan dere bare gå?» Og da fikk jeg den «Men du er ikke sånn». «Du snakker jo norsk, du er jo norsk, bare brun» Det var mye av den der. «Men jeg kan snakke stygt om andre svartinger.» Og jeg bare «Åja, men det er jo for eksempel pappa da? Som ikke snakker helt rent norsk, er det det dere mener?»

Amina (21) fortalte også om ganger der venner av henne har kommet med kommentarer hun følte seg truffet av, og opplevde at de rammet henne også, og som det var vanskelig å forholde seg til og si ifra om:

«Jeg husker én, en veldig dum ting da, men jeg husker at vi satt og spilte Sims, det dataspillet. Vi var kanskje 11-12 år. De skulle adoptere en Sim, og så fikk de en som var mørk. Da sa de at de ikke kunne ha en som var mørk i familien, og «Jeg ville aldri ha fått et mørkt barn» og sånn og sånn. Og så satt jeg liksom der. For mine venner glemmer ofte at jeg har en litt annen bakgrunn, og da satt jeg bare der helt stille og ante ikke hva jeg skulle si. Jeg følte meg utafør.»

Bare sånne små ting. Det har skjedd et par ganger at noen har sagt noe litt rasistisk om andre til meg, og så glemmer de at jeg også har litt farge. Og da føler jeg meg satt i en litt rar posisjon, og føler jeg meg også litt truffet sjøl. Det er kjipt, fordi hvis folk sier sånn om andre, så er det vanskelig å vite hva de egent-

lig tenker om meg. Ikke at det bare skal være en sjøl som er i fokus, men det er liksom en litt kjip rolle å ha da.»

Bushra (19) fortalte at hun er en del av en veldig sammensveiset vennegjeng der hun er den eneste med innvandrerbakgrunn, men at hun aldri har lagt merke til rasistiske kommentarer fra dem. Likevel er det noen ganger venner som har sagt ting, eller har holdninger, som hun har opplevd som stereotypiske eller fordomsfulle:

«Vanlige mennesker, også blant mine venner, som sier ting som «Nei, jeg drar aldri til Grønland, jeg». Sånne ting føler jeg at blir mer og mer vanlig. Og så på hvordan mediene omtaler steder på. Jeg merket det jo også da jeg kom fra Holmlia til Grünerløkka på videregående, det var en veldig stor overgang. Jeg tror nok folk tulla litt, men det var et snev av sannhet der også. «Å, er det ikke litt skummelt på Holmlia?» Jeg veit at søstrene mine har opplevd mye sånt tidligere. De har fått høre «Oi, er du fra Holmlia, du virker ikke sånn». Ok, for det finnes en mal for hvordan man er hvis man er fra Holmlia? «Dere er jo kjempe-reflekterte», og sånne ting, «kunne ikke gjetta at dere var fra Holmlia.»

Noah (20) fortalte at det at han er jøde og jødiske stereotypier kan tuelles med, når de er sammen med gode venner. «At vi er gjerrige og styrer verden er så far out at det går greit, men Holocaust-vitser, eller kommentarer om gass eller aske, ikke er så noe gøy.»

Noen av ungdommene vi intervjuet fortalte om venner og bekjente som hadde rasistiske eller fordomsfulle holdninger, men at de fulgte dem opp med «Men det gjelder jo ikke deg, da», noe som ikke nødvendigvis gjør det bedre, eller lettere å reagere på. Marwa fortalte om en gang bestevenninna hennes sa at hun hatet muslimer, men at det ikke gjaldt henne fordi hun ikke er «sånn». Veronica (28) fortalte også om venner av henne som sier slike ting:

«En av mine nærmeste venner er det jeg vil definere som en «hverdagsrasist». Han er veldig sånn «Nei, ikke deg da, Veronica. Deg kjenner jeg jo». Du vet, den typiske. «Nei, du er jo norsk», liksom. «Men de andre, de takler jeg ikke». (...) Det er jo en risikovurdering hele tiden. Man stiller seg jo i en viss risiko ved å si ifra også. Det er mange situasjoner der jeg bare har sittet stille og hørt på, hvor jeg har syntes at det har vært ubehagelig og kjipt. Og ikke sagt ifra, og ledd litt, og bare «Hehe, jaja» og «Jeg er jo egentlig norsk», og liksom vært med på det samtidig.»

Adam (24) fortalte at han ofte har møtt negative holdninger, og at han opplevde det som at folk så på ham som et unntak fra normen når han motbeviste fordommene deres:

«Det var mange negative holdninger, men fordi de nå møtte en minoritet som bryter med stereotypiene, som bryter med de de negative forventningene, så må de finne en eller annen måte å skulle holde fast ved dine forutinntatte oppfatninger på. Jeg må bli unntaket for normen, derfor var det typisk «Ja, men du er ikke sånn som dem», eller «Ja, men du er jo grei», og «Ja, men du gjør det bra på skolen.»

” Vanlige mennesker, også blant mine venner, som sier ting som «Nei, jeg drar aldri til Grønland, jeg». Sånne ting føler jeg at blir mer og mer vanlig.

Fra spørreundersøkelsen er det også flere eksempler på kommentarer om opplevelser av rasisme eller diskriminering sammen med venner. Noen handler om å ikke bli inkludert av dem en ser på som venner, andre om vitser som dras for langt.

En 16 år gammel muslimsk jente krysset av for at hun opplevde ubehagelige situasjoner sammen med vennene sine flere ganger i uka, og skrev:
«For eksempel: Det var snakk om Disney-filmer, når vi kom til tema om Aladdin og noen skrek ut at de skulle utløse en selvmordsbombe. Det synes jeg var ubehagelig og helt feil.»

Hva en kan kalle hverandre innad i en vennegjeng er også noe vi har kommet inn på i samtalene med ungdommene. Et par av dem forteller om hvordan grensene til det som ikke er ok er subtile, for eksempel om det som tulles med oppleves som for sensitivt. Noe som igjen kan være situasjonsbetinget:

«Vi pleide å tulle veldig, og det var mange som kalte andre for «jævla neger» og sånn. Det var tull og vi lo, men det var ikke alltid det var så gøy egentlig. Særlig etter at det hadde skjedd noen ganger på bussen og sånn, at noen kalte oss det. Da er det liksom litt mer alvorlig.» (Mohamed, 17 år)

Veronica (28) fortalte at hun flere ganger har havnet i diskusjoner om hva det er greit å kalle henne i sosiale sammenhenger, og at hun opplever det som vanskelig å skulle si ifra når hun egentlig opplever det som sårende:

«Når folk drikker, så er man jo litt mer ærlig, og negervitser og hele den pakka der, er plutselig veldig greit på fest noen ganger. Jeg føler jeg har opplevd det et par ganger for mye, at folk koddet med det. (...) Og det synes jeg er veldig ubehagelig. Eller folk som er sånn «Jeg kan jo kalle deg neger, er ikke det greit da?» Og jeg svarer «Eh, det er ikke det, liksom». (...) Jeg har tatt den diskusjonen mange ganger. Og møtt sånne «Jamen, faen, så hårsår da. Det er jo ingenting som er lov å si lenger i dette landet.» (...) Jeg blir lei meg, men jeg blir på en måte lei meg i ettertid. Altså, når jeg våkner dagen etterpå.. Jeg blir ikke sint heller. Jeg kunne ønske jeg kunne bli sint.»

” ... Eller folk som er sånn «Jeg kan jo kalle deg neger, er ikke det greit da?» Og jeg svarer «Eh, det er ikke det, liksom».

Jeg synes, sånn generelt, at det er veldig rart å kverulere over hva noen sier gjør en lei seg, eller at man føler seg diskriminert. Jeg synes det er en merkelig ting. Jeg var på en fest en gang, og der var det meg og én annen brun jente. Vi ser ikke like ut, i det hele tatt. Og så skjedde det sånn fem ganger den kvelden at folk tok feil av oss. Han ene tok liksom feil av oss fire ganger. Og jeg skjønnte ikke om det var humor, om de koddet, for vi ser på ingen måte like ut.

Det skjedde gang på gang. Og så havna vi, jeg og hun jenta, i en samtale, for vi er begge to halvt-halvt, om hvor merkelig vi synes det er. Og om hvor kjipt det er, at de bare ser noe brunt og noe krøllete, og hva det egentlig betyr. Er det sånn at du scanner, eller registrerer, brun, og så er det ikke noe mer? Og så fikk vi veldig backing fra hverandre på at det her er veldig kjipt. Og da ble hun ene jenta, som hadde tatt feil av oss flere ganger, veldig fornærma. Og hun bare «Ja, men det er så jævlig dårlig gjort» og «Du kan ikke kalle meg rasist.» Og så snudde det liksom til at vi var i angrepsposisjon, fordi vi følte oss tilsidesatt. Og det føler jeg ofte skjer.

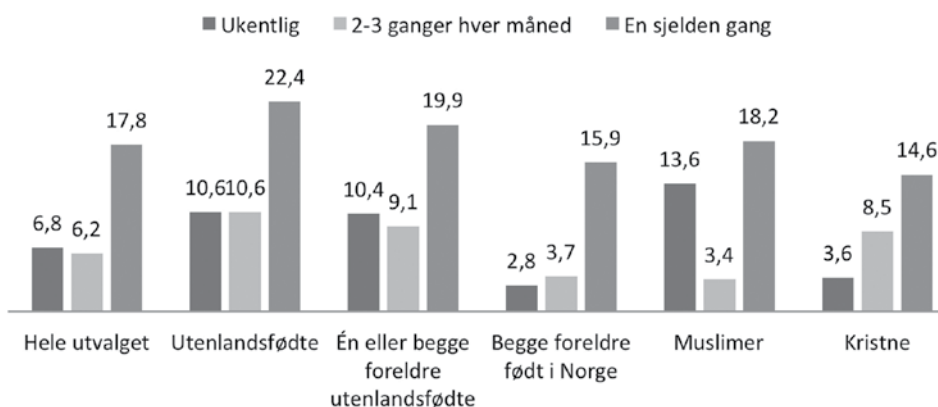
Hvis jeg påpeker rasisme, så blir det litt sånn «OKEI, OKEI, så nå er man rasist, nå?!». Da går man liksom helt opp i motargumentene, og så liksom sitter jeg og «Okei, skal jeg føle meg kjipt for å påpeke det?» Og det blir jeg gæren i huet av. Nå er det liksom verre å bli kalt rasist, enn å være det. Og det synes jeg at jeg har opplevd litt for mange ganger.»

” Nå er det liksom verre å bli kalt rasist, enn å være det.

Haydar (25) forteller også om en gang han var med kjæresten sin på fest i en liten by et annet sted i landet, og opplevde at de andre som var der ikke ville hilse på ham på grunn av bakgrunnen hans. Når de utpå kvelden unnskylder seg og vil snakke med ham likevel sa de ting som: «Å, vi visste ikke at du var helt norsk» og spurte om han var adoptert, noe han opplevde som vanskelig, fordi han følte det innebar at de fortsatt anså det som greit å diskriminere de som snakker dårlig norsk, for eksempel foreldrene hans.

Dessverre tyder både det kvalitative og det kvantitative materialet på at mange av ungdommene vi har vært i kontakt med, har hatt opplevelser der de har opplevd urettferdig forskjellsbehandling på grunn av etnisitet, hudfarge, religion eller livssyn også sammen med venner.

De av respondentene som oppgir å ha opplevd rasisme, diskriminering eller urettferdig behandling osv. sammen med venner- sortert etter ulike bakgrunner

6,8 prosent av det totale utvalget i spørreundersøkelsen oppga at de opplever rasisme, diskriminering eller urettferdig behandling på grunn av etnisitet, hudfarge, religion eller livssyn ukentlig sammen med venner. Av de som oppgir å ha én eller to utenlandsfødte foreldre er det samme tallet 10,4 prosent. Hvis vi isolerer respondentene som oppgir å bekjenne seg til islam, stiger tallet til 13,6 prosent. For de som oppgir å bekjenne seg til kristendommen synker tallet til 3,6 prosent.

Sosiale medier

I forbindelse med studier av mobbing nevnes ofte sosiale medier som en «ny» plattform for mobbing. Blant ungdommene vi har intervjuet og respondentene i spørreundersøkelsen er det flere som oppga at de opplever sosiale medier som et sted der det er mye rasisme og diskriminering, enten det er kommentarer rettet mot dem selv eller andre.

På spørsmål om hun tror det har blitt mer eller mindre rasisme i Norge svarer Veronica (28) at hun tror mye av rasismen har flyttet over på internett, og at hun synes det er skummelt fordi det er vanskelig å vite hvem de som skriver rasistiske eller trakasserende kommentarer egentlig er:

«Jeg har en oppfatning av at det å være veldig utagerende rasist er veldig mye mindre stuerent enn det var før. Men jeg tror ikke det forandrer bunnholdningene i folk. Jeg tror at i stedet, så går de på internett. Og så er de rasister i skjul, noe jeg synes er nesten enda mer skummelt. Jeg vil heller vite holdningen til naboen mine, enn at de skal smile pent, og så gå inn i kommentarfeltet og skrive «negerhore».

Noen av våre informanter hadde opplevd rasistiske kommentarer rettet mot seg selv, for eksempel når de deltar i debatter. Kommentarer i spørreundersøkelsen reflekterte at det også gjaldt en del av respondentene. En 26-27 år gammel jente som bor i Oslo, og som oppga å ikke være født i Norge:

«Sosiale medier er en plattform hvor man er særlig utsatt. Jeg har gjentatte ganger fått kommentarer basert på navn og utseende.»

En 18-19 år gammel gutt, hindu, født i Norge av norskfødte foreldre kommenterte: *«Kommentarfelt er der man møter mest hets. Det har skjedd for mange ganger at man kommer i debatt med folk som er nazister og vil kaste meg ut av landet.»*

En 25 år gammel gutt som bor i Oslo, og som oppga at han er født av én eller to utenlandsfødte foreldre forteller at han er blitt vant til drittsslenging i sosiale medier: *«I sosiale medier har jeg blitt kalt alt mulig som jeg kommer på. Jeg er ganske aktiv i sosiale medier, så drittsslengingen der har jeg blitt vant til. Trist, men sant.»*

Noen av kommentarene reflekterer at det er vanskelig å forholde seg til slike kommentarer rettet mot en selv, for eksempel disse kommentarene, fra en 15 år gammel jente i Oslo, og en 20 eller 21 år gammel kristen jente med samisk bakgrunn:

«Jeg har sett rasistisk snakk om meg og andre. Alle sier bare det samme: «IKKE tenk på det». Men det er ikke så lett å la være.»

«Jeg har lest stygge kommentarer om samer. Noen var så ille at jeg så vidt klarte å sove.»

” I sosiale medier har jeg blitt kalt alt mulig som jeg kommer på. Jeg er ganske aktiv i sosiale medier, så drittsslengingen der har jeg blitt vant til. Trist, men sant.

” Jeg har lest stygge kommentarer om samer. Noen var så ille at jeg så vidt klarte å sove.

Eller som den 22 eller 23 år gamle jenta som skriver at hun på grunn av sin samiske bakgrunn opplever mye «hverdagsrasisme» mot reindriftssamer i sosiale medier: «De skal slakte dem, skyte dem og så videre.»

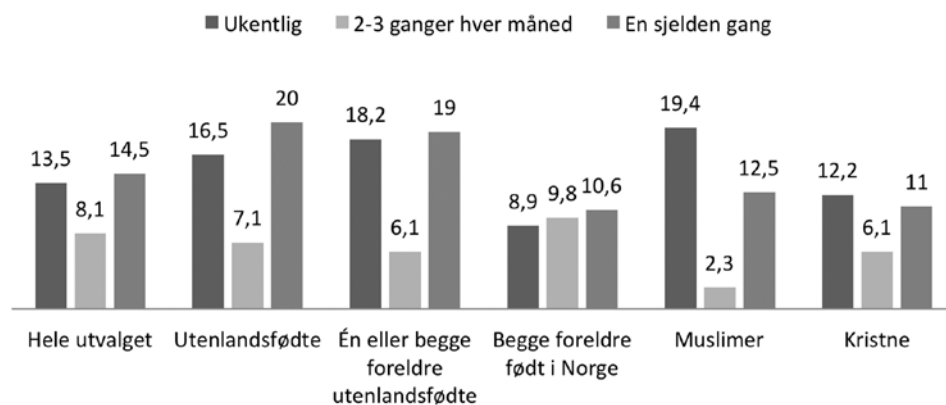
Blant kommentarene fra respondentene er det også noen som skriver at deres hvite hud eller norske bakgrunn var noe de fikk negative kommentarer om. En 16-17 år gammel gutt fra Oslo, født av to norskfødte foreldre skrev i spørreundersøkelsen: «Jeg ble kalt «jævla hviting» på Facebook.»

En 17 år gammel jente fra Oslo krysset av for at hun ukentlig opplevde rasisme, diskriminering eller urettferdig behandling i sosiale medier, og at det dreide seg om opplevelser rettet mot henne: «Jeg får stygge meldinger om at jeg er norsk på Facebook.»

At sosiale medier er en arena for mobbing gjelder tilsynelatende for vårt utvalg også, der mer enn 20 prosent oppgir å ha opplevd urettferdig forskjellsbehandling på grunn av hudfarge, etnisitet, religion eller livssyn regelmessig, det vil si 2-3 ganger i måneden eller oftere.

Eller som den 22 eller 23 år gamle jenta som skriver at hun på grunn av sin samiske bakgrunn opplever mye «hverdagsrasisme» mot reindrifssamer i sosiale medier: «De skal slakte dem, skyte dem og så videre.»

De av respondentene som oppgir å ha opplevd rasisme, diskriminering eller urettferdig behandling osv. i sosiale medier - sortert etter ulike bakgrunner

Dersom vi isolerer svarene fra de respondentene som oppga at én eller begge foreldre er født utenfor Norge, er det så mange som 18,2 prosent som oppga at de ukentlig opplevde rasisme, diskriminering eller urettferdig behandling i sosiale medier. Hele 27,3 prosent av denne gruppen oppga at de opplevde dette regelmessig. For de av respondentene som oppga at de ikke er født i Norge er det 16,5 prosent som oppga at de opplever rasisme, diskriminering eller urettferdig behandling ukentlig, og 23,6 prosent som oppga å oppleve dette regelmessig. Blant de som oppga å bekjenne seg til islam, var det så mange som 19,4 prosent som oppga å ha slike opplevelser i sosiale medier ukentlig.

Den offentlige debatten

En stor andel av ungdommene i vårt utvalg, både i dybdeintervjuene og spørreundersøkelsen, ga uttrykk for at de opplever den offentlige debatten som rasistisk og diskriminerende. Blant eksemplene på saker de husket særlig godt var det flere som nevnte Trump, flyktninger, Merete Hodne, FrP og Sylvi Listhaug, hijab-/niqabdebatten, og karikaturtegningene av Ali Esbati.

En 19 år gammel muslimsk gutt fra Oslo som oppga at han er født av én eller to utenlandsfødte foreldre, skrev: «Islam får skylda hver gang. Vi er drittlei!»

Ved innledningen av hvert intervju ble informanten spurt om vedkommende trodde det ble mer eller mindre rasisme og diskriminering i Norge, og flere, blant andre Awar (22), svarte at de heller så det som bekymringsfullt at de rasistiske stemmene er blitt så hørylytte.

«Personlig har jeg ment at det har blitt bedre siden jeg var ung. Men det er bare det at de stemmene som er rasistiske har blitt mye mer hørylytte.» (Awar)

Sophia (26) synes det er skummelt at det er så mye fokus på etnisitet og bakgrunn som forklaringsårsak i den offentlige debatten og at det føles som om ungdom med innvandrerungdom diskuteres hele tiden:

«Jeg blir litt sånn «Oi, er det sånn folk tenker?» Man blir fortalt at man kanskje ikke er helt norsk, og så kommer sånne kommentarer.. Det er jo veldig, veldig mye fokus på bakgrunn. (...) Ikke-norsk, eller ikke-etnisk norsk bakgrunn, det er så veldig i fokus, og jeg skjønner ikke hvorfor det skal være så relevant. Man føler liksom at man blir diskutert.»

Både Amina (21), Mohamed (17) og Bushra (19) innrømmet at de er litt bekymret for utviklingen og mistenkeliggjøringen av minoriteter i offentligheten:

«Det er enda en skremmende ting med det, at alle mulige slags folk blir mistenkeliggjort og plaga når sånne holdninger blir legitime. Jeg er veldig redd for faren min. For han er en mann med arabisk utseende, og jeg tror nok det er mye verre enn for meg. Vi skulle fly hjem igjen fra Berlin i forrige uke, og da var han den eneste som ble bedt om å vise frem passet sitt. Og jeg veit også at han har opplevd, ja diverse rasistiske ting da, i løpet av sitt liv, så.. Det skremmer meg veldig.» (Amina)

«Jeg tror ikke det er veldig store problemer med rasisme i Norge, akkurat. Men det er nesten like ille at det er veldig mange som tror at det ikke er rasisme her i det hele tatt. Man hører jo det på hvordan folk diskuterer også. Og hva de skriver i kommentarfelt. Jeg har sett de som høres ut som han ABB. Det er ganske skummelt, selv om jeg egentlig ikke er så veldig bekymra.» (Mohamed)

«Jeg føler jo at det ligger i luften hele tiden. At det ikke kanskje ikke er så lenge til man begynner å legge mye mer merke til det. Plutselig kan jo jeg oppleve det i virkeligheten, på kroppen, også. At de behandler meg forskjellig i en hverdags-

” **Jeg blir litt sånn «Oi, er det sånn folk tenker?»**

” **Det er enda en skremmende ting med det, at alle mulige slags folk blir mistenkeliggjort og plaga når sånne holdninger blir legitime. Jeg er veldig redd for faren min.**

situasjon. Og det føler jeg jo liksom er egentlig ganske skremmende. Når vanlige mennesker får de holdningene.» (Bushra)

Det er flere av ungdommene vi har snakket med som har minoritetsbakgrunn, som sa at de har opplevd at den aktuelle, offentlige debatten, for eksempel om flyktninger og innvandring, like godt kunne handlet om dem, og på noen måter egentlig gjør det. Og i og med at innvandringsdebatten *aldri* stilner, dukker den innimellom opp for eksempel på nabobordet på restaurant, som Shirin (29) opplevde:

«Jeg og kona mi tok en spontan middag på en finere restaurant, og så sitter det tre damer på nabobordet, hvor to av dem diskuterer mot hun ene, som sier at det er helt ok med flyktninger. De to andre begynner å diskutere, og si ting som «Jamen de vil ikke integrere seg, og..» den typiske debatten, alt det man leser overalt, og da blanda jeg meg inn.

Til slutt avbrøt jeg dem, og sa noe sånt som at, «Det er helt sant, vi pleier å integrere oss og de fleste har jobber.» Og da ble de dritstille. De ble sikkert fornærma og flau, men for meg var det viktig å vise at «Vet du hva, jeg sitter på bordet ved siden av dere, dere snakker om meg og de som er som meg. Og jeg skal bare sitte og ha det koselig på en restaurant. Jeg orker ikke, altså. Gjør det et annet sted, liksom.»

Andre har tenkt over hva bakgrunnen deres har å si for om de ønsker å delta i det offentlige ordskiftet eller ikke. Awar (22) fortalte at han ikke liker å delta i debatter i kommentarfelt fordi han på grunn av navnet sitt forventer å bli ansett som «biased»:

«Nei, jeg har ikke opplevd det (å få negative kommentarer i sosiale medier), men jeg har tenkt at «jeg bør ikke delta i denne debatten, for navnet mitt avslører at jeg er innvandrer». (...) For da anses seg som «biased», ikke sant. Og da velger jeg å ikke si noe i stedet.»

Både Tigest (27), Amina (21), Bushra (19) og Veronica (28) fortalte at de opplever den offentlige debatten som aggressiv, og at de synes det er vanskelig å delta, både på grunn av kjønn og bakgrunn:

«Jeg oppfatter den offentlige debatten som ganske aggressiv. Og at man tar en slags, ikke risiko da, men man setter seg lagelig til for hogg hver gang man sier noe som har med sånne ting å gjøre.» (Amina)

«Men jeg ser jo det, at hvis Hadia Tajik, for eksempel, uttaler seg, så ser jeg hva slags kommentarer hun får, uansett hva hun sier. «Ditt avskum, kom deg tilbake dit du kom fra!», selv om det kan være at hun snakker om noe helt annet, som ikke har med bakgrunnen eller innvandring å gjøre. Det kan være hva som helst. Og så får hun de kommentarene. Og i kraft av at hun er kvinne, så blir det liksom masse dobbelt opp med hets. Og da har jeg tenkt litt på konsekvensene, at jeg ikke orker sånt.» (Bushra)

«Det er jo der (i kommentarfeltet) de hatefulle ytringene kommer, og de verste..

” Jeg oppfatter den offentlige debatten som ganske aggressiv. Og at man tar en slags, ikke risiko da, men man setter seg lagelig til for hogg hver gang man sier noe som har med sånne ting å gjøre.

Og de løfter hverandre opp, disse menneskene som skriver. Man vet ikke hvem de er, og det er det mest urovekkende med det for meg. For jeg vet ikke, den hyggelige naboen min, som jeg vinker til, er hun den ene som skriver på nett? Jeg tenker på det hele tiden. De menneskene jeg smiler til, de menneskene jeg har en relasjon til, det dobbeltlivet de kanskje lever. Kanskje de er troll? Det er sånt som jeg har snakka med mange av mine venner med minoritetsbakgrunn om. På en måte blir man litt sånn, at man ikke vet hvem man kan stole på. Fordi det er så åpent for hvem som helst å skrive med hemmelig navn, så vet man ikke hvem de som går rundt og har disse holdningene er.» (Tigest)

«Jeg synes det er dritkjipt. Jeg har ikke lyst til å være med på den debatten. Og det synes jeg er skikkelig dumt, for jeg kunne gjerne tenke meg å være med. Man kan jo kaste seg inn og prøve å gjøre det på ens egne premisser, men sånn funker det jo ikke. Jeg synes debatten er kjempestygg, og veldig fokusert på personangrep, samtidig som den ikke handler om person i det hele tatt, den handler om tall og sånn.

” Jeg føler meg i større grad fremmedgjort fra mitt eget samfunn ved å se de debattene, enn det jeg ville gjort uten. Og det synes jeg er skikkelig, skikkelig kjipt.

Jeg føler meg i større grad fremmedgjort fra mitt eget samfunn ved å se de debattene, enn det jeg ville gjort uten. Og det synes jeg er skikkelig, skikkelig kjipt. For det kommer jo frem hvilke holdninger som ligger og murrer rundt omkring i dette landet her. Hvem er disse menneskene? De kan jo være hvor som helst, og så føler man jo at det er så mange av dem. Og hvis noen skriver en jævlige kommentar, og så får de flere hundre likes, så er det veldig mange mennesker lik-som.» (Veronica)

Flere av kommentarene fra spørreundersøkelsen handlet også om dette. For eksempel en 16-17 år gammel muslimsk jente, født i Norge av norskfødte foreldre som skrev: *«Det er mye generalisering når det gjelder muslimer og situasjonen med IS. Jeg føler ofte at mediene generaliserer veldig mye, og at muslimene alltid blir sett på som «de slemme».»*

De jødiske ungdommene fortalte at de ofte opplever å bli dratt inn i debatter de ikke har noe ønske om å delta i, og som ikke skjer på deres premisser, fordi deres jødiske identitet ofte knyttes til Israel, som de opplever at nærmest utelukkende knyttes til konflikten med palestinerne. Noah (20) fortalte at han synes den offentlige debatten og media er verst: *«Media er verst. Da ville jeg valgt «alltid» eller «ofte». Det angår ikke meg direkte, men det påvirker meg direkte.»*

Rakel (19) fortalte at hun ikke orket lese norske aviser da hun var i Israel under en terrorbølge: *«Vi var i Jerusalem under den terrorbølgen, og da orket jeg ikke lese norske aviser. Jeg følte meg rett og slett litt forlatt av Norge.»*

En 18-19 år gammel jødisk gutt, med én eller to utenlandsfødte foreldre, skrev i spørreundersøkelsen: *«Knytting av jødedom til Israel-Palestina-konflikten. Jødedom, selv om det er en viktig del av Israel, betyr ikke at alle jøder representerer Israel. Mediene i Norge vinkler dessuten debatten til fordel for de «uskyldige» palestinerne.»*

Noen av kommentarene handlet om at det oppleves som at det er lite rom for skepsis i den offentlige debatten om innvandring. Andreas (21) fortalte at han

ikke fulgte med på debatten i Norge, men at han er skeptisk til «masseinnvandringen» til Europa og debatten om dette.

«Ofte følte det som (på videregående skole) at det var greit å tråkke ned norsk kultur og alt det norske, men ikke omvendt. Det burde være greit å kritisere negative sider ved kulturer, enten det er den norske eller den somaliske, eller hva enn det er. Og religion. (...) Det er ikke sikkert at man er rasist, selv om man er kritisk.»

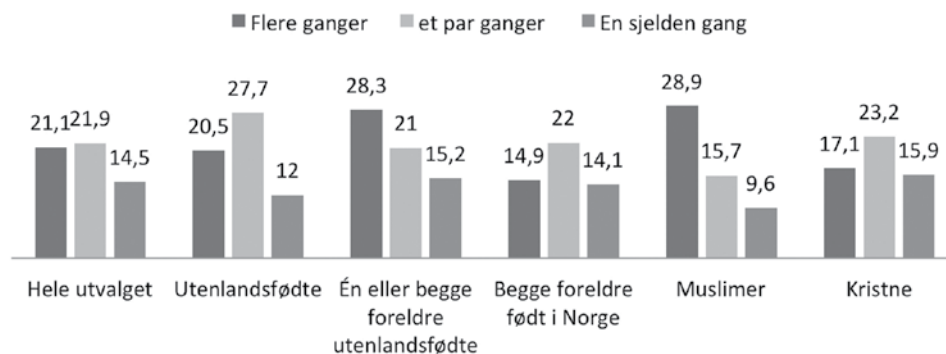
En 16-17 år gammel gutt, ateist, født i Norge av norskfødte foreldre, skrev: *«Jeg opplever ikke rasisme, men jeg opplever at media ignorerer fakta og overdriver ting, og nesten dehumaniserer menn og hvite personer noen ganger.»*

Andre kommentarer handlet om hvor privilegerte vi er i Norge. 18-19 år gammel gutt, ateist, født i Norge av norskfødte foreldre kommenterte: *«Nå har ikke jeg oppfattet den offentlige debatten som diskriminerende, negativ eller urettferdig mot min egen etnisitet, hudfarge, religion eller livssyn, men jeg synes noen stemmer får litt for stort publikum i avisen. Stemmer som kan virke diskriminerende. Å være hvit mann, født og oppvokst i Norge, er en av de største privilegiene i Norge, og altfor få setter pris på det.»*

Uavhengig av bakgrunn var det en stor andel av vårt utvalg, hele 20,5 prosent, som oppga at de *flere ganger* hadde opplevd den offentlige debatten som rasistisk, diskriminerende eller urettferdig. Også på denne arenaen er det særlig de som oppga å bekjenne seg til islam som oftest opplever den offentlige debatten som rasistisk, diskriminerende eller urettferdig på grunn av hudfarge, etnisitet, religion eller livssyn, men tallene for de av respondentene som oppga å være født av én eller to utenlandsfødte foreldre er også høye.

” Det er ikke sikkert at man er rasist, selv om man er kritisk.

De av respondentene som oppgir å ha opplevd **den offentlige debatten** som rasistisk, diskriminerende eller urettferdig osv. - sortert etter ulike bakgrunner

På byen - alle hvite slipper inn, men ikke du

Da Antirasistisk Senter gjennomførte en utelivsundersøkelse (situasjonstesting) på elleve utesteder i Oslo i 2011 var resultatet nedslående; undersøkelsen avdekket at sju av de elleve utestedene ikke slapp inn ungdommene som ikke hadde nordisk utseende. At diskriminering i utelivet er utbredt bekreftes jevnlig av Næringsetatens kontroller.⁽²⁷⁾

” Så husker jeg når venninnejengene ble 18 år, så gikk vi ut i Oslo, jeg drakk ikke på den tida der, og jeg kom ikke inn fordi jeg var for full.

Også ungdommene vi intervjuet fortalte om hendelser der de har opplevd diskriminering på byen.⁽²⁸⁾ Tigest (27) fortalte at hun hadde opplevd å ikke slippe inn på utesteder så mange ganger at det er flere steder hun ikke drar lenger:

«Ja, mange ganger. Kanskje jeg overdreiv nå, men for meg var det mange ganger. Jeg har opplevd det mer enn tre-fire ganger, og jeg begynte ikke å drikke før veldig seint. Så husker jeg når venninnejengene ble 18 år, så gikk vi ut i Oslo, jeg drakk ikke på den tida der, og jeg kom ikke inn fordi jeg var for full. Men på vorset var det jo bare de etnisk norske som drakk. Jeg drakk ikke, jeg begynte ikke å drikke før jeg var 20 år.»

Sophia (26) forteller at hun ikke opplever slikt ofte, men at hun nylig ble kastet ut av et utested en kveld hun var ute med en gruppe venner med flere ulike bakgrunner:

27 NRK (2015) – Vi blir diskriminert på byen, URL: https://www.nrk.no/ostlandssendingen/xl/_vi-blir-diskriminert-pa-byen-1.12720797, NRK (2015) Nattklubb tatt for diskriminering igjen URL: <https://www.nrk.no/ostlandssendingen/utested-straffes-for-diskriminering-1.12715086> (besøkt 07.07.2017)

28 Noen av dem var imidlertid såpass unge at de egentlig ikke hadde noen erfaringer å dele, for eksempel Evandro, Bushra og Mohamed.

«Ja, jeg hadde en opplevelse i vår. Vi var en hel gjeng, og det var en del hip hop-folk og liksom folk fra forskjellige bakgrunner. Når vi kom inn merka vi at det var sånn «Å, skal de inn hit?» Og det endte med at vi ble kasta ut. De sa de syntes vi var for bråkete. De sa «Det er faktisk voksne mennesker her». Og vi bare «Der sitter det en med høygravid kone her, liksom. Okei, hva er vi da?»

Det var etter konsert, vi var en gjeng, men vi var ikke noe mer bråkete enn andre. Til slutt så var det noen av oss som bare ikke gadd mer. Vi var liksom feil folk for det stedet. Og det var veldig ufyselig. Jeg har liksom ikke opplevd det så mye, men jeg merka det veldig når jeg var med den gjengen der, da, at det var veldig tydelig at alle så på oss da vi kom inn. Så det var veldig spesielt. Vi var ikke veldig fulle eller noe heller, vi bare var der.»

Haydar (25) fortalte at han ikke kunne huske å opplevd det selv, men at det stadig vekk skjedde med kamerater av ham da de var yngre:

«Vi pleide å kødde og si sånn «Har du ikke kommet inn enda?» og «Hvorfor er du her enda?» og «Hva skjer med køen?» og sånt. Og da var det sånn at de kunne vente veldig lenge, og så sa dørvaktene kanskje «Ja, de her er på gjesteliste», og så slapp de inn folk som var bak dem. Folk jeg kjenner opplevde det.»

Veronica (28) beskrev en hendelse der hun i situasjonen var helt sikker på at var diskriminering, men i ettertid er blitt usikker:

«Jeg gikk i en kjempediskusjon om rasisme med dørvakten, men han mente at det var fordi jeg var for full, og jeg synes det er vanskelig å vite om det er sant. For det kan jo godt hende at jeg var det. Men alle andre jeg var med kom jo inn, utenom meg.

Jeg synes hele den utelivsdebatten er så viktig, så jeg er veldig redd for å påstå noe hvis det ikke er sant. Samtidig som jeg tror at mange er det, og at det kanskje er derfor det blir så mange mørketall. (...) Men der og da oppfattet jeg det som at «Her kan alle komme inn», men jeg fikk ikke komme inn, og så var jeg ikke mer full enn andre. Og da sto jeg og gråt foran dørvaktene, og bare «Jeg har på meg selbuvotter! Jeg er jo norsk!»

Der og da oppfatta jeg det som veldig, veldig vanskelig. Og han var veldig påståelig, men når man kommer en hel gjeng, og alle hvite slipper inn, men ikke du.. Og man er såpass edru at man kan stå og ta en diskusjon, så oppleves det i hvert fall som det. Det bygger på den pakka, den pakka av at man aldri er norsk nok, som bare subtilt legges til hele tiden.» (Veronica, 28 år)

Noen ganger fortalte ungdommene at begrunnelsene fra vaktene gjorde dem usikre, men noen ganger var det egentlig ikke noe å lure på:

«Jeg hadde mista legget mitt, så jeg gikk rundt med pass. På den tida var jeg 27 år. Og han (vakten) ser på passet mitt. Vi hadde mange venner som var 23 og oppover, som var der, men til meg sa vakten, «Nei, det er 29 (års aldersgrense) nå». (Tigest)

” Vi hadde mange venner som var 23 og oppover, som var der, men til meg sa vakten, «Nei, det er 29 (års aldersgrense) nå».

” ...når man kommer en hel gjeng, og alle hvite slipper inn, men ikke du...

Antirasistisk Senter opplevde endring av aldersgrensen også under vår situasjonstesting, som et påskudd for å stenge en ung mann med delvis afrikansk bakgrunn ute. Ellers opplevde vi at det ble vist til at de med mørk hud ikke sto på gjestelista – noe de hvite som slapp inn, selvsagt heller ikke gjorde.

Flere av respondentene i spørreundersøkelsen som oppga å være født av én eller to utenlandske foreldre beskrev situasjoner der de av ulike grunner ikke slapp inn på utesteder. En gutt på 19 år og en jente på 22 år, begge fra Oslo, skrev at de opplever å ikke slippe inn på utesteder på grunn av hudfargen eller bakgrunnen deres:

«Jeg kommer ikke inn på «norske» utesteder som mørkhudet.»

«På byen blir jeg ofte nektet adgang. På fest blir jeg behandlet annerledes.»

En 24-25 år gammel gresk ortodoks kristen gutt, født av én eller to utenlandsfødte foreldre skrev: *«Kom ikke inn på et utested. Aldersgrensen var 20, men ble plutselig 25 da jeg skulle inn. Rett etter at noen kompiser gikk inn foran meg.»*

En kristen jente på 21-22 år, som bor i Oslo og oppga at hun er født i Norge av én eller to utenlandsfødte foreldre, kommenterte: *«Utesteder diskriminerer ofte utlendinger eller sier det er fullt eller en viss aldersgrense. Det skjer oftest med gutter som er med meg og mine venninner, og en sjelden gang hvis vi er mange utenlandske venninner sammen. Det skjer ALDRI når jeg er med norske venninner.»*

En 25 år gammel gutt fra Oslo, som oppga at han er født i Norge av én eller to utenlandsfødte foreldre, skrev at han hadde opplevd å ikke slippe inn på grunn av både kleskode og påstått beruselse:

«De gangene jeg skal ut på byen, spesielt i sentrum, merker jeg at dørvaktene er ganske strenge på dresscode, selv om jeg har sett flere etnisk norske med lavere klesstandard enn meg blir sluppet inn. Andre ganger får jeg høre unnskyldninger fra dørvakten om at jeg virker litt beruset, selv om jeg har drukket kun to pils. Også er det de gjentagende spørsmålene: «Hæ? Drikker du? Er du ikke muslim?»

Én av kommentarene fra spørreundersøkelsen, fra en 18 eller 19 år gammel katolsk jente som oppga at én eller begge foreldrene hennes er utenlandsfødt, tyder på at det ikke alltid gis annen grunn til at man diskrimineres, enn ungdommens opprinnelse:

«Jeg var foran i køen, men ble satt bakerst fordi jeg er utlending.»

En 20 eller 21 år gammel kristen jente med samisk bakgrunn skriver i en kommentar i spørreundersøkelsen at hun opplevde å bli ignorert i køen på Burger King, da hun hadde på seg kofte: *«Han som sto i kassa på Burger King ignorerte meg da jeg ville bestille nattmat. Jeg hadde på kofte, da det var samefolkets dag. Dette skjedde i Tromsø.»* Hun skriver i neste kommentar at en dame som

” **Utesteder diskriminerer ofte utlendinger eller sier det er fullt eller en viss aldersgrense.**

” **Han som sto i kassa på Burger King ignorerte meg da jeg ville bestille nattmat. Jeg hadde på kofte, da det var samefolkets dag.**

sto foran i køen fikk det med seg og sa at hun kunne bestille før henne, så høyt at vedkommende bak kassen hørte det.

Flere av de kvinnelige respondentene fortalte at de opplevde seksuell rasisme og oppmerksomhet på grunn av bakgrunnen deres på byen:

«Ute på byen så har det vel egentlig vært mest sånn fetisjering, eller «så eksotisk du er, hvor er det du er fra» type, seksuell rasisme.» (Shirin)

«Jeg får heller høre at jeg er eksotisk, og det er sikkert ment som et kompliment. Veldig sånn »Åh, er du fra Latin-Amerika? Snakker du spansk?» Det er veldig mye fokus på det. (...) Jeg er kanskje litt udefinierbar, og det er en greie i seg selv. Folk har et så ekstremt behov for å definere deg.»

Ali Reza (22) fortalte at han og kameratene hans heller opplevde det motsatte på byen, at norske jenter som sier de ikke vil ha noe med dem å gjøre fordi de er utlendinger:

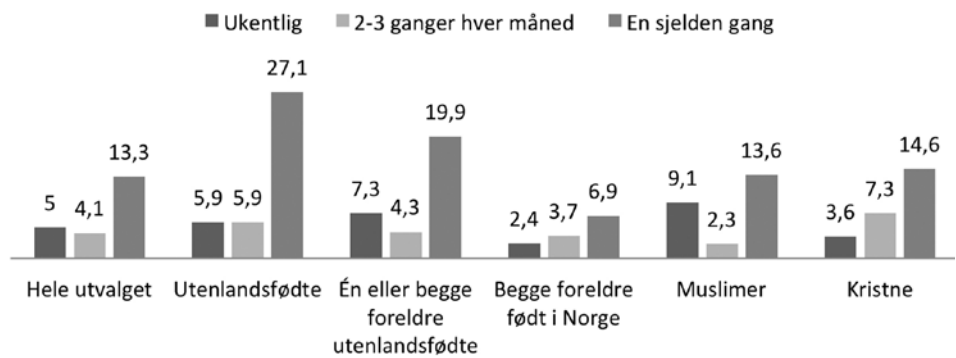
«Vi var på et utested, og en kompis av meg snakket med en norsk jente. Og hun sa: «Siden du er innvandrere vil jeg ikke snakke med deg i det hele tatt. Så bare hold deg unna meg! For min del tenker jeg at det ikke var en direkte rasistisk ting, men kanskje en misforståelse. Hun kan ha opplevd negative ting med innvandrere og at det er derfor hun er skeptisk.»

Sophia (26) forteller at hun stadig opplever at folk snakker engelsk til henne, noe som går igjen blant flere av ungdommene vi intervjuet. *«Men det jeg får da, som skjer ute på byen, det er at folk snakker engelsk til meg. Og det skjer ofte. At folk bare antar at jeg snakker engelsk. Og noen ganger har jeg svart på norsk, og så har de fortsatt å snakke engelsk.»*

Så mange som 5 prosent av hele utvalget vårt oppgir å ha opplevd urettferdig forskjellsbehandling i utelivet eller på byen ukjentlig. Hvis vi legger til de som oppgir å ha slike opplevelser 2-3 ganger hver måned, er antallet som har slike opplevelser *regelmessig* 11,2 prosent.

” Vi var på et utested, og en kompis av meg snakket med en norsk jente. Og hun sa: «Siden du er innvandrere vil jeg ikke snakke med deg i det hele tatt. Så bare hold deg unna meg!»

De av respondentene som oppgir å ha opplevd rasisme, diskriminering eller urettferdig behandling osv. **på byen**
- sortert etter ulike bakgrunner

Tallene varierer lite selv om vi isolerer de andelene av respondentene som oppgir at de er født av én eller to utenlandsfødte foreldre, selv født utenfor Norge, bekjenner seg til islam eller kristendommen. Men dersom vi ser på den andelen som oppgir å være født av to norskfødte foreldre, så er denne 8,8 prosent, det vil si noe lavere enn for utvalget ellers. I denne gruppen er det dessuten så mange som 80 prosent som indikerer at de refererer til hendelser der de var vitner, og det er som vi var inne på tidligere, fortsatt vanskelig å si noe spesifikt om deres etniske opprinnelse.

Offentlige steder

På gaten

Blant ungdommene vi intervjuet fortalte flere om en følelse av å bli mistenkeliggjort, og om blikk og kommentarer fra folk når de går på gaten. Noen fortalte at de hadde opplevd å få kommentarer ropt etter seg av fremmede. Deriblant Shirin (29), som fortalte at det ikke skjer ofte, men at det er sånt man husker: *«Ja, det har jeg. Og det kan være «jævla innvandrere», selv om det ikke er like vanlig, så jeg husker jo de gangene.»*

Som en jente på 15 år fra Oslo kommenterte i spørreundersøkelsen handler det ofte om både kommentarer, blikk og små handlinger: *«Noen har flyttet seg bort fra meg. Andre baksnakker, og tror jeg ikke hører det. Jeg sa ifra til en venn som sa «ikke tenk på det, det vil alltid være sånne folk i verden».*

En jente på 22 år fra Oslo krysset av for at hun at hun opplevde slikt 2-3 ganger hver måned: *«Jeg har blitt slengt rasistiske ord etter på gaten. Som oftest prøver jeg å ikke bry meg.»*

En gutt på 16 år fra Oslo kommenterte: *«Jeg gikk sammen med venner og ut av ingen steder kom det en person og sa «du er ikke norsk, kom deg ut».*

En 22-23 år gammel kristen jente med samisk bakgrunn kommenterte: *«Noen har begynt å joike etter meg når jeg har gått med kofte.»*

En jente på 16 år kommenterte: *«En gang var det en mann på gata som skrek at det var «feil å være muslim».»*

En jente på 18 år, også fra Oslo kommenterte: *«Jeg har blitt kalt jævla utlending.»* Og en muslimsk gutt, som oppga at han ikke er født i Norge, og som også er 18 år gammel, skrev at han innimellom opplever å bli kalt *«Jævla somalier»* på gaten.

Veronica fortalte at hun ofte overhører kommentarer om andre, og at det sårer henne fordi det bidrar til at hun føler seg fremmed i hjemlandet sitt:

«Jeg blir veldig mye mer påvirket enn jeg skulle ønske av å overhøre samtaler som er rasistiske. Mellom ungdommer, eller en gammel dame som snakker om «negern som jobber i butikken som er så kjip», eller... Såne ting de bygger seg på, liksom. De bidrar til at man føler at man ikke er velkommen. Jeg skjønner at min drømmeverden, der man ikke ser forskjell på deg og meg, ikke eksisterer, og at jeg er nødt til å forholde meg til at den verdenen finnes. Men at folk snakker engelsk til meg, eller at de blir imponert over norskuttalen min, og sånn. Det er dagligdagse ting som bidrar til at man ikke føler seg hjemme i det landet man er født og oppvokst i, og det synes jeg er kjipt.»

Både Adam (24), Mohamed (17) og Aran (21) fortalte at de hadde opplevd å få stygge blikk fra folk de ikke kjenner når de går på gaten:

” *Jeg gikk sammen med venner og ut av ingen steder kom det en person og sa «du er ikke norsk, kom deg ut».*

” *Såne ting de bygger seg på, liksom. De bidrar til at man føler at man ikke er velkommen.*

” Noen oppfører seg annerledes når de ser meg. Noe med kroppsspråket.

«Det var de eldre kvinnene i det som på en måte er sentrum av bygda, som tok litt ekstra tak i veska si når de gikk forbi deg. Eller som kunne ta seg i å sitte på kafé og stirre på deg. Og ikke sånn stirring som er «Oi, hvem er det?», men mer «Hva gjør du her, for helvete?». (Adam)

«Noen ganger har jeg sett folk som ser på meg, og så rister på hodet og liksom mumler noe for seg selv. Jeg vet jo ikke hva de tenker, men jeg får ikke noen god følelse inni meg.» (Mohamed)

«Når jeg får stygge blikk så er det noe av det første jeg tenker på, er det fordi jeg er brun og har stort skjegg, liksom? Og så rister jeg det av meg, og tenker at det sikkert er noe annet.» (Aran)

Noen av kommentarene i spørreundersøkelsen bekreftet at dette også er noe flere av ungdommene i vårt utvalg opplevde. En 17 år gammel jente fra Asker skrev for eksempel om hvordan dette skjer så ofte at hun nesten ikke legger merke til det lenger, og en 18 år gammel gutt fra Oslo skrev at han opplever at folk oppfører seg annerledes når de ser han:

«På gaten får jeg stygge blikk og rynk på nesen. Jeg føler at folk stirrer, men er ikke helt sikker. Dette skjer så ofte at det har blitt helt vanlig for meg at jeg nesten ikke legger merke til det lenger.»

«Noen oppfører seg annerledes når de ser meg. Noe med kroppsspråket.»

En 22-23 år gammel jente som oppga at hun ikke er født i Norge, skrev at hun en gang ble tatt for å være en tigger, og at hun antok at det handlet om bakgrunnen eller det utenlandske utseendet hennes: *«En gang var det en dame som trodde jeg skulle tigge penger da jeg skulle spørre henne om veien til et sted jeg skulle. Jeg var ikke påfallende kledd, så jeg skjønner ikke helt hvordan hun kunne tro det.»*

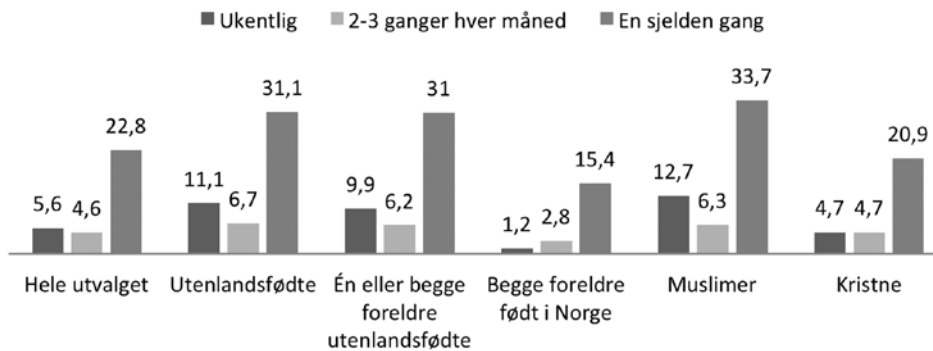
Et flertall av ungdommene vi intervjuet, og mange av dem vi var i kontakt med i forbindelse med spørreundersøkelsen, hadde opplevd å være vitne til at personer med innvandrerbakgrunn ble ropt eller skreket ukvemsord til på gaten eller andre offentlige steder.

” En venninne ble spyttet på fordi hun bruker hijab og hun ble kalt «jævla terrorist».

Dette er et av de grovere eksemplene: En 17 år gammel muslimsk jente født av to norskfødte foreldre i Norge skrev: *«En venninne ble spyttet på fordi hun bruker hijab og hun ble kalt «jævla terrorist».*

Over 5 prosent av ungdommene i det totale utvalget vårt oppgir å ha opplevd urettferdig forskjellsbehandling *ukentlig* på offentlige steder, som på gaten. Noen færre prosent opplever det regelmessig, og over 20 prosent opplever det noen ganger. I andelen som oppga å være født i Norge av én eller to utenlandsfødte foreldre oppga så mange som 9,9 prosent at de opplever rasisme, diskriminering eller urettferdig behandling *ukentlig*, og 16,1 prosent oppga at de opplevde dette 2-3 ganger i måneden eller oftere. For andelen som oppga å ikke være født i Norge er det over 11 prosent som oppga å oppleve slikt *ukentlig*, og hele 17,8 prosent som oppga å oppleve det regelmessig.

De av respondentene som oppgir å ha opplevd rasisme, diskriminering eller urettferdig behandling osv. **på gaten** - sortert etter ulike bakgrunner

Det er en tydelig tendens til at ungdom som ikke er født i Norge, eller med foreldre med innvandrerbakgrunn, oppga å oppleve rasisme, diskriminering eller urettferdig behandling oftere enn de som ikke har en slik bakgrunn. Til sammenligning er det bare 4 prosent av dem som oppga at begge foreldrene deres er født i Norge som oppga å ha slike opplevelser regelmessig.

Av ungdommene som oppga at de er kristne var det 9,4 prosent som oppga at de opplevde slikt regelmessig, mens blant dem som oppga å være muslimer var det samme tallet skremmende høyt, hele 19 prosent.

I butikker og på kjøpesentre

Flere av ungdommene, både de vi intervjuet og de som deltok i spørreundersøkelsen, fortalte om den samme følelsen av mistenkeliggjøring og skepsis fra kunder og ansatte i butikker og på kjøpesentre. Flere av ungdommene fortalte at de var redde for at de ansatte skulle tro at de stjal, og at dette var noe de tenkte på.

Mohamed (17 år) sa at han har lagt merke til at ansatte følger ekstra godt med på ham, det samme har Aran (21). Mohamed sier han synes det er ekkelt:

«De som jobber i butikker følger veldig godt med når jeg kommer inn. Det er ekkelt. Særlig fordi jeg har jobb og tjener penger. Jeg er en kunde, liksom. Men da får jeg jo ikke akkurat lyst til å handle der likevel. Det kan jo hende at det ikke er det de tenker, men at jeg ser syner. Jeg har liksom blitt så vant til det.»
(Mohamed)

«Alle kan jo gjøre noe gærent. Det skjer innimellom, men det skjer ikke med de andre kompisene mine. Jeg kan jo ikke akkurat gjøre noe med det, jeg bare smiler, jeg.» (Aran)

«Det har vært et par ganger at jeg har vært i butikker også har de spurt meg veldig mange ganger om jeg trenger hjelp, vært veldig på. Og da har jeg lurt litt, da. Det er jo ikke så lett å si noe sikkert, men det er i hvert fall én gang at jeg følte meg uvelkommen.» (Amina)

Johanne (25) opplevde en gang å bli kastet ut av en klesbutikk sammen med moren sin, de ansatte trodde de skulle stjele, fordi de hadde romani-/taterbakgrunn: «*Damen i butikken kom bort og ba oss gå fra butikken. De hadde ikke noe der som passet til oss, som hun sa.*»

Noen av ungdommene fortalte at de derfor hadde blitt veldig bevisste på å vise at de oppførte seg pent. Shirin (29) fortalte at hun ofte tenker på dette: «*Henda opp, og «Hei, jeg gjør ikke noe galt».*

Jeg kan føle på det, og jeg kan også føle på det når jeg er i butikker med andre innvandrere eller familien min. På behandlingen vi får, og det at man ser at folk følger etter, men det er litt vanskelig å komme med eksempler.»

Flere av kommentarene i spørreundersøkelsen handler også om dette, for eksempel skriver en 18 eller 19 år gammel muslimsk jente, som oppgir å være født i Norge, om hvordan hun opplever å bli fotfulgt i butikker. En 17 år gammel jente fra Asker skrev at ansatte i butikker følger etter henne flere ganger i uka, og at hun tenker dette er for å sjekke om hun stjeler:

«Jeg blir på en måte forfulgt hver gang jeg handler i en dyr klesbutikk».

«Ansatte følger etter meg i butikken for å se om jeg stjeler.»

En 18 år gammel gutt fra Oslo som oppga å være født av én eller to utenlandsfødte foreldre, skrev:

«De antar at ungdommer med en annen hudfarge skal stjele.»

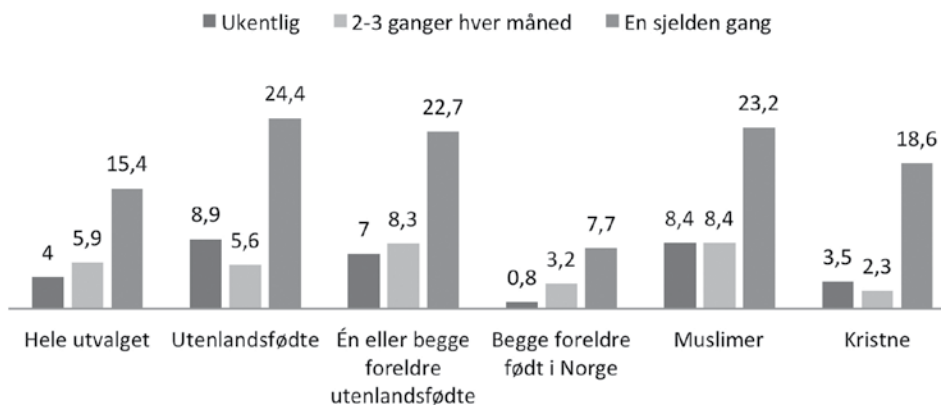
Følelsen av indirekte å bli beskyldt for å stjele kommenteres av flere. En 16 år gammel jente fra Oslo skrev om hvordan hun opplever å bli «passet ekstra godt på» av vektere:

«Meg og en venninne var på H&M. Vi skulle til prøverommet. Vi har begge utenlandsk bakgrunn. Vi skulle prøve klær. Da tilkalte H&M vekter som «passet på» at vi ikke stjal. Når vi gikk for å betale, gikk vekteren. Han stirret på oss hele tiden og fulgte etter oss. Det var noen etnisk norske jenter der som gjorde det samme som oss, som vekteren ikke brydde seg om i det hele tatt.»

En annen 16 år gammel jente fra Oslo skrev dessuten at hun hadde opplevd å bli beskyldt for å snike i køen, og ble fortalt «*at jeg burde «lære meg de norske lovene».* Alle som sto i kø og kassedamen så på, men ingen sa noe.»

” ***Jeg blir på en måte forfulgt hver gang jeg handler i en dyr klesbutikk.***

De av respondentene som oppgir å ha opplevd rasisme, diskriminering eller urettferdig behandling osv. i butikker/ på kjøpesentre - sortert etter ulike bakgrunner

Nær 10 prosent oppgir å regelmessig oppleve rasisme, diskriminering eller forskjellsbehandling på en arena som gaten. Dette er urovekkende høyt.

Blant andelen som oppgir å ha én eller to utenlandsfødte foreldre er det over 15 prosent som oppga å oppleve slikt regelmessig, og for dem som oppga at de ikke er født i Norge er tallet ganske likt. For dem som oppga at de er muslimer, oppga nesten 17 prosent at de opplever slikt regelmessig, mens for dem som oppga at de er kristne er andelen under 6 prosent.

Kollektivtrafikk

Kollektivtrafikken er, i likhet med offentlige steder som gaten, en arena der flere av ungdommene oppga at de hadde opplevd rasisme, diskriminering eller urettferdig behandling på grunn av bakgrunnen sin. Mohamed (17) fortalte at han ofte har en følelse av at andre passasjerer ikke vil sitte ved siden av ham, og følelsen av at det forventes at han sniker ved kontroll:

«Ofte flytter eldre seg, hvis jeg setter meg ved siden av dem på bussen (...) Og noen ganger, når det er billettkontroll, så er det som om de forventer at jeg ikke har billett. At det er typisk liksom. Og det er kjipt.»

Haydar (25) fortalte at en opplevelse moren hadde på trikken i Gøteborg, mens han var med, var hans første opplevelse av hverdagsrasisme, og at han siden har opplevd det et par ganger i mer voksen alder:

«Jeg husker det var én gang, første gangen jeg ble obs på det, og det var på trikken i Gøteborg. Det var en litt full trikk, og så satt vi på langt, og så stoppa vi, og noen gikk av, så det ble ledig sete. Så skulle moren min sette seg, og da tok dama som satt der, hun var svensk, og satte seg ut, for å blokke, så moren

” *Ofte flytter eldre seg, hvis jeg setter meg ved siden av dem på bussen.*

” ...så jeg reiste meg og spurte «Vil du sitte?» Og han bare «Nei, takk, jeg vil ikke ha din plass, brunost!»

min ikke fikk sette seg. Og da var jeg ganske ung. Jeg tror det er det som sitter igjen mest, som mitt første møte med ordentlig hverdagsrasisme. Og jeg husker hvordan moren min reagerte. (...) Men selv nå, når jeg har blitt eldre så har jeg opplevd det to ganger, at jeg reiser meg for noen som ikke vil sitte. Én gang på trikken og én gang på bussen, og begge gangene så var det for eldre menn. Han ene var veldig ekstrem da, det var på bussen. Han sto og holdt seg, og ble jeg så sjokkert over at ingen reiste seg, så jeg reiste meg og spurte «Vil du sitte?» Og han bare «Nei, takk, jeg vil ikke ha din plass, brunost!»

Amina (21) har flere ganger observert andre med minoritetsbakgrunn bli skjelt ut eller bli behandlet urettferdig. Hun er bekymret for utviklingen:

«Jeg opplever at folk tar seg større friheter ovenfor folk som ikke er etnisk norske. At man tillater seg å være frekkere og si stygge ting til fremmede folk som man kanskje ikke ville ha gjort til noen andre. (...) Jeg har i hvert fall opplevd flere ganger at folk har begynt å skjelle ut andre på bussen og si rasistiske ting. En gang så var det bussjåføren som ble kalt for «jævla neger» og sånn, og skjelt ut av en passasjer. Og andre ganger har det vært.. Ja, det er som regel folk som ser litt rusa eller litt ustabile ut, som begynner å skjelle ut andre.»

Laila (30) fortalte om et par ganger da hun synes det var vanskelig å vite om skjellsordene var rettet spesifikt mot henne, men at hun opplevde det som ubehagelig:

«Jeg bodde på Bjølsen, og så skulle jeg ta bussen hjem. Og så satt jeg og ventet nede ved Oslo S, på 54-bussen, som kommer der. Og da kommer det en mann forbi, og det var sikkert ikke rettet bare til meg, for det satt andre mørke der og. Så sier han «Svartinger og kakkerlakker overalt». Et eller annet sånt. Og jeg bare «Oi».»

Kommentarene fra spørreundersøkelsen forteller også om at flere av ungdommene i vårt utvalg hadde opplevelser med rasisme i kollektivtrafikken:

” Jeg opplever damer som reiser seg fra setet fordi jeg som mørkhudet setter meg ved siden av dem.

En gutt på 19 år fra Oslo krysset av for at han opplevde rasisme og diskriminering i kollektivtrafikken to-tre ganger i måneden (på både buss, trikk og T-bane), og skrev: «Jeg opplever damer som reiser seg fra setet fordi jeg som mørkhudet setter meg ved siden av dem.»

En jente på 15 år skrev at hun «en sjelden gang» opplevde at: «Folk flytter seg, eller ser at det er ledig og vil egentlig sette seg ned, men velger å ikke sitte likevel. Jeg tenker bare at sånne folk vil det alltid være, uansett hva.»

Det samme opplevde en 22-23 år gammel jente fra Oslo, som ikke er født i Norge: «Jeg merker at noen ganger så unngår særlig eldre herrer å sitte ved siden av meg, selv om det er fullt. Og det bekreftes ved at de alltid setter seg ned ved siden av noen andre med én gang det blir ledig.»

En 17 år gammel kristen gutt som ikke er født i Norge kommenterte også: «Når mennesker bytter sitteplass når jeg setter meg ved siden av dem.»

Noen av kommentarene handlet også om billettkontroll, og at ungdommene opplevde at de ble spurt om billett på grunn av bakgrunnen deres:

En jente på 17 fra Bærum krysset av for at hun opplevde rasisme og diskriminering to-tre ganger i måneden og skrev: *«På toget blir jeg noen ganger spurt om billett selv om jeg sitter i ubetjent-vognen. Ingen andre blir spurt om å vise reisekortet sitt.»*

En 18 år gammel gutt fra Oslo kommenterte at han *«sitter i den ubetjente vognen, men blir alltid spurt om billett»* og krysset av for at dette skjer én gang i uka.

Flere av kommentarene handlet først og fremst om kommentarer og ukvemsord.

En 18-19 år gammel jente fra Oslo, som ikke er født i Norge skrev at hun ble: *«Ble fortalt av fremmede at jeg måtte gå av bussen på grunn av det at nasjonaliteten min passet ikke inn i det norske samfunnet.»*

En 18 år gammel jente fra Oslo skrev om en hendelse fra T-banen: *«En gang var det en dame på bussen som gjentatte ganger kalte oss utlendinger og ikke viste noe respekt. En annen gang ble jeg bedt om å reise meg opp fordi jeg var utlending, og det var en «norsk T-bane».»*

En 17 år gammel jente fra Oslo skrev at hun har blitt fortalt at hun ikke bør gå med hijab av en fremmed på T-banen.

En som ikke oppga kjønn eller alder skrev dette: *En gang jeg var på vei hjem og satt på bussen. Da sa en mann «faen, jævla muslimer» og begynte å si mange dårlige ting til meg. Det var mange andre som satt på bussen. Ingen sa noen ting. (ukjent kjønn og alder)*

En 19 år gammel gutt fra Oslo kommenterte at: *«Gamle folk pleier å komme med kommentarer.»* og en muslimsk jente på 18-19 år fortalte at hun har blitt bedt av en fremmed om å *«dra tilbake der hun kom fra»* fordi hun snakket på et annet språk.

En 16 år gammel jente fra Oslo som oppga at én eller begge foreldre er utenlandsfødte skrev: *«Jeg opplever at det er mye blikking, og at personer setter seg ved siden av meg og snakker om meg. Ikke positivt, men negativt.»*

Et par av kommentarene fra respondentene i spørreundersøkelsen handlet om nedsettende kommentarer om hvite ungdommer:

En 17 år gammel jente fra Oslo som oppga å være født av to norskfødte foreldre, krysset av for en sjelden gang, og skrev: *«Ble kalt «potet» av en tilfeldig person på et T-banestopp.»*

En annen 17 år gammel jente krysset også av for at hun hadde opplevd rasisme eller diskriminering i kollektivtrafikken, *«en sjelden gang»*, og skrev: *«En gang på bussen ble jeg kalt en stor og stygg potet.»*

” På toget blir jeg noen ganger spurt om billett selv om jeg sitter i ubetjent-vognen. Ingen andre blir spurt om å vise reisekortet sitt.

” En gang jeg var på vei hjem og satt på bussen. Da sa en mann «faen, jævla muslimer» og begynte å si mange dårlige ting til meg. Det var mange andre som satt på bussen. Ingen sa noen ting.

Også av kommentarene fra spørreundersøkelsen er det tydelig at flere av respondentene er vitner:

16-17 år gammel jente født i Norge av to foreldre som også er født her kommenterte: «*Har sett ikke-etnisk norske kvinner med barnevogn ikke «få komme på» bussen fordi sjåførene ikke åpner bakdøren slik at de kan slippe på med barnevognen. Deretter har bussen bare kjørt videre.*»

Og en 20-21 år gammel kristen jente fra Oslo, født i Norge av én eller to foreldre født i et annet land, skrev: «*Rasistiske kommentarer, eller skeptiske blikk. Eller rasisme utøvd mot andre minoriteter på bussen.*»

Regelmessige opplevelser (2-3 ganger hver måned eller oftere)	Buss	T-bane	Trikk	Tog
Hele utvalget	9,1%	6,9%	5,6%	2,8%
Én eller begge foreldre utenlandsfødte	14,5%	12,2%	10%	3,3%
Utenlandsfødte	14,5%	12,2%	10%	3,3%
Muslimer	13%	11,9%	8,7%	6,5%
Kristne	8,3%	5,9%	4,8%	3,6%
Begge foreldre født i Norge	4,5%	3,6%	2,8%	1,6%

Som vi kan se er det noen markante forskjeller på hva ungdommene har oppgitt hvis vi sorterer de ulike gruppene etter bakgrunnsfaktorene de har oppgitt. Også her er det de som oppga å være født av én eller to utenlandsfødte foreldre, samt muslimer, som er de gruppene som også har oppgitt å oppleve mest og oftest.

Offentlige eller private tjenestemenn

Mange ungdommer i Oslo-området, særlig ungdommer med minoritetsbakgrunn, opplever at de blir stoppet ofte i angivelig tilfeldige kontroller, og at dette kan være belastende. Ungdommene vi har vært i kontakt med bekrefter dette bildet. Flere av ungdommene vi har intervjuet forteller at de har opplevd å bli stoppet for slik tilfeldig kontroll av politiet eller vektere flere ganger. Både Mohamed (17) og Aran (21) forteller at de opplever dette ofte:

«Jaja. Jeg ligner tydeligvis på mange. En gang så løp jeg. Jeg orka ikke å snakke med dem. Jeg kunne ikke bli tatt for noe, liksom. Jeg orka bare ikke å snakke med dem. Jeg visste de skulle stoppe meg. (...) Jeg pleide å oppleve det veldig ofte.» (Aran)

«Jeg blir ofte stoppa av politiet. Skjønner jo det, det er jo mange kriminelle. Som regel pleier de å forklare hvorfor, men ikke alltid. Det er ikke alltid de er hyggelige heller. Særlig hvis de tror at de har tatt riktig person. Det er litt kjedelig. Folk kikker jo, og de kan tro at jeg har gjort noe, sjøl om jeg ikke har det. Det er litt ekkelt.» (Mohamed)

Haydar (25) fortalte at han flere ganger hadde blitt stoppet på kveldstid i sitt eget nabolag hvis han var ute seint på kvelden. Én gang måtte han forklare seg fordi han var ute og spaserte og luftet tankene en natt han ikke fikk sove, like etter at kjæresten hans hadde vært utro. En annen gang var det tydelig at politiet ikke trodde ham da han sa at sykkelen han syklet på var hans:

«Veldig fin sykkel du har der». Og jeg «Ja, jeg har laget den selv». Og de bare «Åja, så du har ikke funnet den ute?» Og jeg bare «Nei, jeg har ikke funnet den ute. Hadde jeg gått rundt med en svær hengelås da?» Så de hinta jo til at jeg hadde stjålet den, det var litt mer sånn «Ja, hvor har du kjøpt den», og sånn, og «Hvorfor er du ute så sent?» og «Skal du møte noen?» og sånne spørsmål, da.» (Haydar)

At noen ungdommer opplever dette ofte og at det kan føre med seg den samme følelsen av å bli mistenkeliggjort som vi har vært inne på i forhold til andre arenaer, bekreftes av noen av kommentarene om politiet eller vekteres kontroller fra spørreundersøkelsen:

En 18-19 år gammel gutt, hindu, født i Norge av norskfødte foreldre, skrev: *«Politiet har stoppa meg tilfeldig på gata sånn 1-2 ganger i måneden, kanskje til og med mer.»*

En annen gutt på samme alder, også født i Norge av norskfødte foreldre, skrev: *«Jeg har opplevd mye dårlig behandling. For eksempel hvis noe er stjålet, så blir jeg automatisk beskyldt for det, eller folk tror det er jeg som har gjort noe galt, foran andre. Jeg blir alltid tilfeldig searched på forskjellige steder når norske kompiser ikke blir det.»*

En 22-23 år gammel jente fra Oslo, som ikke er født i Norge skrev: *«Vektere er alltid skeptiske til meg ute på byen, og av og til slipper jeg ikke inn sammen med vennene mine. En gang var jeg til og med helt edru, og slapp likevel ikke inn.»*

” Det er ikke alltid de er hyggelige heller. Særlig hvis de tror at de har tatt riktig person.

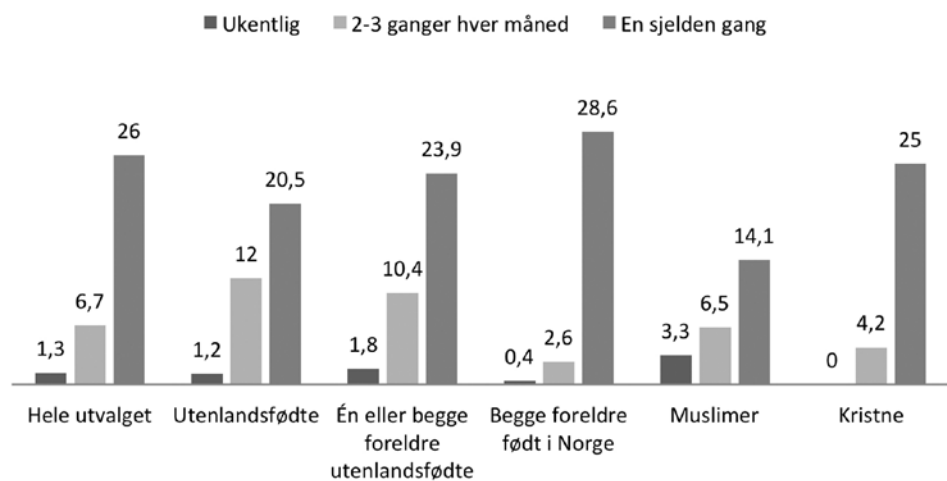
” Politiet har stoppa meg tilfeldig på gata sånn 1-2 ganger i måneden, kanskje til og med mer.

Disse ungdommene utgjør ikke en veldig stor andel av utvalget, men de vi har snakket med som opplever dette ofte, fortalte at det er både ubehagelig og belastende. Som flere av informantene var inne på kan det medføre at en føler seg mistenkeliggjort. Å føle seg mistenkeliggjort fra myndighetspersoner svekker tilliten til myndigheter. På samme måten som noen har utviklet et vanskelig forhold til lærere, fortalte noen av ungdommer om problemer med å stole på politiet og myndighetspersoner, på grunn av mistilliten som ble bygget opp i ungdomstiden.

Det er få som forteller om opplevelser på andre arenaer som involverer offentlige tjenestemenn, men en jente på 18 år fra Oslo skrev denne kommentaren om en opplevelse med en Nav-ansatt:

«På Nav, en dame kalte bestemor «en utlending som snylter».

Har du opplevd å bli stoppet av politiet i tilfeldig kontroll?

Av det totale utvalget vårt oppgir 8 prosent at de opplever å bli stoppet i tilfeldige kontroller regelmessig, noe som er ganske oppsiktsvekkende. Og hvis vi isolerer den andelen som oppga å være muslimer, stiger tallet over dem som opplever å bli stoppet regelmessig til 9,8 prosent. Og for den andelen av utvalget som oppga å være født av én eller to utenlandsfødte foreldre, er prosentandelen som opplever regelmessige kontroller 12,2 prosent; for de som oppga at de ikke er født i Norge, 13,2 prosent. Det er også et klart flertall av dem som krysset av for slike kontroller «ukentlig» som også oppga at én eller begge foreldrene var født utenfor Norge.

Hatkriminalitet og hatefulle ytringer

Flere av ungdommene vi har intervjuet fortalte at de har hatt skremmende opplevelser med nynazister og høyreekstreme miljøer i løpet av oppveksten. Noen har også hatt opplevelser med enten hatefulle ytringer eller hatkriminalitet.

Noah (20) fortalte om en kveld han var hos en kompis, og en bekjent begynte å dra jødevitser. Kvelden endte med at vedkommende ropte hatefulle ytringer etter ham, som han anmeldte til politiet i ettertid:

«Jeg var ute hos en kompis, og jeg hadde ikke drukket. Så satt det to stykker der, som jeg ikke kjente, og slang jødevitser. Så jeg bare ventet på å kunne drite ham ut, slik jeg pleier. «Kan du ikke gjenta?» spurte jeg. Og han svarte «Hvis en jøde løper mot en vegg hva treffer først, nesa eller pikken? Og så snakka ikke vi mer sammen. Men da vi skulle gå så kom han fyren løpende og ropte «Du skulle brent opp! Hele familien din skulle brent opp!»

Shirin (29) fortalte om hvordan noen tagget ned huset deres da hun var yngre, og på den måten signaliserte at familien hennes ikke var velkommen. Aisha (28) og Laila (30) fortalte om en gang de var på vei til ei venninne, og det plutselig kjørte forbi en bil med sørstatsflagg hengende ut av vinduet og «Kill all the niggers» høyt fra bilstereo. På den tiden blomstret det opp et nynazistisk miljø der de bodde, og de forteller at moren deres var bekymret for dem, og at de ble skremt selv.

Veronica (28) opplevde også en oppblomstring av et nynazistisk miljø mens hun gikk på folkehøyskole hvor hun, som én av to, fikk beskjed om at de «fulgte med på henne»:

«En av mine mest skremmende opplevelser er fra folkehøyskolen, men det var ikke på selve skolen. Mens jeg gikk der så var det en ny oppblomstring av et nazistisk og rasistisk miljø i området. (...) Og på det utestedet vi pleide å gå på, så var det en kveld hvor det var noen nazister der. Da hadde de sagt til noen andre elever på skolen, for det var meg og annen jente som gikk der som var mørke, de sa at de hadde sett oss og fulgte med på oss, og at de måtte sørge for at vi ikke gikk ut på byen der, og.. Og til hun andre jenta hadde de kommet med noen kommentarer og sånn. Til henne. Og sagt at «utestedet ikke var for negere», eller noe sånt.

Men da satte skolen inn tiltak, og da var det sånn at jeg og hun jenta ikke fikk lov til å gå aleine, for eksempel. Og hvis vi skulle på byen, så måtte liksom noen alltid sørge for at vi alltid var under oppsyn, på en måte, noe som er.. Det er jo drittdryt at man skal bli så.. Men jeg ville jo ikke gå noe sted, for man blir jo så redd for at noe skal skje.»

Seinere i samtalen legger hun til:

«Og så har jeg jo blitt banket opp en gang. Og utgangspunktet for det tenkte jeg var hatkriminalitet på grunn av legningen min, men det var også kommentarer om etnisiteten min. Hva det egentlig handlet om, om det var fordi jeg var

” **Du skulle brent opp! Hele familien din skulle brent opp!**

” **... Og så har jeg jo blitt banket opp en gang.**

lesbisk, om det var fordi jeg var brun, eller fordi jeg bare var provoserende, det er et sammensurium. Men da det skjedde, så var det ytringer som både gikk på den seksuelle legningen min, og på etnisiteten min. Og det var på byen, utenfor et utested i Oslo.

Jeg gikk hjem fra byen med min daværende kjæreste, og så var det en gutte-gjeng som begynte å rope «Jævla lesbefæen» eller noe sånt, etter oss. Så gikk jeg inn i en konfrontasjon med dem, og så var det diskusjon fram og tilbake. Til slutt ble han ene forbanna, og tok tak i hodet mitt og knocka det i kneet mitt, og så begynte resten av gjengen å banke og slå på meg. Det var helt ekstremt.. (...)

Først dro jeg på legevakta, så ringte jeg politiet, og så dro jeg til politistasjonen for å anmelde det. Der ble jeg tatt inn til avhør med en gang. Jeg hadde vitner, folk som hadde sendt meg en melding etterpå, og fortalte at de hadde sett det. Og det var jo på gata, rett utenfor utestedet, så det var jo masse overvåkingskameraer og sånn. Men den ble jo henlagt. Så klart.

” Og jeg var så usikker og sliten, så jeg bare gjorde ikke noe mer med det. For når det bare blir henlagt, så blir man så.. Ja, jeg vet ikke jeg. Og så gidder man ikke. Og det er jo jævlig dumt.

De kalte ikke inn vitner eller noen ting. Kjæresten min ble ikke engang kalt inn, og hun var jo der og sto der hele tiden. Så saken ble bare henlagt. Og jeg var så usikker og sliten, så jeg bare gjorde ikke noe mer med det. For når det bare blir henlagt, så blir man så.. Ja, jeg vet ikke jeg. Og så gidder man ikke. Og det er jo jævlig dumt.»

Også et par av kommentarene fra spørreundersøkelsen vitnet om at respondentene hadde opplevd alvorlig hatkriminalitet, men vi vet ikke mer enn det helt grunnleggende om de to ungdommene som skrev kommentarene:

18 år gammel gutt som oppga at han har én eller to utenlandsfødte foreldre skrev: «Jeg har blitt banket opp på grunn av hudfargen min»

16-17 år gammel muslimsk gutt fra Oslo, født av én eller to utenlandsfødte foreldre, kommenterte: «En mann slo meg ned på grunn av hudfargen min. Jeg ringte politiet og de fant ham.»

«Hvor kommer du egentlig fra?»

I flere av samtalene kom vi innom spørsmålet «Hvor kommer du egentlig fra?», og hvordan det oppleves å bli spurt om dette gang på gang. Særlig én, kanskje to, av informantene hadde dette som sin største opplevelse av diskriminering på bakgrunn av etnisitet; de fortalte at de opplever å ikke fullt ut ha definisjonsretten over egen etnisitet, og ikke får aksept for den norskheten de føler. Sophia (26) sa hun er litt sliten av at det ikke godtas når hun svarer at hun er norsk.

«Min greie har liksom vært at hele tiden, når jeg møter nye mennesker, så får jeg veldig ofte den der «Hvor er du fra? Hvor er du egentlig fra?» og det der. Jeg har fått med meg en veldig sterk norsk tilhørighet hjemmefra, og så har vi bodd mye i Sør-Afrika, og reist mye dit, så jeg har en veldig sterk tilknytning dit også, fordi jeg har god kontakt med familien min der, og sånne ting. Men så har jeg liksom min norske familie også, og vi har vokst opp sammen, og pappa er jo veldig norsk, på mange måter.

Og når jeg møter nye folk så er det hele tiden den der «Å, hvor er du fra?» Og det liksom aldri blir godtatt å si norsk. Den synes jeg er litt slitsom, og at det på en måte handler mer om at du hele tiden blir plassert utenfor det du selv definerer deg som. Selv om jeg definerer meg som norsk med sørafrikansk bakgrunn, blir jeg liksom hele tiden.. Jeg sammenligner det litt med det å være musiker, og så jobber du litt som lærer ved siden av, og så spør folk hva du driver med og så sier du «musikk, men jeg jobber litt som lærer». «Åja, så du er lærer.» Ikke sant? Folk velger for deg. «Åja så du er fra Sør-Afrika.» Javel..»

Johanne (25) som har romani-/taterbakgrunn har opplevd lignende, og fortalte at folk blir forvirret når de spør henne hvor hun «egentlig» kommer fra.

«Ja, det skjer hele tida. «Hvor er du fra opprinnelig, jeg mener foreldrene dine og besteforeldrene?», «Ja, de er norske, fra Norge» Og da skjønner de ingenting. Jeg synes jo det er litt hyggelig, for da ser jeg kanskje litt eksotisk ut. Men samtidig, det er 2017, er vi ikke over det der? For lengst! Hvorfor er det et viktig spørsmål? Sier man at man er norsk, så er vel man vel norsk da? (...) Jeg har ikke behov for å si at jeg er tater, sånn med en gang. Jeg er norsk, ferdig med det.»

Shira (22) fortalte at hun opplevde å bli kategorisert som «jøden» i skolesammenheng, men at hun er «heldig med» utseende sitt og slipper unna disse spørsmålene fordi hun ser så norsk ut:

«Men det jeg tror er at jeg har vært, jeg vet ikke jeg, «heldig med», det er stygt å si, men at det er at ingen tror at jeg er jøde. Du kan ikke se det på gaten. I motsetning til en venninne av meg som ser ut som om hun er fra Midt-Østen, hun får jo alltid spørsmål om «hvor er det du er fra?» Og så gjetter de. Og så går de gjennom alle andre land i Midt-Østen, helt til de skjønner at det er Israel, og da kan det bli problematisk. Og dette er sånn hun har opplevd fra randoms, hvis hun har vært i en kebabsjappe, eller ute på gata, eller ute på byen. Hvor som helst så kan folk helt random stille henne spørsmål ut av det blå, og så vet hun ikke helt hva hun skal gjøre. Jeg har jo hatt motsatt, at folk nesten ikke har trodd på meg når jeg har sagt at jeg er jøde, fordi jeg passer ikke inn i deres bilde.»

” **Hvor er du fra?
Hvor er du egentlig fra?**

” **Hvorfor er det et viktig spørsmål?
Sier man at man er norsk, så er vel man vel norsk da?**

” Det blir nesten som om du har et eller annet, en vorte eller noe, i panna. Og du vet veldig godt at du har den der, og så skal likevel alle som møter deg påpeke at «Du har noe der».

Aldri helt norsk – Alltid en representant

Å oppleve spørsmålet «Hvor kommer du egentlig fra?» kan oppleves særlig sårt når det var en konstant påminnelse om annerledeshet. Sophia (26) forteller at hun er klar over at det nok ikke ligger så mye bak selve spørsmålet, men at det er slik det føles:

«Jeg vet at det ofte ikke ligger så mye bak det, men det er en evig påminnelse. Det blir nesten som om du har et eller annet, en vorte eller noe, i panna. Og du vet veldig godt at du har den der, og så skal likevel alle som møter deg påpeke at «Du har noe der». For du vet det jo, må du liksom alltid si det.»

Veronica (28) var inne på det samme. Hun fortalte at hun heller aldri blir akseptert som helt norsk fordi den ene forelderen hennes ikke er født i Norge:

«Store hendelser kan være vonde og fæle, men det er den der subtile, dagligdagse rasismen som er verst. Å aldri være norsk nok. Når det kommer til å snakke om flyktninger, for eksempel, så er det liksom «De kommer til landet vårt og gjør det og det», men det å være født norsk, og være så juridisk norsk som man bare kan, og likevel ikke være norsk, da handler det bare om at folk er opptatt av farge.»

Og den rasismen der føler jeg at veldig få anerkjenner og aksepterer. Da er det liksom sånn «Ja, men det handler jo om de somalierne som kommer og snyter på skatten» og alt sånn, men det gjør ikke bare det heller. Det handler om at man kan være fra Kolbotn og ha gått på ski og ha selbuvotter, og allikevel blir du diskriminert. Og den rasismen er så utrolig skjult og farlig. Og jeg kunne på en måte ønske at flere var klar over at den eksisterte. Det er en viktig ting å snakke om, det òg.»

Sophia (26) koblet også denne følelsen av annerledeshet eller utenforskap til behovet noen av ungene hun vokste opp med på østkanten hadde for å identifisere seg med for eksempel foreldrenes fødeland - at det handlet om at de, som ungdom med den bakgrunnen de har, var fratatt muligheten til å definere seg selv som norske.

” Jeg prøvde i sykt mange år å bare være så norsk som mulig, og på en måte ikke ha noen ting med det nigerianske å gjøre.

«Det synes jeg er kjempeskummelt, når barn som er født og oppvokst i Norge, som egentlig har en utrolig sterk norsk identitet, og så blir de fortalt av folk rundt at de ikke er norske. Jeg synes det er veldig provoserende, og veldig skummelt. Det lager et stort skille.»

Særlig sårt opplevdes det i situasjoner der ungdommen i utgangspunktet ikke hadde noe forhold til den utenlandsfødte forelderens kultur, slik Veronica (28) fortalte:

«Jeg prøvde i sykt mange år å bare være så norsk som mulig, og på en måte ikke ha noen ting med det nigerianske å gjøre, ikke kunne noe om kulturen, ikke reise dit, ikke gå med noen klær, alltid rette ut håret. Altså, det er bare de siste årene jeg virkelig har jobbet med meg selv og akseptert dobbeltheten. Jeg har i veldig mange år bare prøvd å være så gjennomsiktig og hvit som mulig. (...) Men helst hadde jeg sikkert blitt glad hvis.. Ja hvis man ikke la merke til at jeg

var noe annet, da. Og det gjør noe med hele bildet av en selv, når en kjemper imot sannheten, på en måte. Og man er så sårbar på den tiden.»

Også ungdommer med to utenlandsfødte foreldre fortalte om følelsen av at det ikke var opptil dem selv å definere seg som norske. Amir (25) er født i Norge og føler sterkt tilhørighet til Norge, likevel slipper han sjelden unna med å svare at han er norsk:

«Når de ser meg, så ser de at jeg kanskje ikke ser så norsk ut, og spør «Hvor kommer du fra?» Og da sier jeg at jeg kommer fra Norge. «Men hvor kommer du egentlig fra?» spør de da. «Egentlig er jeg født i Tønsberg, men jeg er vokst opp i Oslo.» Og da skjønner de liksom hva jeg vil fram til da, og så spør de heller «Hvor kommer foreldrene dine fra?» Og de kommer fra Iran. Og da er det sånn «Åja, men da er du norsk da, siden du er født og oppvokst her?» «Ja». Mens det er andre som sier «Åja, for jeg ser at du ikke ser så norsk ut.» Og det er da jeg begynner å tenke, «Ja, men hva er egentlig definisjonen av norsk?» Og da tenker jeg det egentlig er litt smårasistisk å tenke at bare fordi jeg har mørkt hår og brune øyne, så er jeg ikke norsk.»

Amir understreker at han tror de som spør som regel handler i god tro, men at han synes det er litt trist likevel. Men man opplever ikke dette skillet eller denne annerledesheten bare overfor de med hvit hud og majoritetsbakgrunn, men også fra andre ungdommer med minoritetsbakgrunn:

«Det blir liksom forventet at, spesielt hvis du er fra Stovner, så skal du liksom være «Yo». (...) Det er en ganske liten boks man blir putta i. Og det med tilhørighet og identitet er så store begreper å legge lokk på.. Du blir fratatt så mye av din egen identitet. For det er når du mister din egen identitet, eller du blir fratatt muligheten til å velge.

Det er da den rasismen vi snakka om i stad oppstår, det er da du knytter deg veldig til én side. Og følger med på at alle andre gjør det. Det er en veldig liten ting egentlig, men jeg tror det er den type rasisme jeg føler at jeg har møtt. Forventningene om, eller tanken om, hva det vil si å ha en annen etnisk bakgrunn.» (Sophia)

Og her er Sophia (26) inne på noe annet flere av ungdommene forteller om, følelsen av å være en representant, enten det er for hele eller deler av gruppen «ungdom med minoritetsbakgrunn», eller det er for «innvandrere generelt», og å ikke bli sett som det selvstendige individet man er. Både Bushra (19) og Adam (24) snakket om denne følelsen:

«At man blir litt sånn talsperson, det føler jeg. (...) I og med at jeg er oppvokst i et muslimsk hjem, så er det sånn at jeg fort blir til en talsperson for alle muslimer, eller alle norskpakistanere og så videre. Og det er nesten litt sånt man ikke kommer unna. Jeg føler at det er et litt evig mas. Det er fort gjort at man blir en type talsperson på grunn av bakgrunnen din, og det synes jeg blir litt slitsomt.» (Bushra)

” Det er fort gjort at man blir en type talsperson på grunn av bakgrunnen din, og det synes jeg blir litt slitsomt.

” At uansett hva du gjør, på både godt og vondt, så blir du en representant for dem som har samme bakgrunn som deg. Dine handlinger vil alltid reflektere, eller forklares ved, din minoritetsbakgrunn.

«Jeg tenker at det å være representant for «sånne som deg» i hermetegn, det kjenner man på uansett, bare ved å tilhøre en minoritet. Det er litt det som er, vi kan kalle det majoritetens privilegium, og minoritetens byrde. At uansett hva du gjør, på både godt og vondt, så blir du en representant for dem som har samme bakgrunn som deg. Dine handlinger vil alltid reflektere, eller forklares ved, din minoritetsbakgrunn.

«Den slutningen fra individ til gruppe, den sitter veldig løst. Hvor til og med noen drar den så langt som til å spørre deg ut «Ja, men du, hva tenker du egentlig om – sett inn en random person med bakgrunn som deg selv, som gjorde et eller annet – og så blir du bedt om å ta stilling til det. La oss si at det var en innvandrer med afrikansk bakgrunn som hadde overfalt noen. «Hva tenker du om det, Adam?» Hvor den tanken som slår deg er «men unnskyld meg, hvorfor spør du meg? Har jeg spurt deg om hva du mener om noe Per i Årnes gjorde i går»» (Adam)

Andre steder

På noen av arenaene i kartleggingen oppga færre respondenter å oppleve rasisme, diskriminering eller urettferdig behandling. Dette kan være fordi noen av disse var for vagt definert, som «fritidsaktiviteter», mens andre kanskje var for spesifikke, «i parker». Nedenfor går vi gjennom noen av disse og ser på både det som har kommet fram i intervjuene og i spørreundersøkelsen.

Fritidsaktiviteter

De færreste av ungdommene vi har snakket med fortalte om mange eller gjentatte opplevelser i forbindelse med organiserte fritidsaktiviteter, som musikk eller idrett. Det var imidlertid noen, og gjaldt flere av ungdommene som er født av én eller to foreldre født utenfor Norge som vi intervjuet, og som sa at den samme følelsen av å bli behandlet annerledes, også går igjen her.

«Det var ikke mest på skolen, men jeg spilte fotball. Og selvfølgelig var treneren faren til et av barna i klassen. Så da merka man en del favorisering der. Det var ikke nødvendigvis rasisme, men det begynte å skurre for meg der. (...) Noe av det som irriterte meg mest, var når sønnen til treneren sparker ballen til helvete, og sier til treneren at det var jeg som gjorde det. Og treneren ba meg om å gå inn i buskaset og hente den. Og det skjedde mye, egentlig. (Awar, 22 år)

Mange av kommentarene i spørreundersøkelsen var bare «fotball», og flere av informantene bekreftet at det nok forekommer en del både på fotballbanen og – tribunen. I lagidrett og konkurranseidrett er det også flere av både informantene og respondentene i spørreundersøkelsen som kommenterte at de føler seg utelatt, eller at de etniske norske spillerne favoriseres. Haydar (25) fortalte at han ble sittende på benken, selv om han var lagets toppscorer, og at han følte at det handlet om den nye trenerens holdninger mot ham:

«Jeg spurte hvorfor, jeg hadde jo vært på alle treningene, bare ikke kunnet løpe. Etter hvert kom jeg skikkelig på kant med henne. Fordi hver gang satte hun meg inn kun hvis vi lå under, eller hun trengte noen mål, og så begynte hun å benke meg igjen. Så det var veldig, veldig spesielt. Det var ikke før helt i slutten av en sesong hvor hun ble syk, at vi fikk en annen lagleder, og som ringte meg personlig og sa at hun syntes at jeg hadde blitt dårlig behandlet og at jeg kunne komme tilbake og få fast spilletid, som før.»

Flere av informantene fortalte at det ofte faller stygge kommentarer om etnisitet eller hudfarge i forbindelse med lagidrett eller konkurranser, og at det da brukes som en strategi fra motstanderen, for eksempel for å få noen til å bli så sinte, eller reagere på en sånn måte, at de får rødt kort eller gjør noe dumt. Flere av guttene, men også noen av jentene, fortalte at de anser dette som ganske vanlig. Dette reflekteres også i et par av kommentarene i spørreundersøkelsen.

En 20-21 år gammel jente med samisk bakgrunn skrev: *«Har opplevd å bli kalt stygge ting av det andre laget under en fotballkamp. Dommere har også hatt dårlige holdninger mot laget mitt på grunn av at vi var samer.»*

” Har opplevd å bli kalt stygge ting av det andre laget under en fotballkamp. Dommere har også hatt dårlige holdninger mot laget mitt på grunn av at vi var samer.

Og en 21-22 år gammel muslimsk jente, født i Norge av én eller to utenlandsfødte foreldre, kommenterte: «Du ble sett på som ikke god nok om du ikke var norsk, særlig når det gjaldt idrett.»

Jobb

Mange av ungdommene vi har snakket med er såpass unge at de ikke har så mye erfaring fra arbeidslivet, eller jobbsøking. Antall respondenter og svar på dette punktet er derfor såpass lavt at tallene ikke kan tillegges særlig vekt.

Flere av dem vi har intervjuet fortalte at de ikke har opplevd rasisme eller diskriminering i forbindelse med jobb eller jobbsøking. De fortalte at de er usikre, men at dette er noe de tenker mye på, er redde for å bli utsatt for, eller har et bevisst forhold til. Marwa (28) fortalte at hun har søkt på mange jobber, men at hun ikke blir kalt inn på intervju, og at hun har sluttet å bruke mellomnavnet sitt «som ikke bare er utenlandsk, men også muslimsk».

Haydar (25) sa det var i russetida han begynte å tenke på at arbeidslivet kanskje ville bli vanskeligere på grunn av den utenlandske bakgrunnen hans:

” Men da opplevde jeg en dame som ikke ville bli ekspedert av meg, fordi jeg var brun.

«Det var i russetida at jeg begynte å merke at arbeidslivet kanskje blir litt tøft. Vi prøvde allerede fra første klasse å samle inn penger, for vi ville ikke bruke av egen lomme. Vi ringte rundt og spurte om dugnader, og det var jeg og en annen, som var etnisk norsk. Hver gang han ringte og snakka med folk så var det sånn «Jaja, men det er kjempebra at dere har lyst til det, og det får vi til.», men hver gang jeg ringte fikk jeg ingen dugnader. Vi begynte å tulle med at «Ja, herregud, det er fordi jeg heter Haydar» og sånn. Og så bare bytta jeg navn til han andre, og sa «Hei, jeg heter det og ringer og lurer på om dere har noen ledige dugnader,» og da var det plutselig rett fram. Da gikk alt greit, for de ser meg jo ikke over telefon, og de hører jo ikke.. de tror jo at jeg er norsk, på måten jeg snakker. Så da gikk det veldig, veldig mye glattere.»

I Aminas (21) familie er de nesten sikre på at i alle fall tanten hennes har opplevd å bli diskriminert i ansettelsesprosesser, og at dette er noe de har snakket mye om hjemme:

«Jeg tenker jo også litt på det med diskriminering i arbeidslivet på grunn av etternavn og navn og sånn, så det er jeg bekymra for. Man veit jo aldri helt, men vi er ganske sikre på at i hvert fall tanta mi har opplevd det.»

Noen av informantene har opplevd å bli utsatt for rasisme eller diskriminering på arbeidsplassen, men ikke fra sjefen eller andre ansatte. Aisha (28) forteller om to ulike opplevelser hun hadde i deltidsjobben i et bakeri på Majorstuen:

«Jeg jobbet på et bakeri rett etter videregående og i studietiden. Da var jeg 18-19 år. Det var min første jobb, og jeg hadde ikke drevet med noe jobbsøking før det. De var veldig søte folk. Men da opplevde jeg en dame som ikke ville bli ekspedert av meg, fordi jeg var brun. Hun var eldre, og hun sto i kassen, litt sånn på siden, mens jeg ekspederte, og kom liksom aldri frem.»

Jeg skjønnte at det var noe galt, så jeg spurte om hun ville ha hjelp. Og hun svarte at hun ville ha hjelp av noen andre. Og da skjønnte jeg det med én gang, at det var fordi jeg er mørk. Så jeg gikk for å hjelpe noen andre, og lot henne bare stå. Og da sa hun til de hun sto i kø med «Åh, sånne som henne, som kommer og tar over landet vårt.» Men de som sto med henne i køen ble jo kjempesinte på henne. De reagerte. Men jeg ble jo flau da, selvfølgelig. Og så ble hun til slutt ekspedert av en annen. Jeg visste ikke helt hvordan jeg skulle håndtere det. (...)

På samme kafé hadde veldig mange eldre kunder, og jeg husker jeg var redd for rasisme fra dem, men de var bare veldig nysgjerrige. Men det var mange av dem som bare kom innom, som han taxisjåføren. Han kom inn, så på meg, og så sa han «Du er skitten». Og jeg spurte «Åja, på forkledet?», og så ned. For vi hadde sånne svarte forklede, som ofte ble fulle av mel. Men jeg hadde akkurat byttet, så jeg svarte «Jeg er jo ikke skitten». Og han sa «Jo, du er skitten». Jeg skjønnte det ikke før etter at han hadde gått, at han mente meg, at han mente huden min. Og jeg skjønnte det ikke, for jeg trodde ikke at det var mulig å si det til en 19 år gammel jente som står bak kassen og bare har gitt deg kaffe liksom. Han var en voksen mann, kanskje i femtiårene. Jeg tenker jo at hvis jeg hadde opplevd det nå, så hadde jeg hoppet over disken og bare «UT!», men da var jeg så ung og usikker. Nå er det jo helt annerledes, men da var det vondt. Jeg måtte gå inn og felle en tåre på pauserommet.»

Også noen av kommentarene fra respondentene i spørreundersøkelsen tyder på at de i vårt utvalg som har opplevd negativ forskjellsbehandling på jobb, har opplevd dette fra kunder og kollegaer, heller enn i en ansettelsesprosess:

18-19 år gammel gutt, hindu, født i Norge av norskfødte foreldre opplevde å få spydige kommentarer nå og da i en kassejobb.

Gutt 25 år, Oslo, født av én eller to utenlandsfødte foreldre, skrev i spørreundersøkelsen: «På den forrige jobben jeg hadde var det en kollega som alltid skulle rette på norsken min, og gjorde narr av den, selv om jeg snakker flytende norsk og jeg er født og oppvokst i Norge. (...) Jeg sa ifra til sjefen. Men vedkommende svarte: «***** sier det kun for ditt eget beste, ikke ta det personlig.»

På offentlige «knutepunkter» (for eksempel Oslo S, Bussterminalen)

Et lite antall av ungdommene vi intervjuet oppga å ha opplevd rasisme eller diskriminering på Oslo S eller andre offentlige knutepunkter. De fleste kommentarene, både fra ungdommene vi intervjuet og fra spørreundersøkelsen, handlet om «ustabile eller rusa» personer som skjelte ut eller på annet vis plaget eller truet andre passasjerer.

Av ungdommene vi intervjuet, var det bare én av dem som spesifikt husket å ha opplevd noe slikt rettet mot en selv. Luis (17) fortalte at han og noen venner en gang ble «skjelt ut, kalt jævla svarting, og sprutet på med Cola av en dame som var narkoman eller noe».

Aran (21) fortalte at han ikke har opplevd det selv, men at han har vært vitne til hendelser som rammet andre:

” *For vi hadde sånne svarte forklede, som ofte ble fulle av mel. Men jeg hadde akkurat byttet, så jeg svarte «Jeg er jo ikke skitten». Og han sa «Jo, du er skitten». Jeg skjønnte det ikke før etter at han hadde gått, at han mente meg, at han mente huden min.*

«Jeg opplevde en gang en gjeng med rusmisbrukere som gikk til angrep på en somalisk dame. Med barn, liksom. Det var én som angrep, og så kom det det tre-fire løpende til, og bare «Hei! Slår du ei dame?» (Aran)

En 20-21 år gammel jente, født i Norge av én eller to utenlandsfødte foreldre kommenterte i spørreundersøkelsen: *«Jeg har blitt kalt neger, jævla utlending etc. Av narkomane og folk som virker ustabile.»*

En katolsk jente på 18 eller 19 år, som oppga i spørreundersøkelsen at én eller begge foreldrene hennes er utenlandsfødt, skrev at hun *«ble skjelt ut foran alle»* på grunn av hvor hun kommer fra.

4,4 prosent av ungdommene i det totale utvalget vårt oppgir å ha opplevd rasisme, diskriminerende eller urettferdig behandling på grunn av etnisitet, hudfarge, religion eller livssyn på slike steder ukentlig, til sammen 10 prosent regelmessig.

15,3 prosent av dem som oppga at de hadde én eller to utenlandsfødte foreldre oppga å oppleve rasisme, diskriminering eller urettferdig behandling regelmessig på offentlige knutepunkter, mens det samme tallet var nesten 18 prosent for de som oppga at de selv ikke er født i Norge. Det samme gjelder for de av ungdommene som oppga å være muslimer, mens andelen for de som oppgir å være kristne er 2,4 prosent.

Tilfeldige kontroller på flyplasser

I tillegg til kontroller fra politiet var det flere av ungdommene som fortalte at de opplever å bli stoppet i sikkerhetskontrollen på flyplasser og når de er ute og reiser. Dette ble ikke behandlet som en egen arena i spørreundersøkelsen, men var noe vi kom inn på i løpet av intervjuene, og som flere av kommentarene fra spørreundersøkelsen handlet om.

Adam (24) forteller til og med om hvordan han måtte forklare *«hva han hadde i Norge å gjøre»*, da han skulle hjem fra ferie med ferja fra Danmark. Sophia (26) reiser en del, og forteller også om hvordan det nærmest har blitt rutine å bli sjekka på flyplassen og i tollen:

«Jeg blir veldig ofte stoppa. Jeg har ei venninne som var veldig stressa, og hun bare «jeg vil ikke reise med deg, for jeg kommer til å bli stoppa!» I Oslo, når jeg kommer hjem fra en tur, så opplever jeg at de sjekker baggen min. Det har skjedd kanskje fem ganger, eller noe sånt. Og veldig ofte, det blir alltid sånn at jeg skal få ekstra sjekk. Det er veldig mye av det. Også når jeg skal inn steder, USA og sånn.

Alle andre jeg har reist med har alltid kommet gjennom, og så blir jeg stående i en halvtime og snakke med dem. Jeg føler at det kan bli litt tungvint, når man blir stoppa så ofte. Det er ikke sånn at hver gang noen stopper meg, så bare «This is racism!» Men jeg har jo tenkt når jeg blir stoppa. Er dette tilfeldig? For det skjer veldig ofte. Det er ikke sånn at jeg tenker veldig mye på det, men jeg har blitt stoppa mye, i tolla og.. Det kan jo være fordi jeg blir veldig stressa av politi og sånn. Hvor jeg føler at jeg har gjort noe galt, selv om jeg ikke har det.

” ...når jeg kommer hjem fra en tur, så opplever jeg at de sjekker baggen min. Det har skjedd kanskje fem ganger, eller noe sånt.

Det er bare det at det skjer så ofte, og jeg har tenkt at det er fordi jeg ikke ser helt «etnisk norsk» ut.» (Sophia)

Det samme forteller Veronica (28 år) og Bushra (19 år) også:

«Ja. Det skjer alltid. Jeg blir alltid «tilfeldig» plukket ut. Og spesielt når jeg har fletter, så skal de inn og liksom tittle oppi der, og.. For da er man jo kategorisert med en gang, som menneske. Broren min også. Han har dreads, og han blir alltid stoppa, det er ikke snakk om noe annet. Det er rart, det der.» (Veronica)

«Ja, ganske mye. Det har jeg. I november reiste jeg veldig mye, tok åtte fly i løpet av to uker bare, det var mye frem og tilbake og rundt omkring. Jeg fikk en rutine. «Nå kommer det til å pipe, nå kommer de til å si at det er tilfeldig kontroll» og sånn. (...) Men jeg har opplevd tilfeldig kontroll uten at det har pepet også.» (Bushra)

Flere av ungdommene forteller at de ikke opplever så mye av det selv, men at de ofte opplever å se foreldre eller familiemedlemmer bli utsatt for det. Amina (21) forteller at bestemoren hennes har opplevd det, og Awar (22) og Bushra (19) fortalte at det ofte skjer med fedrene deres.

«Jeg er veldig obs på det, og jeg merker at jeg er redd for at det skal skje. Men jeg tror ikke jeg har opplevd noe. Bestemora mi kom fra Marokko til Gardermoen, og da hadde de funnet ut at folk har begynt å smugle ting og sånn gjennom arabiske bestemødre. Så da ble hu utsatt for veldig omfattende kontroll da hu kom. Men jeg har ikke det.» (Amina)

«Jeg opplever ikke det, men faren min opplever ganske ofte såkalt «tilfeldige» kontroller. Men han ser litt truende ut, stakkar. Han er liksom høy, skalla og ser litt morsk ut. (...) Så det er jo greit å sjekke ham, sånn «i tilfelle». (Awar, 22)

Det skjer jo veldig ofte med pappa og sånn, men han har jo skjegg. Han blir veldig ofte tatt ut til «tilfeldig kontroll», og at de sjekker også inne i skjegget hans. Det samme apparatet som de bruker på resten av kroppen, i tilfelle han skulle ha gjemt noe inne i skjegget.» (Bushra)

I parker

I parker er det så få av ungdommene som oppgir i spørreundersøkelsen at de har opplevd noe, at framstillingen av disse resultatene utelates. Det er imidlertid på dette spørsmålet en av de mer alvorlige skriftlige kommentarene kommer fra en 17 år gammel jente fra Oslo:

«Jeg var i en park, og så var det en dame som spyttet på meg og sa «din jævla utlending». Jeg sa ifra til politiet.»

Fordi undersøkelsen var anonym kan vi dessverre ikke vite hvordan det gikk og hvordan hun har det, men det er i alle fall noe betryggende å vite at hun tok kontakt med politiet.

” **Ja. Det skjer alltid. Jeg blir alltid «tilfeldig» plukket ut.**

Helsevesenet

De færreste av ungdommene vi har snakket med har oppgitt å ha blitt utsatt for rasisme og diskriminering i helsevesenet, og også på dette punktet er det for få respondenter til at tallene fra spørreundersøkelsen kan brukes. Fra intervjuene er det imidlertid noen unntak, der det heller handler om følelsen av å bli møtt med fordommer eller stereotypiske holdninger, og å ikke bli tatt på alvor. Sophia (26) opplevde at psykologen hun oppsøkte også var mest opptatt av bakgrunnen hennes:

” **Jeg var hos en psykolog en gang, og han var egentlig bare opptatt av hvor bra norsk jeg snakka.**

«Jeg var hos en psykolog en gang, og han var egentlig bare opptatt av hvor bra norsk jeg snakka. Og hvor integrert jeg var. For det første så var jo bare det å dra til en psykolog og fortelle dine indre mest sårbare ting, og så sitter det en dude der og bare sier «Du var jammen meg god til å snakke norsk». Og jeg bare «Eh, ja.» Og han var veldig opptatt av å snakke om det, mens jeg prøvde å si at «Det er ikke derfor jeg er her!» Det var da jeg følte at «Okei, skal bakgrunnen min tilsis at til og med når jeg går til en psykolog, så skal det være fokus på det?»

Bushra (19) fortalte at helsesøster en gang hun var hos henne med underlivsplager begynte å spørre om ting som ikke hadde noe med hvorfor hun hadde dratt dit, men som kanskje heller hang sammen med bakgrunnen hennes:

«Jeg opplevde det hos helsesøster på skolen. Hun stilte meg en del litt sånn personlige spørsmål, som jeg ikke synes, eller som ikke hadde noe med det å gjøre. Jeg hadde hatt litt underlivsplager og sånn, og så hadde hun spurt om jeg hadde kjæreste, og så svarte jeg «ja», og da begynte hun å spørre om foreldrene mine visste det, og sånn. Og det var litt rart. Det var jo ikke derfor jeg var der heller.»

En gang han måtte hente ut journalen sin hos fastlegen, opplevde Haydar (25) noe lignende, da han så at den var full av notater han ikke kjente seg igjen i:

«Jeg reagerte på fastlegen min en gang. Jeg måtte få journalen min, for jeg skulle bytte. Og da hadde hun skrevet helt syke ting, som ikke hadde noe med meg å gjøre. (...) Jeg merka at hun hadde skrevet veldig mange rare ting om meg. Som bare virka helt.. Hun hadde hatt veldig fokus på bakgrunnen min, og Norge da, og jeg hadde flere ganger presisert at hvordan foreldra mine hadde det i Iran har ingenting med meg nå å gjøre. Og det var veldig tydelig at hun bare antok at det er noen dårlige familieforhold hjemme, eller noe sånt. Det var så tydelig i journalen min, at hun hinta mye til det, og.. Ja, det var veldig rart. (...) Noe om familievold, eller noe sånt. Og jeg klarer liksom ikke engang å forestille meg at faren min noen gang skulle.. Gjort noe som helst mot meg.» (Haydar)

Sier ungdommene noe om hva de tenker om opplevelsene sine?

For hver arena har vi spurt om hvorvidt ungdommene fortalte eller sa ifra til noen om opplevelsene sine. Selv om det ikke kan gjengis statistisk, etterlater undersøkelsen et klart inntrykk av at mange ikke sier ifra, ofte fordi de ikke ser poenget med det, eller kanskje tviler på om det blir tatt på alvor. Det kan også være veldig vanskelig å si ifra, særlig hvis man er alene.

En 20 eller 21 år gammel jente fra Oslo, som oppga at hun er født i Norge av én eller to utenlandsfødte foreldre skrev i spørreundersøkelsen:

«Jeg sier ifra dersom noen slenger rasistiske kommentarer i offentligheten. Er man alene, og ingen griper inn, og det er rasisme mot en selv, er det vanskelig. Da tenker man på egen sikkerhet, og er redd for at personen kanskje er ustabil og kan bli utagerende eller voldelig.»

Vi har tidligere, på ulike arenaer, vært innom det samme. Veronica (28) fortalte om hvordan hun anser det som «risikosport» å si ifra, og en annen jente som fortalte at hun ikke visste hvem hun kunne henvende seg til.

Flere av ungdommene fortalte at det de har opplevd har formet dem, på godt og vondt, og at det har hatt betydning for hvem de er i dag og hvordan de møter andre mennesker. Både Awar (22) og Tigest (27) fortalte at den rasistiske mobbingen de opplevde på barneskolen har medført at han møter fremmede med en viss mistillit:

«Jeg har jo blitt forma veldig mye av den erfaringen, det på barneskolen. Jeg føler at jeg har vokst på en god måte, men at jeg måtte vokse opp litt kjapt, og finne ut hvem jeg er, og mye sånt. (...) Og at jeg reflekterte over det her, og hvem jeg er. Og tilliten til mennesker. Man får en mistillit, med én gang, etter sånt som det der. Men heldigvis, eller slash uheldigvis, så er den mistilliten mer eller mindre berettiget, på en måte. Som oftest så slår den ikke feil hvis man får litt dårlige vibber.» (Awar)

«Jeg lærte meg språket og fikk flere venner, men de var også unge, de var også usikre. De turte ikke stå opp mot de gutta som gikk i tiende klasse, de eldre og de kule gutta, og å støtte meg. Men med én gang de gikk, så var de sånn «faen, det er så sykt dårlig gjort». Jeg fikk jo støtte fra dem, men jeg svarte også tilbake og var like frekk. Jeg måtte det. Jeg satt ikke der og lot meg knekke og gråt. Men på innsiden, etter hvert som tiden går. Du vet, når du bare kjemper og kjemper, så merker du det ikke da, da det skjer. I hvert fall for meg så gikk det ikke innpå meg der og da. Ikke på ungdomsskolen, ikke på videregående. Jeg brydde meg ikke. Men jeg merker at seinere, når man er ferdig med ting, det er da alt kommer tilbake, og man bare kjenner på den der følelsen. Jeg begynte å føle meg ekkel selv, og å føle meg stygg, og føle meg ditt og datt. Det å høre sånne kommentarer da, det gjør noe med deg. Jeg tenker tilbake at jeg var tøff, at jeg ikke knakk og gråt, men det har gått veldig utover selvbildet.»

” Er man alene, og ingen griper inn, og det er rasisme mot en selv, er det vanskelig. Da tenker man på egen sikkerhet, og er redd for at personen kanskje er ustabil og kan bli utagerende eller voldelig.

” Jeg begynte å føle meg ekkel selv, og å føle meg stygg, og føle meg ditt og datt. Det å høre sånne kommentarer da, det gjør noe med deg.

*For det former deg, når du hører sånne ting, og du heller ikke får den kjærlighe-
ten hjemme. Ikke noe «å, du er så vakker, jenta mi» eller «å, jeg er så stolt av
deg», for det er ikke vår kultur. Det kom i tillegg. Og da hører du ikke noe fint
om deg selv. Da er det egentlig bedre å ikke høre noe, for da kan man lære seg
å elske seg selv senere i livet. Men når du ikke hører noe fra familien, og så bare
hører det negative av de der ute, så er det med på å forme deg.» (Tigest)*

Amina (21) fortalte at det hun opplevde da hun var yngre, fortsatt er sårt. Og at det verste som kan skje da er at slike historier blir bagatellisert. Både hun og Mohamed mente det er utrolig viktig å anerkjenne og ta på alvor hva barn og ungdom opplever, noe som også gikk igjen hos et stort flertall av de vi dybde- intervjuet og i flere av kommentarene fra spørreundersøkelsen.

” Det verste er når sånne historier blir bagatellisert, «jaja, de mente det ikke sånn og de var bare barn og sånn og sånn». Men for barn som opplever det, så er det vondt.

«Nei, jeg tenker vel at jeg egentlig skulle ønske at jeg gikk på en skole der det var litt mer mangfold. Og at det har endra seg. Kanskje ikke akkurat på den skolen så mye enda, men sånn generelt så har det blitt mer mangfoldig. Jeg håper at det er annerledes for dem som går på skole nå. Men jeg veit ikke om det er tilfelle. Men jeg var jo veldig redd for å skille meg ut da jeg var liten. Og sånne ting var jeg veldig redd for at skulle skje. Så det er jo sårt, på en måte. Det verste er når sånne historier blir bagatellisert, «jaja, de mente det ikke sånn og de var bare barn og sånn og sånn». Men for barn som opplever det, så er det vondt.» (Amina)

«Jeg synes det er veldig viktig at man snakker om det. Sånn at de som er barn nå vet at noen ser hva de opplever. At de føler de er en del av landet og blir inkludert.» (Mohamed)

